

การเปลี่ยนแปลง

การปกครอง 2475 ของสยาม

: พรมแดนแห่งความรู้

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์*

บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

*หมายเหตุของผู้เขียน ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ อ.ดร. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, Dr. Benjamin Batson, อ. ทรงยศ แวหงษ์, อ. สมเกียรติ วันทะนะ, อ. ฉลอง สุนทราวาณิชย์, คุณสุนทรী อาสะวีย์, และ อ. สุภาภรณ์ จรัสพัฒน์ สำหรับข้อคิดเห็นและความช่วยเหลือต่าง ๆ อันมีประโยชน์ยิ่ง รวมทั้ง Mr.Eiji Murashima ได้ให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างมากตลอดมา กระทั่งนั้นก็ตามความรับผิดชอบทั้งหมดเป็นผู้เขียน

ก. บทกล่าวนำ

บทความนี้มีเนื้อหาสาระโดยทั่วไป เป็นการสำรวจขอบเขต และความเป็นมาของความรู้เรื่องอดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม ไม่ใช่เป็นการเขียนประวัติศาสตร์ หรือเป็นข้อเสนอ การตีความประวัติศาสตร์เรื่องดังกล่าวใหม่

ในการสำรวจขอบเขตและความเป็นมาของความรู้นี้ ผู้เขียน ได้กระทำทั้งในมิติของการเปรียบเทียบคำอธิบายต่าง ๆ เข้าไปใน ภูมิหลังของประวัติศาสตร์ และเปรียบเทียบคำอธิบายนั้น ๆ ใน โครงสร้างประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 คือ พิจารณาว่า อธิบายประวัติศาสตร์ของสังคมก่อนและหลัง 24 มิถุนายน 2475 อย่างไร การกระทำอย่างแรกจะทำให้เราแลเห็นการปรับ เปลี่ยนการรับรู้อดีต (perception of the past) คือรู้ว่าผู้คนในยุค สมัยหนึ่ง ๆ โดยทั่วไปสร้างความรู้ความเข้าใจอดีตของตนอย่างไร

ซึ่งจะเอื้อประโยชน์แก่การกระทำอย่างที่สอง คือ จะทำให้เรามี โอกาสเลือกมากขึ้น เพราะการเปรียบเทียบคำอธิบายกับโครงสร้าง ประวัติศาสตร์นั้น โดยทั่วไปแล้วเป็นเรื่องแคบมากทีเดียวหากจะ เลือกอยู่ “สังกัด” คำอธิบายแบบใดแบบหนึ่ง แล้ววิพากษ์คำอธิบาย อื่น การโต้เถียงทั้งในเชิงกรอบความคิด ทฤษฎีและข้อมูล เป็นสิ่ง จำเป็น เพราะจะทำให้ทราบว่า มีความต่างกันและเหมือนกันอย่างไร และคำอธิบายนั้น ๆ ให้ความเคารพต่อสัจจะมากน้อยเพียงใด แม้ จะอ้างว่ามีความสนใจคนละประเด็นก็มีอาจปกป้องได้ ถักคำอธิบาย แคบ ๆ นั้น มินัยให้เข้าใจเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กันผิดไปจากข้อเท็จจริง ผู้เขียนเองไม่ปฏิเสธว่าในท้ายที่สุดแล้ว เราจำเป็นต้อง เลือกและจำเป็นต้องมีคำอธิบายบางอย่างอยู่พอเป็นเลา ๆ เพราะ มิฉะนั้นแล้วก็เป็นเรื่องยากที่จะแลเห็นการปรับเปลี่ยนการรับรู้อดีต และเกือบเป็นไปได้ที่จะได้สวนคำอธิบายแบบใดแบบหนึ่ง ให้ไกลกว่าที่คำอธิบายนั้น ๆ พยายามจะบอกเราว่า อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้น คืออะไร

เป็นที่ยอมรับกันว่า การมีคำอธิบายที่แตกต่างเหลื่อมล้ำกันอยู่อย่างเช่นในปัจจุบัน มีคุณประโยชน์ เพราะจะทำให้เกิดการโต้เถียงกันอันเป็นบ่อเกิดของความรู้ที่จะก้าวหน้ายิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสถานการณ์ที่ทำให้จำเป็นต้องเลือกเป็นอย่างมาก ระหว่างคำอธิบายที่ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 คือ ความไม่สามารถของระบบเดิม ที่จะตอบสนองความต้องการของกลุ่มชนที่ได้รับผลจากการเปลี่ยนแปลงของระบบเดิม คือ มีความคิดใหม่และมีฐานะทางสังคมแบบใหม่ในเขตเมืองหลวง (ชัยอนันต์, 2523 : 188) คือ การปฏิวัติของพวกข้าราชการ ที่ถือกำเนิดขึ้นมาเพราะกระบวนการพัฒนาให้ทันสมัย (Thawatt, 1972 : 244) คือ การปฏิวัติที่ยังไม่จบสิ้น เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลเฉพาะแต่ในทางการเมือง ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้นระบบกรรมสิทธิ์แบบศักดินาบางส่วนยังคงถูกรักษาไว้ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ (จักรทิพย์-ก, 2524 : 209-210; จักรทิพย์-ข, 2524 : 42) หรือคือ การปฏิรูปการปกครองเช่นเดียวกับเหตุการณ์ธรรมดาที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ ๆ (ถนอมสุข, 2524 : 32) มีแต่รัฐธรรมนูญที่ไม่มีผลในทางปฏิบัติ เพราะไม่ได้เกิดจากความต้องการของคนส่วนใหญ่และไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคม (กระมล ทองธรรมชาติ, 2524 : 15-19) หรือคือ การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่มีผลต่อมา คือ อิงสร้างปัญหาการพัฒนาทางการเมือง (เจษฎา, 2522 : 515-518; เกียรติชัย-ก, 2514 : 279) หรือคือ การ “ปฏิกร” กับกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงของระบบศักดินาที่มีมาก่อนหน้านั้น เป็นการยกเลิกความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตแบบเดิม แล้วสถาปนาความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตแบบใหม่ขึ้น ซึ่งเปิดทางให้วิถีการผลิตแบบทุนนิยมเป็นวิถีการผลิตหลักของสังคมไทยในระยะต่อมา (ปริดี -2500, ม.ป.ป. : 27-29; ทรงชัย, 2524 : 44) ฯลฯ เราจะเลือกได้อย่างไร หรือจะเลือกอย่างอื่นเป็นสิ่งที่การศึกษาการปรับเปลี่ยนการรับรู้ อดีตจะช่วยให้เราตัดสินใจได้สะดวกขึ้น ส่วนข้อสมมติเกี่ยวกับเหตุการณ์ก่อนและหลัง 24 มิถุนายน 2475 ของคำอธิบายนั้น ๆ ตลอดจนกรอบความคิด และข้อมูลที่ใช้จะถกเถียงกันหลังจากที่พอเข้าใจประเด็นแรกแล้ว

ข. การปรับเปลี่ยนการรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม ในรอบ 50 ปี

ข้ออภิปรายในส่วนนี้ เริ่มต้นจากการที่ผู้เขียนสังเกตพบว่าคุณสมบัติของทั้งมวลที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้เกี่ยวกับอดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ผูกพันกับการรับรู้ของผู้คนและงานเขียนหลังปี พ.ศ. 2490 โปรดพิจารณาข้อสังเกตของ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ ประกอบด้วยคือ เมื่อ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ กล่าวถึงการศึกษาวิวัฒนาการทางการเมืองไทย ทักษ์ได้ให้ความรู้แก่เราด้วยการทำให้กระจ่างว่า มีการศึกษาอยู่ 3 แนว คือ พวกหนึ่งศึกษาแต่เนื้อหาโดยมิได้นำเอาข้อมูลที่ศึกษามาผูกกันเข้าแล้วสรุปเป็นข้อสมมติ หรือทฤษฎี ซึ่งส่วนใหญ่เป็นงานเขียนสารคดีการเมืองของนักหนังสือพิมพ์ พวกที่สองเป็นการศึกษาสังคมไทย โดยใช้ตัวแบบโครงสร้างหน้าที่ และใช้แต่กรอบความคิดโดยขาดเนื้อหาเสียเป็นใหญ่ และพวกที่สามคือ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ เอง และนักวิชาการรุ่นใหม่บางคน ที่พยายามศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองโดยแสวงหาและใช้ทฤษฎีระดับกลาง (middle-level theories) นั้น⁽¹⁾ เป็นข้อคิดที่สะท้อนการรับรู้ของยุคสมัยได้เป็นอย่างดีว่า การศึกษาสังคมไทยของผู้คนและงานเขียนก่อนปี พ.ศ. 2490 (โดยประมาณ) ไม่มีตัวตนอยู่ ข้อสังเกตดังกล่าวเป็นข้อเสนอที่พิสุจน์อีกได้เช่นกันด้วยการพิจารณาการรับรู้ของ ไชยันต์ รัชชกุล และ สังคีต พิริยะรังสรรค์ เพราะเมื่อ ไชยันต์ รัชชกุล กล่าวว่า การมองการปฏิวัติ 2475 นั้น มี 2 แนว คือ แนวหนึ่งมองว่าเป็นการปฏิวัติที่ไม่มี “น้ำยา” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อคิดของนักหนังสือพิมพ์ กับอีกแนวหนึ่งมองว่าเป็นการปฏิวัติที่มี “น้ำยา” เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ และ สังคีต พิริยะรังสรรค์ กล่าวเสนอใหม่ว่า มีที่ชนะการมองแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มของ อรัญญ์ พรหมชฌมภู กลุ่มของ ปริดี พนมยงค์ และกลุ่มของ จักรทิพย์ นาถสุภา นั้น (กอง

บรรณานุกรมปาจารย์สาร, 2524 : 76) มีความหมายที่บ่งบอกไว้ โดยปริยายว่า งานเขียนก่อนปี พ.ศ. 2490 (โดยประมาณ) ไม่มีอยู่ในการรับรู้ของเขาทั้งสอง

ข้อสังเกตดังกล่าวไม่น่าจะถือเป็นเรื่องธรรมดา เพราะการศึกษาประวัติศาสตร์และสังคมในขั้นพื้น ๆ ควรจะระลึกว่า

“...การประมวลการกระทำของบุคคลหนึ่งโดยปราศจากความพยายามที่จะเข้าใจหลักเกณฑ์ของเขาหรือสภาพแวดล้อม การไม่ยอมผ่อนปรนต่อ “ความไม่รู้” ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว คือ ความรู้อย่างกว้างขวาง และการปรับตัวต่อวัฒนธรรมอื่น ได้อย่างสมบูรณ์ สิ่งเหล่านี้และความล้มเหลวที่จะจัดตัวบุคคล และเหตุการณ์ให้เข้าไปอยู่ในภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ นำไปสู่ความล้มเหลวในการเข้าใจเอกสารที่หลงเหลืออยู่บ่อย ๆ และนำไปสู่การลงความเห็นที่ผิดเกี่ยวกับตัวบุคคลและแบบแผนของภูมิหลังนั้นเกือบจะเสมอไป”⁽²⁾

ปัญหาที่ตามมาคือมีอยู่ว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2475-2490 มีการรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 กันอย่างไร ซึ่งจะขอนำเสนอไว้เป็นตอนที่หนึ่ง และหลังจากปี พ.ศ. 2490 (โดยประมาณ) เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร จะขอกล่าวไว้เป็นตอนที่สอง

(1) การรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในช่วงปี พ.ศ. 2475—2490 (โดยประมาณ)

ในเบื้องต้นนี้ขอนำเสนอลักษณะของการรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของผู้คนในยุคร่วมสมัย ด้วยการพิจารณาบทวิเคราะห์ที่สังคมที่พอจะเป็นระบบ ดีพิมพ์อย่างเปิดเผย และเป็นที่ยอมรับกันดีของยุคสมัยนั้น 3 กลุ่มด้วยกัน คือ (1) กลุ่มของหลวงวิจิตรวาทการ พิจารณาจากงานเขียนชื่อ การเมืองการปกครองของกรุงสยาม ซึ่งตีพิมพ์เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2475 (2) กลุ่มของ เดือน บุญนาค, ไพโรจน์ ชัยนาม, และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ พิจารณาจากงานเขียนที่ชื่อ คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ 2 เล่ม และ กฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยทั้งหมดตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2477 (3) กลุ่มของ ม.ร.ว.ทองสุกจริต นวรัตน์ พิจารณาจากงานเขียนชื่อ สยามรัฐปฏิวัติ (Siam Reformation) 2 เล่ม ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2479

1.1 24 มิถุนายน 2475 คือ การ “พลิกแผ่นดิน” ของขุนนางกับราษฎร : ทศนะของหลวงวิจิตรวาทการ

หลวงวิจิตรวาทการได้เสนอบทวิเคราะห์สังคมการเมืองไทยไว้ทั้งในส่วนที่ว่าด้วย ความเป็นมา ความเป็นอยู่ และ สิ่งที่ควรจะเป็นไป ซึ่งในที่นี้จะพิจารณาเฉพาะส่วนที่ว่าด้วย ความเป็นมา และเป็นอยู่ เพราะมันคือสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และได้เกิดไปแล้วเกี่ยวกับเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 (ในทศนะของหลวงวิจิตรวาทการ) ส่วนสิ่งที่ควรจะเป็นไป เป็นการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่ง

หลวงวิจิตรวาทการ (กิมเหลียง วัฒนปฤดา) 2482

สัมพันธ์การรับรู้อดีต คือ เป็นหน้าที่ทางสังคมของการรับรู้อดีต ซึ่ง หลวงวิจิตรวาทการและคนอื่น ๆ กลุ่มหนึ่งได้ประพฤติปฏิบัติอยู่ (ทั้งทางความคิดและการกระทำ) จะได้กล่าวต่อไปในภายหลัง

หลวงวิจิตรวาทการได้ใช้ตัวแบบความสัมพันธ์ระหว่างเจ้ากับขุนนางและกับราษฎร เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ เริ่มต้นตั้งแต่ประเทศสยามเมื่อประมาณปี พ.ศ. 1800 หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า ประเทศสยามในเวลานั้นอยู่ในฐานะที่มีการปกครองตามลัทธิฟิวทัลลิสต์ หรือ เจ้าครองนคร กล่าวคือ เจ้ากับขุนนางจะมีความสัมพันธ์กันอย่างหลวม ๆ พระมหากษัตริย์จะมีอำนาจอยู่แต่เฉพาะในเขตหัวเมืองชั้นใน นอกออกไปมีขุนนางหรือเจ้าครองนครปกครอง ซึ่งจะทำอะไรก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร ครั้นต่อมาในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ จึงมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คือ มีการแยกทหารกับพลเรือนออกจากกัน มีการตั้งลำดับชั้นยศของขุนนาง ตั้งกฎมณเฑียรบาล และจัดระเบียบการศาล กระนั้นก็ตามเมื่อกาลเวลาได้เปลี่ยนแปลงไป ระเบียบดังกล่าวนั้นก็ไม่สามารถใช้บังคับต่อไปได้ จึงมีการปฏิรูปกันครั้งใหญ่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สร้างระเบียบใหม่ที่ให้มี

“...ประโยชน์ที่จะพ่วงอำนาจของกษัตริย์ แต่ในขั้นนี้เราจะตีพระองค์ไม่ได้ เพราะ ในสมัยนั้น ใคร ๆ ก็ต้องทำอย่างนั้น พระเจ้าแผ่นดินทั่วโลกกำลังพยายามตัดรอนอำนาจของขุนนางและเจ้าครองนครต่าง ๆ เพื่อรับเอาอำนาจสิทธิขาดเข้ามาไว้ในพระหัตถ์ และ สมบูรณาญาสิทธิราช

เป็นของสมบัติอยู่ในครั้งกระโน้น อนึ่ง เมื่อพิจารณาถึงสภาพของเมืองไทย เมื่อ 58 ปีมาแล้ว ก็เห็นได้ว่าจำเป็นจริงๆ ที่จะต้องให้กษัตริย์มีอำนาจสมบูรณ์ แต่มาถึงสมัยนี้สภาพการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปเพียงไรนั้น เป็นปัญหาอีกเรื่องหนึ่ง...” (หน้า 62-63. เน้นโดยผู้เขียน.)

จะเห็นได้ว่า เป็นการรับรู้เกี่ยวกับระบอบเก่า คือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชว่า เป็นระบอบที่เพิ่งถูกสถาปนาขึ้นมา 58 ปี ก่อนการปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475

สำหรับเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 นั้น หลวงวิจิตรวาทการกล่าวว่า เป็นการ “พลิกแผ่นดิน” (ดู อาทิเช่น หน้า 166) ของ พวกขุนนางกับราษฎร อันเนื่องมาจาก “ความไม่จำเป็น” ของระบอบเก่า ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็น “สมบูรณาญาสิทธิราชแต่เพียงในนาม” (หน้า 91) เท่านั้น ก่อนที่จะเกิดการพลิกแผ่นดินขึ้น เขาอธิบายว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมีปัญหาตั้งแต่ต้นสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว เพราะมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเสนาบดีคงเหลือขุนนางเพียง 3-4 กระทรวง ที่กล่าวว่ามีปัญหาเพราะขุนนางกับราษฎรเป็นชั้นเดียวกัน ต่างกับเจ้าซึ่งเป็นอีกชั้นหนึ่ง ความรู้สึกว่าขุนนางกับราษฎรไม่มีอำนาจในขณะที่พระมหากษัตริย์ก็ไม่มีอำนาจเด็ดขาดจริง ๆ คือ อำนาจกระจายไปอยู่ในชั้นของเจ้า จะเป็นสาเหตุประการแรกของการพลิกแผ่นดิน การปิดบังความลับในข้อราชการ อย่างเช่น การสร้างสะพานพุทธยอดฟ้ากิติ หรือการตรวจราชการอินโดจีน ปักกิ่ง และอินเดีย ของพระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินก็ดี ประกอบกับไม่มีการไต่ต่อหนังสือพิมพ์และมติมหาชน ทำให้ราษฎรมีความเอนเอียงไปในทางที่ขาดความไว้วางใจเชื่อใจในรัฐบาลและโงะจันสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อรัฐบาลมากยิ่งขึ้น การตัดทอนข้าราชการ และการเก็บภาษีใหม่ที่ไม่สบายตาของคนโดยมากก็แลเห็นได้ว่าไม่สุจริตธรรม ทำให้มีความคิดวาระเบียดเก่าไม่มีความจำเป็นต่อไปอีกแล้ว การเปลี่ยนระบอบจึงเกิดขึ้น นั่นก็คือเหตุการณ์การพลิกแผ่นดิน 24 มิถุนายน 2475

เดือน บุญนาค '2482

1.2 24 มิถุนายน 2475 คือ จุดกำเนิดของการสร้างระบอบใหม่ด้วยเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ: ทักษะของเดือน บุญนาค, ไพโรจน์ ชัยนาม และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว เดือน บุญนาค, ไพโรจน์ ชัยนาม และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ ให้ความสนใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2475-2476 มากกว่าที่จะอธิบายประวัติศาสตร์ระบอบเก่า เหมือนหลวงวิจิตรวาทการ เขากล่าวถึงระบอบเก่าแต่เพียงสั้น ๆ ว่าเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช และมีสภาที่ปรึกษาการแผ่นดิน ซึ่งครั้งโบราณ คือ มีลูกขุน ณ. ศาลา และ ลูกขุน ณ. ศาลหลวง ต่อมาในสมัยใกล้เปลี่ยนแปลงการปกครองก็มี อภิรัฐมนตรีสภา เสนาบดีสภา และ สภากรรมการองคมนตรี

ลักษณะของเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 นั้น เป็นการยึดอำนาจการปกครอง ซึ่ง เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม เห็นว่าเป็นการทำให้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชสิ้นสุดลง มีการปกครองโดย “คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” อยู่สามวัน จึงมีการแสดงเจตนาร่วมกันสถาปนาการปกครองระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้น ข้อสำคัญที่ควรพิจารณาอย่างเคร่งครัด ก็คือ กำเนิดของรัฐธรรมนูญสยามเป็นแบบมีความตกลงหรือทำสัญญา ร่วมกันระหว่างผู้ปกครองรัฐกับราษฎร (เดือนและไพโรจน์-ช, 2477 : 17; ประเจิดอักษรลักษณ์, 2477 : 9) ไม่ใช่กำเนิดขึ้น เพราะผู้ปกครองรัฐเป็นผู้ให้ หรือราษฎรเป็นผู้สถาปนาขึ้น

เพื่อให้กระจ่างในสิ่งที่ย่างน้อยที่สุด เดือน บุนนาค, ไพโรจน์ ชัยนาม และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ รับรู้เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 จึงขออธิบายเพิ่มเติมเรื่องกำเนิดของรัฐธรรมนุญโดยทั่ว ๆ ไปเสียก่อนว่า มีอยู่ 3 แบบด้วยกันคือ

(1) กำเนิดขึ้นเพราะผู้ปกครองรัฐเป็นผู้ให้ (charter) เป็นรัฐธรรมนุญที่เกิดขึ้นโดยเจตนาของผู้ปกครองแต่ฝ่ายเดียว อย่างเช่น รัฐธรรมนุญญี่ปุ่น ปี ค.ศ. 1889 เป็นต้น

(2) กำเนิดขึ้นเพราะราษฎรเป็นผู้ร่างเองทั้งหมด หรือตั้งสภาราษฎรแล้วร่างรัฐธรรมนุญเอง (convention) อย่างเช่น รัฐธรรมนุญสหรัฐอเมริกา ปี ค.ศ. 1787 และรัฐธรรมนุญเยอรมัน ปี ค.ศ. 1919 เป็นต้น

(3) กำเนิดขึ้นเพราะผู้ปกครองกับราษฎรตกลงกัน (pact) เป็นการแสดงเจตนาร่วมกัน โดยทั่วไปมักเกิดการปฏิวัติขึ้นก่อน แต่ตกลงร่วมกันได้ อย่างเช่น รัฐธรรมนุญอังกฤษปี ค.ศ. 1680 รัฐธรรมนุญฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1830 รัฐธรรมนุญสยาม 27 มิถุนายน 2475 และ 10 ธันวาคม 2475 เป็นต้น (ดู เดือนและไพโรจน์-ช, 2477 : 18-20 ; ประเจิดอักษรลักษณ์, 2477 : 8-10)

การมีความคิดว่ารัฐธรรมนุญกำเนิดขึ้นมาจากความตกลงระหว่างผู้ปกครองกับคณะราษฎร ไม่ใช่เป็นเรื่องธรรมดาหรือเป็นเรื่องผิวเผินที่จะเพิกเฉย หรือไม่ไยดี เพราะมันคือ การรับรู้อดีตที่มีผลโดยตรงต่อการมีพฤติกรรมทางสังคมการเมืองของกลุ่มคนที่ดำเนินรอยตามการรับรู้นี้ รัฐธรรมนุญเป็นรากฐานของรัฐ กำหนดโครงสร้างทั่วไปของการใช้อำนาจอรัฐ ขอบเขตแห่งสิทธิทั้งหลายที่กำหนดโดยรัฐธรรมนุญเช่นกัน การมีปัญหาใด ๆ ที่จะทำให้เกิด “การมีเจตนาร่วมกัน” ระหว่างผู้ปกครองรัฐเดิมกับตัวแทนของราษฎร ซึ่งเป็นผู้ปกครองรัฐใหม่ ไม่สามารถเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือมีอุปสรรค จะเป็นปัญหาสำคัญหรือเป็นจุดวิกฤติของรัฐใหม่ที่ทุกฝ่ายต้องเผชิญ (ดู เดือนและไพโรจน์-ช, 2477 : ลักษณะ 4)

หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ (สมโพธิ อัครานนท์) 2482

นายตึก ชัยนาม 2482

1.3 24 มิถุนายน 2475 คือ การเปลี่ยนรูปการปกครอง ในเชิงวิวัฒนาการทั้งรูป: ทัศนคติของ ม.ร.ว.ทรงสุจริต นวรัตน์

ม.ร.ว.ทรงสุจริต นวรัตน์ ได้เสนอโครงสร้างประวัติศาสตร์
ไทยไว้ครอบคลุมตั้งแต่แรกตั้งชุมชนจนถึงยุคสมัยของเขา โดยแบ่ง
ออกเป็น 5 ยุคสมัยด้วยกัน คือ

- (1) สมัยปกครองตามลัทธิปาเทียน เป็นการปกครองยุค
โบราณที่สุด ตั้งแต่ยังตั้งถิ่นฐานอยู่แถบลุ่มแม่น้ำฮวงโห
- (2) สมัยปกครองตามลัทธิปิตราชาติปไตย (Theocratic)
เป็นการปกครองประมาณสมัยน่านเจ้าและสุโขทัย
- (3) สมัยปกครองตามลัทธิปริमितตามาธิปไตย (Limited
Monarchy) ปกครองอยู่ในสมัยอยุธยา

การปกครองตามลัทธิปิตราชาติปไตยและลัทธิปริमितตามา-
ธิปไตยนี้มีข้อที่ควรพิจารณาเพิ่มเติมอยู่ 2 ประการคือ ประการ
แรกได้แก่ รูปลักษณะการปกครองส่วนกลาง การปกครองตาม
ลัทธิปริमितตามาธิปไตย มีความก้าวหน้ากว่า คือ มีการแบ่งแยก
หน้าที่ขุนนางมีพิธีกรรมที่ซับซ้อน ฯลฯ ส่วนการปกครองตามลัทธิ
ปิตราชาติปไตยก็จะเป็นไปในทางตรงกันข้าม ประการที่สองคือรูป
ลักษณะการปกครองท้องถิ่นที่ ม.ร.ว.ทรงสุจริต นวรัตน์ เสนอว่าทั้ง
สองรูปแบบมีการปกครองท้องถิ่นเหมือนกัน คือ ใช้การปกครอง
แบบมณฑลราชธานี ซึ่งเป็นการแยกอำนาจแบบทหาร คือ ทหาร
ไม่ได้ขึ้นตรงต่อพ่อขุนหรือกษัตริย์ หากแต่ขึ้นตรงต่ออำมาตย์ผู้
ครองท้องถิ่นที่ทหารอาศัยอยู่ หรืออีกนัยหนึ่ง เป็นการปกครอง
แบบฟิวดัลลิสม์ (Feudalism)⁽³⁾ ส่วนเมืองพญามหานครและเมือง
ประเทศราชอื่น ๆ ที่ไกลออกไปก็ต้องส่งส่วย (Feud) ให้กับกษัตริย์
เป็นบรรณาการ (ทรงสุจริต-ก, 2479 : บรรพ 2 และ 3)

(4) สมัยปกครองตามลัทธิสมบูรณาญาสิทธิราช (Absolute
Monarchy) เริ่มตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรี มีลักษณะสำคัญคือ พระ
มหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างเด็ดขาดสมบูรณ์ และรวม
ศูนย์เป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ดี ในช่วงต้นคือ ก่อนสมัยพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปกครองท้องถิ่นยังคงใช้แบบ
ฟิวดัลลิสม์อยู่ เพิ่งมาเปลี่ยนแปลงในช่วงปฏิรูปครั้งใหญ่ เพราะมี
การใช้ลัทธิรวมอำนาจ (Centralization) เข้าแทนที่การปกครอง
แบบฟิวดัลลิสม์ คือ ทหารต้องขึ้นตรงต่อประมุขของชาติทั้งหมด
(ทรงสุจริต-ก, 2479 : บรรพ 4)

(5) สมัยการปกครองปัจจุบัน หลังเหตุการณ์ 24 มิถุนายน
2475 มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองทั้งรูป คือในแง่ของการปกครอง
ส่วนกลาง เป็นการปกครองตามลัทธิรัฐธรรมนูญ ส่วนการปกครอง
ท้องถิ่น ใช้ลัทธิเทศบาลแทนลัทธิรวมอำนาจ (ทรงสุจริต-ข, 2479 :
บรรพ 5)

ผู้เขียนขอกล่าวต่อไปอีกสักเล็กน้อยเกี่ยวกับการดำรงคงอยู่

ของการรับรู้ที่แตกต่างกันอย่างน้อยก็ใน 3 ลักษณะ ที่กล่าวมาว่ามี
สภาพที่ไม่แตกต่างกันไปจากการเสนอความคิดพร้อม ๆ กับการ
เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมากมายของกลุ่มชนต่าง ๆ หลวง
วิจิตรวาทการนำเสนอเรื่องนั้นก็เพื่อให้คำแนะนำแก่คณะราษฎร
ทั้งในทางขยายอำนาจและการร่างรัฐธรรมนูญ เดือน บุนนาค ไพโรจน์
ชัยนาม และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ เป็นผู้บรรยายวิชากฎหมาย
รัฐธรรมนูญที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และมีส่วน
สัมพันธ์กับการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ของคณะราษฎร ส่วน ม.ร.ว.
ทรงสุจริต นวรัตน์ นั้น ทำงานหนังสือพิมพ์ และมีแผนการที่จะจัด
ตั้งพรรคการเมืองต่อไปร่วมกับ ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ นอก
จากนี้ก็มี ม.จ.สกลวรรณการ วรวรรณ ม.จ.วรรณไวทยากร วรวรรณ
พระสารสาสน์พลขันธ์ พระยาศรวิชัยพิพัฒน์ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์
มนตรี หลวงสารานุประพันธ์ พระราชธรรมนิเทศ นายมังกร สามเสน
นายโชติ คุ่มพันธ์ นายสด คุรุมะโรหิต นายเตียง ศิริขันธ์ นายแสน
ธรรมยศ นายกุหลาบ สายประดิษฐ์ ฯลฯ ร่วมแสดงความคิดเห็นของ
ตน และเข้าร่วมในกระบวนการทางการเมืองอย่างมีชีวิตทั้งในทาง
ทฤษฎีและปฏิบัติ (ซึ่งจะต้องทำการวิเคราะห์ต่อไป แต่คงไม่ใช่ใน
บทความนี้)

ข้อที่ควรสังเกตมีอยู่ว่า ถ้าการรับรู้ที่ดีมีผลต่อการมีกิจกรรม
ทางการเมืองและสังคม⁽⁴⁾ การมีการรับรู้ที่หลากหลายก็ย่อมจะมี
กิจกรรมที่หลากหลาย แล้วระเบียบของสังคมอยู่ที่ไหน ผู้เขียนขอ
เสนอให้พิจารณาคำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการ เดือน
บุนนาค ม.ร.ว.ทรงสุจริต นวรัตน์ และของคนอื่น ๆ (ถ้ามี) ใน
สภาพแวดล้อมเชิงวิวัฒนาการของรัฐกับสังคม จริยอยู่ที่ในช่วงแรก
ดูเหมือนว่าจะมีความสับสนและไร้ระเบียบไปบ้าง ข้อเสนอของ
บางคนอาจจะไม่มีใครรับฟัง ไม่มีการดำเนินการในเชิงปฏิบัติ หรือ
บ้างก็มีแต่ความทะเยอทะยาน ฝืนฝืน ลุ่มหลง และเกลียดชัง แต่เรา
ก็ควรจะระลึกว่า “ระบอบใหม่” ได้ถูกสถาปนาขึ้นแล้ว และผู้คน
โดยทั่วไปในยุคสมัยนั้นก็เป็นที่ตระหนักรู้กันดี (นราธิปพงศ์ประพันธ์
-มปป, 2514 : 471 ; บุญทอง, 2477 : 106) สถานการณ์แบบนี้
คือ ด้านหนึ่งสับสน อีกด้านหนึ่งตระหนักรู้ว่า มีระบอบใหม่เป็น
สภาพแวดล้อมทั่วไปของการเกิดความคิดในระยะต่อมาว่า รัฐบาล
ควรจะทำอะไรให้มากกว่าที่เคยทำมา (ดาร์วิน, 2480 : 1-11) พร้อม ๆ
กันกับการสังเคราะห์การรับรู้ที่ดีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
2475 ซึ่งอาจจะมีพลังอธิบายสูงบ้างต่ำบ้างแล้วแต่กรณีไป

สำหรับยุคสมัยปัจจุบัน หลัก 6 ประการของคณะราษฎร
และเค้าโครงเศรษฐกิจของ ปรีดี พนมยงค์ เป็นที่ทราบกันดีว่าเป็น
แก่นของความคิดภายหลังปี พ.ศ. 2475 แต่กระนั้นก็ตามเราก็น่าที่
จะพิจารณาภายในสภาพแวดล้อมของยุคสมัยมากกว่าจะพิจารณา
นอกบริบท โปรดสังเกตว่า มีข้อเสนอให้สร้างชาติ สร้างกองทัพ
และเรียกร้องเอาดินแดนคืนปรากฏอยู่ทั่วไป (ธรรมนิเทศทวยหาญ,

2477; เสฐียร, 2478) รวมทั้งเรียกร้องให้มี “การปฏิวัติ” ทางการศึกษา สร้างพลเมืองให้มีระเบียบวินัยและมีคุณภาพ (แสน, 2479) เป็นการทำตาม “กฎของการปฏิวัติ” คือ หลังจากยึดอำนาจแล้ว ก็ควรทำให้บ้านเมืองดีขึ้น ทั้งในแง่ของประเพณี การปกครอง การศึกษา เศรษฐกิจ และอื่น ๆ (วิจิตรวาทการ, 2478 : 6-7) และนี่คือสภาพแวดล้อมของการดำเนินงานของรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในระยะถัดมาซึ่งเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า เป็นยุคของการสร้างชาติ

ส่วนการรับรู้อดีตเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 นั้น เป็นที่กล่าวกันโดยทั่วไปว่า คือ จุดกำเนิดของการสร้างระบอบใหม่ เดือนบุนนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม ได้สร้างข้อสรุปทั่วไปที่มีคุณภาพการอธิบายสูงไว้เมื่อปี พ.ศ. 2480 ว่า เป็น “การปฏิวัติ” ที่เกิดขึ้นเพราะ

...ได้มีการปฏิวัติในความคิดเห็นทางชนนุมนชน ซึ่งรวมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ราษฎรเกิดความรู้สึกไม่ชอบในเอกลักษณ์ของผู้คัดค้านในบรรดาราชฎด้วยตัวเอง ก็มีผู้เฉลียวฉลาดและมีทรัพย์สินเหมือนพวกผู้ดีหรือชนชั้นสูงเหมือนกัน แต่ฐานะของพวกเขาเหล่านี้ หากได้รับความรับรองให้เท่าเทียมกับฐานะของพวกเขาผู้คัดค้านบ้างคนทั้งในความเฉลียวฉลาดและกำลังทรัพย์ ก็หย่อนกว่าราษฎรธรรมดาเสียด้วย เอกสิทธิ์ประจำชั้นบุคคลจึงไม่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา การจะลบล้างเอกลักษณ์เหล่านั้นมีทางเดียวที่ทำได้ คือ ให้ถือว่าทุกคนมีความเสมอภาค และทุกคนมีเสรีภาพเท่าเทียมกัน โดยไม่คำนึงถึงชาติตระกูลหรือชั้นวรรณะ...(เดือนและไพโรจน์, 2480 : 3-4 เห็นโดยผู้เขียน)

(2) การรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 หลังจากปี พ.ศ. 2490 (โดยประมาณ) จนถึงปัจจุบัน

กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องจริงอย่างน่าประหลาดที่มรดกทางภูมิปัญญา แบบแผนของประวัติศาสตร์นิพนธ์ และการรับรู้อดีตของผู้คนในช่วงปี พ.ศ. 2475-2490 ได้ถูกเพิกเฉย ไม่ยึด และถูกปฏิเสธโดยผู้คนโดยทั่วไปหลังปี พ.ศ. 2490 โดยที่พวกเขาได้สร้างความรู้ความเข้าใจอดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ขึ้นมาใหม่ (มีข้อยกเว้นที่น้อยมากสำหรับงานเขียนบางชิ้น) และไม่ว่าจะเป็นการประมาณความจริงได้แค่ไหน อย่างไรก็ตาม (ซึ่งจะต้องประเมินต่อไป) การรับรู้อดีตโดยทั่วไปของเขายู่ในลักษณะตรงกันข้ามกับการรับรู้ของผู้คนในช่วงก่อนหน้านั้น อย่างสำคัญใน 2 ประการ คือ

(1) ไม่ยอมรับว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช สามารถใช้บ่งบอกคุณภาพของสังคมได้อย่างจำกัด หากแต่เสนอใหม่ว่า เป็นระบอบที่มีวิวัฒนาการอย่างมั่นคงมาเป็นร้อย ๆ ปี

(2) ไม่ยอมรับหรือยอมรับอย่างจำกัด เกี่ยวกับสถานการณ์ของระบอบใหม่ที่ถูกสถาปนาขึ้น โดยเสนอใหม่ว่า แทบจะไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง หรือ เปลี่ยนแปลงอย่างจำกัด

สิ่งที่กล่าวเป็นเพียงข้อสังเกตโดยทั่วไป ซึ่งจะต้องพิจารณาในรายละเอียดของแต่ละช่วงอีกครั้งหนึ่ง ผู้เขียนขอเสนอไว้เป็น 3 ช่วงด้วยกัน คือ (1) ตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2500 (2) พ.ศ. 2500-2510 และ (3) พ.ศ. 2510-2525 ระยะเวลาที่ระบุขอให้ถือว่าเป็นช่วงเวลาของการประมาณ ไม่ใช่เวลาที่แน่ชัดแน่นอนตายตัวแต่ประการ

2.1 24 มิถุนายน 2475 คือ “รัฐประหาร”: ทศนะ ของนักเขียนสารคดีการเมือง และ อรัญญ์ พรหมชนก

การขยายตัวของ การเขียนสารคดีและบทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การเมืองหลังปี พ.ศ. 2490 กล่าวโดยทั่วไปแล้วแตกต่างจากก่อนหน้านั้นมาก จริงอยู่ที่นักหนังสือพิมพ์และการทำหนังสือพิมพ์โดยทั่วไปมีคุณภาพมากขึ้น แต่ในแง่ของการเขียนบทวิเคราะห์ทางการเมืองแล้ว ค่อนข้างจะขึ้นอยู่กับ “บรรยากาศ” ทางการเมืองโดยทั่วไปของยุคสมัยมากที่สุด งานเขียนของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ ชื่อ **เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475** ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี และของคนอื่น ๆ อย่างเช่น พระยาศราภัยพิพัฒน์ (2476) สนิท เจริญรัฐ (2478) ดำริห์ ปัทมะศิริ (2480) สิริ เปรมจิตต์ (2481, 2489) และ บุญเรือง จล-รักษา (2482) ก่อนปี พ.ศ. 2490 มีลักษณะเป็นการบันทึกเหตุการณ์หรือแสดงความคิดเห็นสนับสนุนรัฐบาล หรือแสดงความคิดเห็นเฉพาะเรื่องมากกว่าที่จะวิเคราะห์เหตุการณ์ เชื่อมโยงข้อสนเทศหลาย ๆ ประการเป็นเรื่องราว แล้ว “สร้างประวัติศาสตร์” เหมือนดังที่นักเขียนหลังปี พ.ศ. 2490 นิยมกระทำ และเป็นที่น่าทึ่งนักที่นักเขียนโดยทั่วไปในปัจจุบัน ที่สำคัญได้แก่ งานเขียนของวิชัย ประสงค์สิต (2492) เสนีย์ ปราโมช (2490) หลุย ศิริวัต (2493) สละ ลิขิตกุล (2493) จำลอง อิทระรงค์ (2492) และ จุญญ กุวานนท์ (2492) ซึ่งเป็นงานเขียนที่ตั้งใจอธิบายอดีต 24 มิถุนายน 2475 เป็นรุ่นแรก ๆ ซึ่งต่อมาคือ “ประเพณี” ของการเขียนประวัติศาสตร์การเมืองของบุคคลที่มักประกอบอาชีพเป็นนักหนังสือพิมพ์ ที่กล่าวมายังไม่นับรวมการเขียนประวัติบุคคลสำคัญ และการบันทึกเบื้องหลังเหตุการณ์ทางการเมืองอื่นที่สำคัญซึ่งมีอยู่อย่างแพร่หลายเป็นจำนวนมาก

ผู้เขียนขอให้พิจารณารายละเอียดของหนังสือ 5-6 เล่ม ที่กล่าวมาในแง่ที่เป็นตัวแทนความคิดของยุคสมัยอย่างน้อยก็เป็นตัวแทนของคนกลุ่มหนึ่ง⁽⁶⁾ ว่า รับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กันอย่างไร เริ่มต้นจากสภาพของสังคมก่อน 24 มิถุนายน 2475 ซึ่งทั้งหมดก็เห็นพ้องตรงกันว่า คือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่เป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่ได้วิวัฒนาการมาเป็นร้อย ๆ ปี จะมีการผันแปรอะไรก็เป็นการผันแปรในระบอบ คือ เปลี่ยนแต่ผู้นำเท่านั้น ดังคำของ วิชัย ประสงค์สิตที่ว่า

“ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช เป็นระบอบที่มีการปกครองโดยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขสูงสุด และทรงอำนาจเด็ดขาดแต่เพียงพระองค์เดียว จึงไม่ค่อยมีการแก่งแย่งแข่งดีกันในทางที่ผิด จะมีก็เป็นกฎแห่งราชบัลลังก์ ใครชนะก็เป็นกษัตริย์ แต่ก็ปกครองอยู่ในระบอบเดิม คือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชนั่นเอง” (วิชัย : 2492 : ก) ส่วน เสนีย์ ปราโมช นั้น ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า “สมบูรณาญาสิทธิ

โต ควรวรชนกตระหนักดีว่าการแบ่งช่วงเวลาไม่ใช่เป็นข้อเท็จจริงอย่างภาวะวิสัย หากแต่เป็นการใช้อัตวิสัยของผู้เขียนเองเพื่ออธิบายการคลี่คลายตัวของ การรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช 2482

ราช” นั้น เริ่มต้นตั้งแต่มีตระกูลของพ่อขุนรามคำแหง ผู้ซึ่งพระราชทานวรรณยุกต์ฉบับแรก คือ ศิลปจารึกพ่อขุนรามคำแหงอันมีศรีสง่ากว่าวรรณยุกต์พระเจ้าจอห์นของอังกฤษเสียอีก เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นผู้เห็นการณ์ไกล มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย และทรงเป็นผู้สืบสายประวัติศาสตร์ของชาติมาโดยตลอด “การปฏิวัติ 2475” จึงไม่ใช่อะไรอื่น นอกจากเป็นการปฏิวัติแต่ในทางทฤษฎีที่ไม่ส่งผลต่อการปฏิวัติจิตใจของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้น เสนีย์ ปราโมช ยังกล่าวอีกว่า

“...ถ้าจะถามว่า ใครเป็นนักก่อการปฏิวัติตัวเ็นแล้ว ท่านผู้นั้นไม่ใช่หลวงประดิษฐ์ นักก่อการปฏิวัติล้มล้างราชบัลลังก์ นำประชาธิปไตยมาสู่เมืองไทย ที่แท้คือ สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวของเรานั่นเอง พระองค์ทรงเป็นนักประชาธิปไตยที่นักประชาธิปไตยเข้าใจผิดมากที่สุด ซึ่งข้อนี้ใคร ๆ ก็ต้องยอมรับความจริงกันหมดแล้ว (ในเวลานี้)...” (เสนีย์-2490, 2509 : 220-221 ความในวงเล็บเป็นผู้เขียน)

ควรจะกล่าวไว้ด้วยว่า แม้จะเป็นข้อความที่ไม่ได้พรรณานักนัก ไ่ว้มากมาย แต่ก็เป็นการรับรู้ที่มี “คุณภาพ” ตรงกันข้ามกับยุคสมัยก่อนหน้านั้น และดูเหมือนว่าจะเป็นการรับรู้ร่วมสมัยกับยุคปัจจุบันนี้ด้วย ซึ่งแน่นอนที่สุดก็คือ สัมพันธ์เชิงโต้ตอบกับการรับรู้เหตุการณ์ในช่วงปี พ.ศ. 2475-2490 (ตามทัศนะของพวกเขาทั้งหลาย) ซึ่ง

กล่าวกันไว้อย่างยืดยาว และโดยทั่ว ๆ ไปแล้ว ก็เพื่อจะบอกว่า “การปฏิวัติ 2475” ก็คือ การแย่งอำนาจการปกครอง หรือการรัฐประหารธรรมดา ๆ ไม่มีการสร้างอะไรใหม่ให้เป็นผลดีแก่ประเทศไทย ยกเว้นแต่มีรัฐธรรมนูญและมีรัฐสภาเร็วขึ้นกว่าที่ควรจะเป็น (หมาความว่าอย่างไรเสียก็ต้องมีอย่างแน่นอน) เท่านั้น แต่ถึงมีก็เป็นรัฐธรรมนูญที่ปราศจากรากฐานรองรับ คือ ในด้านหนึ่งประชาชนยังไม่พร้อมหรือไม่ได้เกิดจากความต้องการของประชาชน และในอีกด้านหนึ่งคณะราษฎรมีแต่ขัดแย้งกันเอง กล่าวคือ ถ้าจะเปรียบไปแล้วเป็นการแข่งขันในทางที่ผิดมาตลอด อย่างเช่นความขัดแย้งระหว่างพระยาทรงสุรเดชกับหลวงพิบูลสงคราม เป็นต้น ไม่เหมือนความขัดแย้งภายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งไม่มีการขัดแย้งในทางที่ผิด เพราะพระมหากษัตริย์มีธรรมะ คือทศพิธราชธรรม คำจูน แต่ผู้ปกครองใหม่โดยทั่วไปสภาพศีลธรรมเสื่อม ลุ่มหลงในอำนาจและไม่เป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง แม้จะเปรียบกับ “ประชาธิปไตย” ในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชก็ยังคงมีน้อยกว่าเสียด้วย (หลุย 2493 : บทที่ 7 ; จำลอง, 2492 : คำนำ)

ในขณะที่งานเขียนกลุ่มดังกล่าวนี้มีความเหมือนกันตรงที่เขียนเป็นสารคดี หรือเป็นเกร็ดประวัติศาสตร์การเมือง ความต่างกันก็อยู่บ้าง ตรงที่ใครจะขุดคุ้ยเบื้องหลังชีวิตของนักการเมืองได้

มากกว่ากัน กระนั้นก็ดีในแง่ของข้อสรุปที่ว่า 24 มิถุนายน 2475 คือ “การรัฐประหาร” (เป็นส่วนนวม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงผู้นำ) ก็สอดคล้องกับข้อเสนอของฝ่ายที่เรียกตัวเองว่า “กลุ่มก้าวหน้า” คือ อรัญญ์ พรหมชมภู

ในหนังสือชื่อ **ไทยกิ่งเมืองจีน** ซึ่ง อรัญญ์ พรหมชมภู เขียนขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2493 นั้น อรัญญ์ พรหมชมภู กล่าวถึงเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ไว้ว่า เป็นการทำลายอำนาจศักดินาอย่างจำกัดมาก แม้จะมีความไฝฝืนเป็นประชาธิปไตยของนายทุน แต่ก็เพียง “การรัฐประหาร” ของพวกขุนนาง ทหาร และพ่อค้า เป็นการกระทำของชนส่วนน้อยที่มีได้นำประเทศชาติไปสู่ความเป็นเอกราชและประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ มิได้นำประชาชนไปสู่สันติภาพและการกินดีอยู่ดี หากแต่นำไปสู่ความเป็นกึ่งเมืองขึ้นที่หยิ่งรากรลิก (อรัญญ์, 2522 : 131-134) เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 มิได้ทำให้ทิศทางสังคมกึ่งเมืองขึ้น กึ่งศักดินา เปลี่ยนแปลงไปแต่อย่างใด ในทัศนะของ อรัญญ์ พรหมชมภู การมีข้อสรุปเช่นนั้นเหตุหนึ่งเป็นข้อจำกัดของการใช้กรอบทฤษฎีที่วิเคราะห์สังคมจีนมาวิเคราะห์สังคมไทยอย่างตายตัว (ทรงชัย, 2524 : 25-49) แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เช่นเดียวกับกลุ่มของ วิชัย ประสงค์ เสนีย์ ปราโมช และ จำลอง อิศระรงค์ นั่นก็คือ ปฏิเสธรากฐานบทวิเคราะห์สังคมไทยที่มีมาแต่เดิม ข้อกล่าวหานี้มีประจักษ์พยาน เพราะ อรัญญ์ พรหมชมภู อย่างน้อยก็ได้ศึกษางานของ ม.ร.ว.ทวงศ์ จิตรวิจิตร นวรัตน์ (อรัญญ์, 2522 : 16, 25) แต่เขาก็ไม่ได้โต้เถียงกับมรดกทางภูมิปัญญาเหล่านั้นเลย และอย่างที่โต้ให้ข้อสังเกตมาตั้งแต่ต้น นั่นก็คือ อรัญญ์ พรหมชมภู เขียนประวัติศาสตร์สำหรับยุคสมัยของเขาขึ้นมาใหม่โดยแท้ ซึ่งน่าจะเป็นปัญหาสำหรับยุคสมัยต่อมาว่า งานเขียนในลักษณะนี้ที่ปราศจากการสนทนากับอดีต เป็นการอธิบายอดีต 24 มิถุนายน 2475 หรืออธิบายภูมิปัญญาและสังคมของยุคสมัยของเขา

แต่อย่างไรก็ดี ก็ยังมีงานเขียนที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อีกกลุ่มหนึ่งในยุคสมัย 2490-2500 นี้ ที่พอจะมีจินตนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกับผู้คนในยุคสมัย 2475-2490 บ้าง ส่วนหนึ่งได้แก่ วิทยานิพนธ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อย่างเช่น งานเขียนของ วณิช ภูมิจิตสาร (2496) ชลินทร์ อมรรวม (2498) เป็นต้น ซึ่งเป็นข้อเสนอตามความเห็นของ เตือน บุนนาค ไพโรจน์ ชัยนาม และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว และอีกส่วนหนึ่งได้แก่ งานเขียนชิ้นสำคัญของ ปรีดี พนมยงค์ ที่ชื่อ **ความเป็นอนิจจังของสังคม** (2500) ในงานเขียนเล่มดังกล่าว ปรีดี พนมยงค์ เสนอว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้น ไม่ได้เป็นการเปลี่ยนแปลงแค่ตัวผู้นำ แต่เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางการผลิต คือ ยกเลิกความสัมพันธ์เก่าแบบเจ้าของนาที่ปลูกนา ให้เป็นความสัมพันธ์ใหม่ แบบผู้ให้เช่า

กับผู้เช่า แห่งระบบธนาญาภาพ (ปรีดี, มปป : 28-29) ปรีดี พนมยงค์ อาจจะไม่ได้ให้ความกระจ่างเกี่ยวกับสังคมก่อน 24 มิถุนายน 2475 มากนัก นอกจากอธิบายว่าเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งมีความเก่าแก่มาหลายศตวรรษ เป็นระบบที่มีพลังมาก คือ กษัตริย์เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่สำคัญสำหรับสังคมศักดินา คือ ที่ดิน ด้วยพระองค์เองทั้งหมด (ซึ่งเป็นคำอธิบายที่อย่างน้อยต่างจากคำอธิบายของหลวงวิจิตรวาทการ และ ม.ร.ว.ทวงศ์ จิตรวิจิตร นวรัตน์ ในยุคร่วมสมัยเช่นกัน) ส่วนสังคมหลังจาก 24 มิถุนายน 2475 จนถึงปี พ.ศ. 2500 นั้น ปรีดี พนมยงค์ กล่าวว่า ยังคงอยู่ในระยะหัวต่อระหว่างระบบเก่ากับระบบใหม่อยู่ เป็นสภาพการณ์ที่

“...สังคมไทยในปัจจุบัน มีบางส่วนจากระบบศักดินา ผสมกับระบบธนาญาภาพในส่วนที่เกี่ยวข้องแก่ความสัมพันธ์การผลิตแบบใหม่ระหว่างคนไทยด้วยกันเอง และระบบธนาญาภาพในส่วนที่เกี่ยวข้องแก่ความสัมพันธ์การผลิตระหว่างคนไทยและคนต่างด้าวที่มีอาณาญาพมหาศาล หรือ ปรมาณูญาภาพ...” (ปรีดี, มปป : 37-38)

กล่าวได้ว่า เป็นการสร้างนามธรรมของคำอธิบายที่มีคุณภาพ ซึ่งจะมีผลสะท้อนต่อมา แต่ก็อยู่ในขอบเขตที่จำกัดในเชิงเปรียบเทียบกับคำอธิบายแบบอื่น ๆ เมื่อเวลาได้ผ่านมาแล้วทศวรรษเศษ

2.2 24 มิถุนายน 2475 คือ จุดเริ่มต้นของ “ประชาธิปไตยแบบไทย” : อธิบายการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 หรืออธิบายอุดมการณ์สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ — จอมพลถนอม กิตติขจร

การขึ้นมาอำนาจของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในด้านหนึ่งคือ การสร้างระบบการเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์ (ตามคำนิยามของ ทักษิณ เจริญเจริญ) แต่ในอีกด้านหนึ่งก็เป็นการสร้างการรับรู้อดีตโดยทั่วไปขึ้นมาใหม่ด้วย ทักษิณ เจริญเจริญ กล่าวไว้อย่างถูกต้องว่า การกลับไปอธิบายอดีตใหม่หรือการสร้างการรับรู้อดีตใหม่คือ องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการสร้างความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่ระบบการเมืองปัจจุบัน⁽⁶⁾ สำหรับในที่นี้เราจะพิจารณากันว่า การรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ได้คลี่คลายตัวไปอย่างไรบ้าง

เริ่มต้นตั้งแต่ระบบการเมืองก่อน 24 มิถุนายน 2475 นักทฤษฎีนิรนามของระบอบสฤษดิ์ ได้สร้างจินตนาการให้ปรากฏว่าคือ ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่มีคุณธรรม การปกครองแบบพ่อกับลูกเป็นประเพณีที่ฝังรากมาในสังคมไทยเป็นเวลาช้านานพร้อมกับการมีสถาบันพระมหากษัตริย์ และระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช กาลเวลาที่ผ่านมามีจะทำให้องค์ประกอบอื่น ๆ ต้องปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยไปบ้าง แต่แก่นสารของการปกครองแบบใช้อำนาจเด็ดขาดที่มีคุณธรรมและมีความเมตตากรุณา ก็ยังคงอยู่สืบ

เนื่องมามีได้ขาดตอน (ประชาธิปไตยแบบไทย, 2508 : 201-208)

ความเป็นประชาธิปไตยของไทย (และแบบไทย) ในอันที่จริงได้ปรับเปลี่ยนมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศที่อาจกล่าวได้ว่าไม่เหมือนกับประเทศอื่น ๆ โดยทั่วไป เพราะระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชของไทย มีลักษณะประชาธิปไตยเจือปนอยู่ด้วย (ประชาธิปไตยแบบไทย, 2508 : 45) พระพุทธเจ้าหลวงทรงตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมเป็นอย่างดี ได้ทรงปฏิวัติระบบสังคมแบบศักดินา ให้เป็นสังคมประชาธิปไตยในขั้นพื้นฐานไว้แล้ว เพียงแต่ว่าตัวบทกฎหมายที่รองรับพื้นฐานที่ได้สร้างไว้ในวันกำเนิดขึ้นเข้าไปหน่อย จึงมีเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 เกิดขึ้น (แสง-2511, 2520 : 48)

ภายหลังเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 จนถึงปี พ.ศ. 2500 นั้น ทั้งนักทฤษฎีนิรนามของ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ พลเอกแสง เสนาณรงค์ นักคิดคนสำคัญ พิจารณาว่าเป็นช่วงของการไร้เสถียรภาพทางการเมือง เหตุสำคัญเป็นเพราะผู้นำในช่วงนั้น โดยเฉพาะคณะราษฎร นิยมประชาธิปไตยแบบตะวันตก ซึ่งไม่เป็นจริง และเป็นสิ่งแปลกปลอมจากรากฐานของสังคมไทย เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ทำได้เพียงแต่เปลี่ยนแปลงตัวบทกฎหมายไม่ได้ปฏิวัติระบบสังคมและระบบเศรษฐกิจ ซึ่งทั้งหมดคือภาระที่คณะรัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์และถัดมาคือ จอมพลถนอม ได้อ้างว่า ตัวเองสืบทอดและสานต่อ โดยทำให้เป็นจริงในสังคมไทย คือเป็นประชาธิปไตยแบบไทย และปฏิวัติโครงสร้างทางเศรษฐกิจ (ดูแสง, 2520 : 53-54)

ที่กล่าวมาแล้วว่าหลายคนอาจจะพิจารณาว่าเป็นเรื่องไร้สาระแต่มีใครจะตระหนักบ้างไหมว่า เป็นเรื่อง (ไร้สาระ) ที่เป็นจริงที่ได้เกิดขึ้นแล้ว และเป็น “ภาพมายา” ที่สำคัญส่วนหนึ่งของคนในยุคสมัยปัจจุบันหากจะตั้งคำถามและได้สวนอดีตของเรื่องดังกล่าวเป็นการสืบทอด และทำให้การรับรู้อดีตการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มีความซับซ้อนและวากวนยิ่งขึ้น ข้อเขียนกรานของพวกที่ชอบอธิบายสังคมไทยว่า มี “เอกลักษณ์” เปรียบเทียบกับสังคมอื่นหรือใช้ทฤษฎีที่สร้างจากสังคมอื่นมาอธิบายสังคมไทยไม่ได้ ในส่วนหนึ่งแล้วก็เป็นการสืบทอดอุดมการณ์ที่สร้างขึ้นสมัยสฤษดิ์ ธนะรัชต์

แต่อย่างไรก็ดี ในช่วงปี พ.ศ. 2500-2510 (โดยประมาณ) ก็มิได้มีการอธิบายในลักษณะที่ได้กล่าวมาแต่เพียงอย่างเดียว งานเขียนของนักหนังสือพิมพ์ก็พอมีอยู่บ้าง เช่น งานเขียนของ สิริเปรมจิตต์ (2505) สมุทร สุรัทกะ (2507) และ เสลา เรขะรุจิ (2509) เป็นต้น นอกจากนี้ก็มีวิทยานิพนธ์ของ อนันต์ แจงกลีบ (2507) ศิริรัตน์ นิลคุปต์ (2507) และ ไพบุลย์ ตีตง (2508) ซึ่งโดยทั่วไปก็เป็นการเสนอเรื่องราวแบบพรรณนาความ ยืนยันความคิดที่สอดคล้อง

คล้อยซึ่งกันและกันในทำนองที่ว่า ยังไม่มีประชาธิปไตยที่แท้จริงเกิดขึ้นเลย คณะราษฎรผูกขาดอำนาจ และเป็นคนชาติไทย ซึ่งมีคุณธรรมต่อยุ่กว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชอย่างเทียบกันไม่ได้เลย บางคนกล่าวว่า สมบูรณาญาสิทธิราชของไทยมีรากฐานของประชาธิปไตยประกอบอยู่ด้วยมาเป็นเวลานานแล้ว ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหง (ศิริรัตน์, 2507)

2.3 24 มิถุนายน 2475 คือ “การปฏิวัติแบบมีข้อจำกัด” : ทักษะอันหลากหลายในกระบวนการเร่งรัดการพัฒนาให้ทันสมัย

สิ่งที่กล่าวต่อไปเป็นภาวะการณ์ที่คนร่วมสมัยทราบกันเป็นอย่างดี ผู้เขียนขอเสนอแบ่งการพิจารณาออกเป็น 4 กลุ่มตามลักษณะของวิธีการศึกษาและการนำเสนอ ขอให้ถือว่าเป็นการแบ่งแบบคร่าว ๆ เท่านั้น ท่านผู้รู้อื่นอาจจะขยายหรือตัดทอนลงกว่าที่ผู้เขียนจัดแบ่งไว้ สี่กลุ่มที่ควรพิจารณามีดังนี้คือ

2.3.1 กลุ่มที่ศึกษาการเมืองตามแบบดั้งเดิม

กลุ่มนี้ ทักษะ เฉลิมเตียรณ และ ไชยงค์ รัชชกุลเอง ก็ได้ให้ข้อสังเกตไว้แล้วว่า ส่วนใหญ่เป็นงานเขียนสารคดีการเมืองของคนที่มักประกอบอาชีพนักหนังสือพิมพ์ ตัวอย่างที่รู้จักกันดีในสมัยปัจจุบันได้แก่ งานเขียนของ ชด หัสบำเรอ และ ปรีชา สวมคิธรรม (2511) สมบูรณ์ คนฉลาด (2511, 2518) สว่าง ลานเหลือ (2514) เสลา เรขะรุจิ (2509, 2517) ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ (2517) ม.ร.ว. สวัสดิ์ ชมพูนุช (2517) และ ปรีดา วัชรางกูร (2520) ฯลฯ (ยังไม่นับรวมงานเขียนประวัติศาสตร์บุคคลสำคัญ ประวัติศาสตร์รัฐมนตรี ประวัติพรรคและกลุ่มการเมือง และประวัติเหตุการณ์สำคัญ) ซึ่งเป็นการเขียนด้วยตัวเองบ้าง รวบรวมเอกสารบ้าง หรือสัมภาษณ์บุคคลต่าง ๆ แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ด้วยตัวเองบ้าง ความเห็นร่วมโดยทั่วไปของคนกลุ่มนี้มีอยู่ว่า เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 เป็นการ “ปฏิวัติ” เพียงแต่มีการเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชที่มีนับร้อย ๆ ปี ถูกแทนที่โดยระบอบประชาธิปไตย ที่ในทางปฏิบัติเป็นแบบไทย ๆ คือ ล้มลูกคลูกหลานมาโดยตลอด มีรัฐบาลและมีรัฐธรรมนูญมาหลายสิบชุด หลายสิบฉบับจนนับไม่ถ้วน แน่نونที่สุดมันคือผลพวงของ “การปฏิวัติ 2475” (ในทัศนะของพวกเขา)

ข้อวิจารณ์โดยทั่วไปของพวกที่นิยมทฤษฎีการพัฒนาให้ทันสมัย (Modernization Theories) ต่อพวกที่ศึกษาการเมืองแบบดั้งเดิมที่ว่า เป็นการศึกษาแต่การพรรณานในรายละเอียดปลีกย่อย มองการเปลี่ยนแปลงแค่ด้วยทฤษฎีหมาย ศึกษาแต่ประเด็นแคบ ๆ อนุรักษ์นิยม ไม่เน้นทฤษฎี และขาดวิธีการศึกษา เป็นข้อเตือนใจที่ควรรับฟัง และโดยทั่วไปก็ใช้วิจารณ์งานของกลุ่มนักเขียนสารคดีการเมืองอย่างรวม ๆ แม้จะไม่ใช่ลุ่มลึกได้

ข้อที่ควรพิจารณาต่อไปมีอยู่ว่า การศึกษาการเมืองแนวดั้งเดิมนี้นั้น ตามทัศนะของผู้เขียน น่าจะหมายรวมถึงงานเขียนของนักวิชาการและวิทยานิพนธ์บางเล่มด้วย (แม้ว่าจะไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างกลุ่มต่าง ๆ) ที่สำคัญคือ งานเขียนของ กระมล ทองธรรมชาติ (2524) รอง ศยามานนท์ (2520) และวิทยานิพนธ์บางฉบับ อย่างเช่น วิทยานิพนธ์ของ วิภาลัย วีระชัย (2522) กล่าวคือ

เป็นงานเขียนที่ให้ความสนใจกับเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ในฐานะที่เป็นจุดเริ่มต้นของการมีรัฐธรรมนูญ กระมล ทองธรรมชาติ อาจจะไม่ได้อ้างถึงการเตรียมที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเหมือนดังที่ ร่อง คยามานนท์ ได้อธิบาย แต่เขาทั้งหลาย (และการรับรู้ของยุคสมัย) ก็แลเห็นสอดคล้องกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดจากความปรารถนาของคนส่วนน้อย ที่ไม่ได้ก่อผลให้เกิดการพัฒนาประชาธิปไตยที่แท้จริงและไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ

ความเห็นในลักษณะดังกล่าวนี้ หากจะเปรียบกับความเห็นของ เดือน บุญผาค ไพโรจน์ ชัยนาม และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ แล้ว จะแลเห็นว่าเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับรัฐธรรมนูญเหมือนกัน แต่มีการอธิบายระบบสังคมที่ต่างกันมาก ข้อต่างที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ ผู้คนหลังปี พ.ศ. 2490 และปัจจุบัน ไม่เคยครีตกกับจุดกำเนิดของรัฐธรรมนูญของสยามในบางกรณี อธิบายความบิดเบือนไปจากเจตนารมณ์ของคนสร้างประวัติศาสตร์ (มิได้หมายความว่า ความสำนึกของคนสร้างประวัติศาสตร์มีความถูกต้องเสมอไปหรือทั้งหมด) คือ สร้างมายาว่ากับว่ารัฐธรรมนูญสยามเป็นรัฐธรรมนูญที่ผู้ปกครองรัฐเป็นผู้แสดงเจตนาแต่เพียงฝ่ายเดียว หรือคณะราษฎรแสดงเจตนาแต่เพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้ก็พิจารณารัฐธรรมนูญ ซึ่งแต่เดิมเข้าใจกันว่าเป็นลักษณะของระบอบใหม่ที่ได้อุตลงสัญญาพร้อมกันไว้แล้ว ลดลงเหลือเพียงแต่เป็นตัวบทกฎหมายที่แปลกแยกออกจากสังคม คือ พฤติกรรมของคนกับรัฐธรรมนูญเป็นคนละส่วนกัน

2.3.2 กลุ่มที่ศึกษาตามแนวทฤษฎีวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์

ถ้าหากเราานิยามการศึกษาตามแนวประวัติศาสตร์ว่า คือ การพรรณนาความและบอกเล่าเรื่องราวในอดีต ก็คงจะมีงานเขียนจำนวนมากมายับไม่ถ้วนที่สังกัดอยู่ในกลุ่มนี้ แต่ในที่นี้ ผู้เขียนตั้งใจที่จะให้หมายถึงงานการศึกษาของกลุ่มนักประวัติศาสตร์ ซึ่งมีระเบียบวิธีวิจัยของตนอย่างค่อนข้างเคร่งครัดอย่างเป็นการเฉพาะเจาะจง ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่ปี พ.ศ. 2475 มีความสำคัญมากสำหรับนักประวัติศาสตร์ พิจารณาจากวิทยานิพนธ์และงานเขียนต่าง ๆ ก็คงจะพอทราบว่ปี พ.ศ. 2475 ได้เป็นจุดเวลาของการจัดแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะศึกษาประวัติศาสตร์การเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา และอื่น ๆ ส่วนมากก็ใช้ปี พ.ศ. 2475 เป็นจุดแบ่งยุคทางประวัติศาสตร์เกือบทั้งสิ้น ข้อที่น่าแปลกใจคือ มีงานเขียนของคนที่เรียกตัวเองว่า นักประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อย่างโดยตรงนั้นน้อยมากหากยกเว้นแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องมีบทที่ว่ด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แทรกอยู่ด้วยแล้ว ก็ดูเหมือนว่าจะมีแต่งานเขียนของ ร่อง คยามานนท์ (Rong, 1977) และ วอลเตอร์ เอฟ เวลลา (Vella, 1955) ที่พอจะอธิบายประวัติศาสตร์การเมืองครอบคลุมทั้งก่อน

และหลังปี พ.ศ. 2475 (ซึ่งขอยกไปกล่าวในตอน ค.) โดยทั่วไปจะพบว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ส่วนต่าง ๆ ของสังคมก่อนและหลังปี พ.ศ. 2475 มีข้อสมมติราวกับว่ารู้กันเป็นอย่างดีแล้วว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 คืออะไร สถานการณ์เช่นนี้ทำให้นึกถึงคำอุปมาอุปไมยของนักประวัติศาสตร์ที่ว่ หากอาณาจักรใดอาณาจักรหนึ่ง ต้องพึ่งพิงศาลลงเพราะตะปูตัวเดียว สิ่งที่นักประวัติศาสตร์ควรสนใจ คือ สถานภาพของอาณาจักร ไม่ใช่ประวัติของตะปู⁽⁷⁾ ประคุดเดียวกันกับสถานภาพของสังคมทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หากจะล้มเหลว เพราะผู้นำบางคนเห็นแก่ตัวหรือเพราะคนสองกลุ่มขัดแย้งกัน สิ่งที่ควรสนใจก็ยังคงได้แก่สถานภาพของสังคม ไม่ใช่ประวัติของผู้นำคนนั้น

ในอันที่จริง เราก็มองงานเขียนที่มีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งของนักประวัติศาสตร์อยู่พอสมควรเกี่ยวกับสถานภาพของสังคมก่อนและหลังปี พ.ศ. 2475 แต่จะด้วยเหตุใดก็ตามยังไม่ม้งานใดครอบคลุมการอธิบายสังคมทั้งก่อนและหลังปี พ.ศ. 2475 แล้วทำให้กระจ่างว่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้นคืออะไร ข้อสรุปส่วนใหญ่ เช่น เป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย หรือเป็นการ “ปฏิวัติ” แต่เฉพาะในทางการเมือง ไม่มีการปฏิวัติทางสังคมและเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นข้อสรุปที่เกิดจากการเกือกลซึ่งกันและกันระหว่างนักวิชาการต่างสาขาในสังคมไทยหรือไม่ก็เป็นข้อสรุปที่ทราบกันโดยทั่วไปอย่างพื้น ๆ ที่พบได้ในงานเขียนสารคดีการเมือง

แถมสุข นุ่มนนท์ ในฐานะที่เป็นนักประวัติศาสตร์ผู้หนึ่ง ได้ให้ข้อคิดที่แม้ว่าไม่ใช่ข้อคิดของนักประวัติศาสตร์ทั้งหมด แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งไว้อย่างรัดกุมว่ การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 ก็เป็นเพียงเหตุการณ์ธรรมดา ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอในช่วงวิวัฒนาการของการปกครองไทย เป็นเพียงแค่การปฏิรูปทางการเมือง ไม่ใช่การปฏิวัติทางอุดมการณ์ทางการเมือง หรือเศรษฐกิจสังคมอะไรทั้งสิ้น เป็นเหตุการณ์ที่ประชาชนมีส่วนร่วมน้อยมาก แต่ที่ทำการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองสำเร็จเพราะคณะราษฎร เป็นชนกลุ่มใหม่ที่คุมกำลังทหารและพลเรือนอยู่ (แถมสุข, 2524 : 28-32) และหลังจากนั้นคณะราษฎรก็ดำเนินนโยบายที่ในขั้นรากฐานแล้วก็คือ การสานต่อนโยบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ มุ่งความปลอดภัย รักษาบูรณภาพดินแดน และแผ่อิทธิพลไปยังบริเวณที่เคยเป็นประเทศราช สิ่งนี้ แถมสุขให้ข้อสังเกตว่ เป็นผลจาก “การเลียนแบบ” จากตะวันตก มากกว่าที่จะเป็นการพัฒนาจากภายในของสังคมไทยเองอย่างลึกซึ้ง

ผู้เขียนเองขอออกตัวที่จะไม่อ้างอิงการกล่าวถึงเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 แต่เพียงผ่าน ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในงานเขียนเป็นจำนวนมาก อย่างเช่น ถ้าเขียนเรื่องการศึกษาาก่อนปี พ.ศ. 2475

ก็จะกล่าวถึงผลกระทบต่อมาถึง “การปฏิวัติ” ปี พ.ศ. 2475 ด้วย หรือถ้าเขียนเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็จะเริ่มเกริ่นพาดพิงถึง “การปฏิวัติ” พ.ศ. 2475 ด้วย อย่างนี้เป็นต้น ข้อท้วงติงของผู้เขียนที่มีต่องานเขียนที่พาดพิงถึงเหตุการณ์ดังกล่าวมีอยู่บ้างตรงที่ว่า ตระหนักกันบ้างหรือไม่ที่การกล่าวพาดพิงนั้นจะให้น้ำหนักกับเหตุการณ์ดังกล่าวมากหรือน้อยไปกว่าความจริงที่มันควรจะเป็นอยู่ในประวัติศาสตร์ การปฏิเสธที่จะ “ขึ้นป้าย” ให้กับระบบสังคม กอปรกับการกล่าวพาดพิงแต่เพียงสั้น ๆ ทำให้เข้าใจได้ว่า ประวัติศาสตร์ 24 มิถุนายน 2475 เป็นเรื่องธรรมดา ๆ ที่ไม่มีพลังอะไรเลย ใคร ๆ ก็ต่างคิดกันว่ารู้กันเป็นอย่างดีแล้ว คือ รัฐบาลของอาณาจักรกันดีแล้ว แต่ยังคงความลึกซึ้งในเรื่องประวัติของตะปู (เป็นสำนวน)

2.3.3 กลุ่มที่ศึกษาสังคมการเมืองตามทฤษฎีการพัฒนาให้ทันสมัย

กล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีพลังการอธิบายเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 โดยเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวาง ทั้งในหมู่นักสังคมศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ แนวของการนำเสนอเรื่อง จะเริ่มต้นตั้งแต่สังคมแบบดั้งเดิม เริ่มมีพัฒนาการทางการเมืองไปสู่สังคมที่มีความทันสมัย ในอดีต กมล สมวิเชียร อาจจะเคยเสนอว่าเริ่มมีการพัฒนาทางการเมืองหลังปี พ.ศ. 2475 แต่ ชัยอนันต์ สมุทวณิช เสนอใหม่ว่า เริ่มมีตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่นั้นไม่ใช่ประเด็นสำหรับคนที่อยู่นอกของทฤษฎีดังกล่าว เพราะอย่างไรก็ตามทฤษฎีดังกล่าวก็ยังยืนยันการปรับตัวของสังคมแบบดั้งเดิมไปสู่ความมีเหตุมีผลและความมีประสิทธิภาพ สำหรับสังคมไทย การปรับตัวดังกล่าวอยู่ในภาวะที่ไม่ทันกับความคาดหวังของชนกลุ่มใหม่ในสังคม เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 จึงเกิดขึ้น กระนั้นก็ตาม เนื่องจากสถานการณ์โดยทั่วไปยังคงอยู่ในสภาพที่ยังไม่พร้อมที่จะเป็นสังคมทันสมัย (มีปัญหาขาดแคลนทุนและเทคโนโลยี มีปัญหาเรื่องค่านิยม ทัศนคติ บุคลิกภาพ ฯลฯ) อีกทั้งคณะราษฎรเองก็อยู่ในภาวะที่เป็นคณะปฏิวัติที่ “ไร้ขบวนการ” คือ ไร้มีความพร้อม ไร้มีเอกภาพทางความคิด และอื่น ๆ การสร้างพรรคสังคมไปสู่ความทันสมัย ทั้งในแง่ของการมีประสิทธิภาพ มีเหตุมีผลและมีการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเหมาะสม จึงยังคงมีอุปสรรค อันเป็นธรรมชาติโดยทั่วไปของสังคมกำลังพัฒนา

ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม จินตภาพเรื่องสังคมแบบดั้งเดิมกับระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มีความสอดคล้องต้องกันได้อย่างแนบเนียน นั่นคือ ทั้งคู่เป็นระบบสังคมที่มีวิวัฒนาการมานับร้อย ๆ ปี แต่ก็ไม่ถึงกับเป็นสังคมที่คงอยู่กับที่ มีการปรับเปลี่ยนบ้างก็เป็นการปรับเปลี่ยนภายในระบอบ เหมือนดังที่ วิชัย ประสงค์ เสนีย์ ปราโมช และคนอื่น ๆ กล่าวไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช กับคณะ ยืนยันเรื่องดังกล่าวซ้ำอีกครั้งเมื่อเร็ว ๆ นี้ว่า

“ระบบการเมือง-การปกครอง ที่ยืนยาวที่สุด คือ ระบอบสมบูร-

ณาญาสิทธิราช ได้ดำรงคงอยู่อย่างต่อเนื่องมานับร้อย ๆ ปี โดยปราศจากการท้าทาย แม้ว่าในช่วงเวลาอันยาวนานนี้ จะมีความผันผวนทางการเมืองเกิดขึ้นเป็นระยะ ๆ หลายครั้งหลายหนก็ตาม แต่ก็มิได้เป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบการเมืองแต่อย่างใด หากมีผลในการเปลี่ยนตัวผู้นำเท่านั้น” (ชัยอนันต์ และ สุวดี, 2522 : คำนำ)

สำหรับสังคมหลังเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 นั้น ก็เป็นที่ยอมรับกันในหมู่นักทฤษฎีการพัฒนาให้ทันสมัยว่าเป็นสภาพของสังคมหลัง “การปฏิวัติ” ที่ล้มเหลวในแง่ของการเมือง มีการรัฐประหารติดตามมานับสิบครั้ง ข้าราชการและทหารเป็นคฤกษณ์ของรัฐบาลอย่างค่อนข้างผูกขาดมาโดยตลอด ในแง่ของเศรษฐกิจสังคม ไม่มี “การปฏิวัติ” อุตสาหกรรม ไม่มีชนชั้นกลาง ไม่มีกลุ่มหรือสมาคมการเมือง นอกจากมีแต่ก็ก็มีแต่เหล่า ซึ่งมีบทบาททางการเมืองแบบพวกพ้อง ไม่ใช่ระบบที่ใช้ความรู้ความสามารถ และไม่ใช่ระบบเหตุผล เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 จึงไม่ใช่อะไรอื่นนอกจากเป็นแค่เปลี่ยนตัวผู้นำทางการเมือง (เกียรติชัย, 2514) เป็นการปฏิวัติของพวกข้าราชการ ซึ่งต่อมาก็สร้างระบบการเมืองแบบข้าราชการเป็นใหญ่ (Thawatt, 1972) หรือถ้าจะให้ทันสมัยขึ้นก็อาจกล่าวได้ว่าเป็นการยึดอำนาจเปลี่ยนมือจากขุนนางเก่ามาสู่ขุนนางใหม่ เป็น “การปฏิวัติที่ทรยศต่อประชาชน” (ชัยอนันต์, 2518 : 46) หรือบ้างก็ว่า “เป็นการปฏิวัติเพียงครั้งเดียว” เท่านั้น (ณรงค์ และ รอส, 2517 : 7)

ควรจะกล่าวไว้ด้วยว่า การดำเนินเรื่องและการรับรู้อดีตของพวกนักทฤษฎีการพัฒนาให้ทันสมัย มีผลกระทบกันอย่างกว้างขวางทั้งต่อการศึกษาทางสังคมศาสตร์และประวัติศาสตร์ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่สำคัญอย่างเช่น เรื่องพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับคณะราษฎร เรื่องกฎบวรเดช และ เรื่องผลสะท้อนของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่มีต่อกระบวนการเมืองไทย ก็ล้วนแล้วแต่นำเสนอเรื่องในกรอบความคิดของทฤษฎีดังกล่าวแทบทั้งสิ้น ปัญหาไม่ใช่อยู่ที่ความผิดความถูก หากแต่อยู่ที่การอธิบายแบบนั้นประมาณความจริงของสังคมได้แค่ไหนอย่างไร

2.3.4 กลุ่มที่ศึกษาตามแนวการวิเคราะห์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง

ก่อนอื่นต้องให้คำนิยามก่อนว่า คำว่า เศรษฐศาสตร์การเมืองในที่นี้ใช้อย่างกว้าง ๆ อย่างที่รับรู้โดยทั่วไป ผู้เขียนหมายถึงกลุ่มของ อรัญญ์ พรหมชฌู ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ ปรีดี พนมยงค์ (การจัดกลุ่มแบบนี้ถือตามความเห็นของสังคีต พิริยะรังสรรค์ ดังที่ได้กล่าวอ้างไว้แล้วไปพลางก่อน) ซึ่งในอันที่จริงจะเรียกว่า เป็นการศึกษาวินิจฉัยประวัติศาสตร์แบบวัตถุนิยมก็ได้ แม้จะมีปัญหาเรื่องความต่างกันในความเข้าใจเรื่องวัตถุนิยมอยู่อย่างมากที่สุดก็ตาม จนกล่าวกัน

น.จ.สกลวรรณกร วรวัฒน 2482

โดยทั่วไปว่า ข้อถกเถียงของพวกที่ศึกษาประวัติศาสตร์แบบวิถุนิยมด้วยกัน มีความรุนแรงและปัญหาใหญ่ยิ่งเสียกว่าที่จะข้ามไปถกเถียงกับสำนักคิดอื่น

ข้อเสนอของ จักรทิพย์ นาถสุภา และคณะ มีน้ำหนักมากสำหรับในยุคสมัยปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วง 3-4 ปีนี้ กล่าวคือ เขาเสนอว่า รากฐานของสังคมไทยคือ สังคมศักดินาที่มีการรวมศูนย์อย่างเข้มข้น อำนาจเศรษฐกิจและการเมืองรวมอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่มีการกระจายอำนาจไปอยู่กับตระกูลที่เจ้าของและผู้ปกครองแคว้นแคว้นสืบทางมรดก ดังเช่นยุโรปหรือญี่ปุ่น สถานการณ์แบบนี้ดำรงอยู่ตลอดมาเป็นเวลานานในประวัติศาสตร์ไทย ไม่เกิดสภาพการขัดแย้ง อันเป็นช่องทางให้เกิดชนชั้นกรรมพิธีอิสระในระบบ ส่วนระดับรากฐานชั้นล่าง คือ ชุมชนหมู่บ้านนั้นแลก็มีแรงเกาะแน่นกันภายในหมู่บ้านอย่างแข็งแรงมาก ไม่เกิดภาวะวิสัยที่จะอำนวยให้เกิดชนชั้นใหม่ที่ต่อต้านระบบ การคงอยู่อย่างภาวะวิสัยของสังคมดังกล่าวนั้นได้ปรับตัวไปหลังปี ค.ศ. 1855 คือ เกิดระบบการผลิตเพื่อขายแทนเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ และเกิดการปฏิรูปสถาบันโครงสร้างส่วนบนอย่างจำกัดของชนชั้นศักดินา แต่กระนั้นก็ตามก็ยังมีพลังที่มากมายพอที่จะโค่นล้มรากฐานของสังคมศักดินาไทย คือ มีแต่กรรมพิธีนายหน้าและการค้าที่พึ่งพิงอำนาจศักดินา ไม่มีกรรมพิธีอิสระที่จะปฏิบัติภาระหน้าที่

เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการผลิตและกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชน นี่คือ จินตภาพของสังคมที่ใช้อธิบายเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475

เป็นเรื่องที่ไม่ชวนให้น่าสงสัย เพราะมีความสอดคล้องทางตรรกะกันเป็นอย่างมากที่ว่า เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ย่อมต้องเป็น “การปฏิวัติ” ที่ยังไม่จบสิ้น คือ ยังไม่บรรลุเป้าหมายที่แท้ของการปฏิวัติกรรมพิธีจริง ๆ คณะราษฎรเองนั้นก็เป็นคณะข้าราชการและทหารกลุ่มหนึ่ง ซึ่งพอจะมีเจตจำนงทางการเมืองเป็นการปฏิวัติกรรมพิธี แต่ความไม่เป็นเอกภาพทางความคิดของคณะราษฎรประจวบกับสภาพทางภาวะวิสัยยังไม่มีความพร้อม ผลที่ตามมาคือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลเฉพาะแต่ในทางการเมือง ส่วนในทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัดโดยความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินายังคงถูกสงวนไว้ ไม่มีการปฏิรูปที่ดิน และไม่มีการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมเป็นอุตสาหกรรม ภายในเวลาที่ไม่นานนักคณะผู้ก่อการก็ถูกกลืนไปกับระบบข้าราชการ เกิด “นายทุนข้าราชการ” ในทำนองเดียวกับที่พวกเจ้าภาษีนายมือกับระบบศักดินาในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราช (จักรทิพย์-ก และ ข, 2524)

โดยทั่วไป ข้อเสนอของ จักรทิพย์ นาถสุภา และคณะ ก็ไม่ต่างจากกลุ่มที่ศึกษาตามแนวอื่น ในแง่ที่ใช้การรับรู้อดีตร่วมกับผู้คนหลังปี พ.ศ. 2490 คือ พิจารณาสังคมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ว่าเป็นสังคมที่มีการรวมศูนย์อำนาจมานานมาก และการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เป็น “การปฏิวัติ” ที่มีข้อจำกัด ที่กล่าวเช่นนี้ไม่ได้หมายความว่า คุณภาพของการประมาทความจริงของแต่ละกลุ่มคำอธิบายจะไม่มีมีความต่างกัน หากโดยเนื้อแท้มีความต่างกันอย่างมาก ไม่เพียงเน้นความสำคัญกันคนละจุด แต่พื้นฐานความเข้าใจระบบสังคมก็มีความต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่างจากพวกที่พิจารณาสังคมในแง่ของความผสมกลมกลืน แยกสังคมออกเป็นปัจจัยต่าง ๆ ไม่พิจารณาชนชั้น และไม่วิวัฒนาการ เพราะ จักรทิพย์ นาถสุภา และคณะ กระทำในสิ่งที่ตรงกันข้าม

ผู้เขียนไม่ขอกล่าวถึงคำอธิบายของกลุ่ม อรรถวิทย์ พรหมชมภูซ้ำอีก เพราะในแง่ของคุณภาพคำอธิบายแล้ว จักรทิพย์ มีความก้าวหน้ากว่ามาก ทั้งในเชิงทฤษฎีและในรายละเอียด แต่อย่างไรก็ดี ข้อโต้แย้งที่พอจะมีอยู่บ้างในระยะหลัง โดยกลุ่มที่เข้าใจประวัติศาสตร์แบบวิถุนิยมด้วยกัน อย่างเช่น งานของ ทรงชัย ณะยะลา (2524) และ สมเกียรติ วันทะนะ (2525-ก และ ข) ซึ่งเสนอในทางตรงกันข้ามคือ พิจารณาการรวมศูนย์อำนาจของกษัตริย์ว่า มีขอบเขตที่จำกัดและใช้ระบุนช่วงเวลาได้เฉพาะเจาะจง กับการแปรเปลี่ยนของสังคมภายหลัง “การปฏิวัติ 2475” เป็นการเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตที่แท้จริง คือ สังคมไทยได้เปิดต่อการเข้ามาเป็นวิธีการผลิตหลักของระบบทุนนิยม ด้วยการตัดเส้นเลือดใหญ่ของระบบศักดินา คือ การบังคับนอกเหนือเหตุผลทางเศรษฐกิจ (extra-

economic compulsion) ให้ขาดตอนลงไปแล้ว ข้อเสนอแบบนี้มีความน่าสนใจ ในส่วนหนึ่งมีความสอดคล้องกับที่ ปรีดี พนมยงค์ ได้เคยกล่าวไว้เมื่อปี พ.ศ. 2500 และอีกส่วนหนึ่งไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม มีโครงสร้างประวัติศาสตร์และมีการรับรู้อดีต ที่พอจะละม้ายคล้ายคลึงกับข้อเสนอของผู้คนในช่วงปี พ.ศ. 2475-2490 อยู่บ้าง กระนั้นก็ดีก็คงจะต้องมีงานเพิ่มขึ้นอีก เพราะยังไม่ได้อธิบายประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อย่างเป็นระบบเท่าใดเลย มีแต่ข้อสังเกตและข้อคิดที่เขียนคมอยู่ประปราย

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ตั้งแต่การคลี่คลายตัวของการรับรู้อดีต จากปี พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน คงจะพอเห็นได้ว่า ความรู้ความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถูกทำให้แปรเปลี่ยนมาตลอด คนในยุคสมัยหนึ่ง ๆ ได้สร้างความรู้ความเข้าใจอดีตของตนเองอยู่เสมอ ทดแทนมรดกทางภูมิปัญญาที่มีมาแต่เดิม (displacement of concepts) ในด้านหนึ่งไม่ใช่เรื่องแปลกอะไร เพราะคำอธิบายอดีตของยุคสมัยย่อมมีการหน้าที่ทางสังคมของยุคสมัย แต่ในอีกด้านหนึ่งของการเป็นความรู้ที่เคารพในสิ่งจะ ก็จะมีปัญหาว่าเราจะใช้มาตรฐานของศาสตร์ที่ก้าวหน้า เข้าใจสังคมในอดีต โดยไม่เพิกเฉยต่อมาตรฐานทางสังคมของคนในอดีตได้อย่างไร และอย่างที่ไต้เกริ่นไปแล้ว นั่นก็คือ ผู้เขียนสังเกตพบว่า ผู้คนหลังปี พ.ศ. 2490 (โดยประมาณ) ได้สร้างการรับรู้อดีตสำหรับยุคสมัยของเขาขึ้นมาโดยแท้จริง โดยเพิกเฉยและไม่ยึดติดมาตรฐานทางสังคมของผู้คนในช่วงปี พ.ศ. 2475-2490 สิ่งนี้คงจะพอเรียกได้ว่า “เป็นการไม่ต่อเนื่อง” ของภูมิปัญญาไทย แต่มิได้หมายความว่า เป็นการตัดขาดออกจากกันอย่างสิ้นเชิง ลักษณะหนึ่งที่เราจะเห็นได้ชัดคือ การกลับไปยึดติดกับมรดกทางภูมิปัญญาก่อนปี พ.ศ. 2475 ขึ้นไป หรือไม่ก็เป็นไปได้มากที่มรดกทางภูมิปัญญาก่อนปี พ.ศ. 2475 ได้ถูกทำให้เข้ากันได้ได้อย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ในช่วง พ.ศ. 2475-2490 แล้วก็สืบสายอย่างปรับเปลี่ยนมาโดยตลอด⁽⁸⁾ แต่อย่างไรก็ตามผู้คนหลังปี พ.ศ. 2490 ก็อยู่ในภาวะของการเลือกสรรแล้วเป็นอย่างมาก เข้าใจว่าข้อความทั้งหลายน่าจะยังคงมีบริบทของข้อความนั้นตกทอดลงมาที่อยู่กับอยู่ โปรดสังเกตคูกานของ อริยัญญุ พรหมชมภู กุหลาบ สายประดิษฐ์ และ ปรีดี พนมยงค์ เป็นอาทิ⁽⁹⁾ แต่สถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงหลังปี พ.ศ. 2500 พร้อมกับมีการนำเข้ามาของทฤษฎีและกรอบความคิดที่ใช้ศึกษาสังคมซึ่งโดยเนื้อหาสาระแล้วกระโดดไปในทางเหยียดหยามมรดกทางภูมิปัญญาของชนพื้นเมือง ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่ไม่น่าแปลกใจที่ตัวแบบของสังคมแบบดั้งเดิม (traditional society) และระบบเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ (subsistence economy) จะถูกพิจารณาอย่างตายตัวสอดคล้องกับจินตนาการระบบสังคมก่อนมีการ “เปลี่ยนแปลง” ไปสู่ความทันสมัย ส่วนเหตุการณ์หลังปี พ.ศ. 2475 ก็เป็นเรื่องยากที่จะยอมรับว่าเป็นการปฏิวัติที่มีผลสำเร็จ เพราะสภาพแวดล้อมที่

นักวิชาการดำรงชีพอยู่ คือ ระบบการเมืองของ สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และประภาส ซึ่งขัดกันอย่างมาก ทั้งในแง่ของอารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์

เป็นเรื่องที่ผิวเผินอย่างหนึ่งที่เดียว ที่จะให้พิจารณาการแปรเปลี่ยนการรับรู้อดีตในช่วงทศวรรษ 2490 ว่า เป็นเรื่องของ การต่อสู้ทางการเมือง และเป็น การแปรเปลี่ยนระบบสังคม⁽¹⁰⁾ โดยไม่นำเสนอรายละเอียดประกอบการพิจารณา ผู้เขียนเข้าใจว่าการต่อสู้ทางการเมืองภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จนถึงปี พ.ศ. 2493-2494 ในแง่ของการเมืองภายในเป็นการจัดระเบียบแบบแผนของการใช้อำนาจใหม่ กล่าวกันว่าการเมืองเป็นเรื่องของคณะทหารอย่างแท้จริง ก็เป็นผลมาจากช่วงนี้⁽¹¹⁾ เมื่อเกิดวิกฤติในอำนาจรัฐก็เกิดวิกฤติในทางทฤษฎีแห่งรัฐด้วย ซึ่งมีผลให้มีการเปลี่ยนแปลงปรัชญาการเมืองและกฎหมายให้เหมาะสมกับความต้องการของยุคสมัย⁽¹²⁾ เป็นเรื่องของการทำให้โครงสร้างของความสัมพันธ์ภายในมีความสอดคล้องกับการขยายตัวของระบบทุนนิยมแห่งโลก ซึ่งนักการเมืองคนสำคัญของยุคสมัยก็ทราบเป็นอย่างดีว่า ในขณะที่นั้นสังคมไทยจำเป็นต้องเลือกระหว่าง

“...ทางหนึ่งได้แก่การติดต่อกับประเทศในยุโรปต่อไป โดยตรงอย่างที่เคยปฏิบัติมาก่อนสงคราม หรืออีกทางหนึ่ง ขอมรับผู้และมีความสัมพันธ์กับฝ่ายชาตินิยมที่เกิดขึ้นมารอบในขณะนั้น...ทั้งในลาว กัมพูชา พม่า เวียดนาม และ อินโดนีเซีย”⁽¹³⁾

และอย่างที่ทราบกันโดยทั่วไป นั่นก็คือ การเมืองภายในทำให้เลือก หนทางแรก เกิดสภาวะสังคมทุนนิยมรอบนอก (Peripheral Capitalism) ในระยะต่อมา⁽¹⁴⁾ มีการเปลี่ยนแปลงทางภูมิปัญญาและการรับรู้อดีตอย่างผสมกลมกลืน ปรับเปลี่ยน หลากหลาย และซับซ้อน ดังเช่นที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยปัจจุบัน

ก. พิจารณาคำอธิบายแบบต่างๆ ในโครงสร้างประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม: ข้อสังเกต

เมื่อก้าวถึงโครงสร้างประวัติศาสตร์ (structure of history) ในเบื้องต้นเราหมายถึงการมีความรู้เกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีตของสังคม ทั้งสังคมอย่างเป็นระบบและสัมพันธ์เกาะเกี่ยวกันไปเป็นช่วงเวลาระยะเวลา⁽¹⁵⁾ ข้อสรุปเกี่ยวกับเหตุการณ์เดียวอย่างโดด ๆ ไม่มี มีแต่ข้อสรุปที่ต้องมีข้อสมมติเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่มีมาก่อนและหลัง ถ้ายอมรับว่าการตั้งใจจะอธิบายเหตุการณ์ในอันที่จริงเป็นเรื่องที่ต้องเคร่งครัด ความไม่ตั้งใจจะอธิบายเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่ตั้งใจจะอธิบายเป็นเรื่องที่จะต้องเคร่งครัดกันยิ่งขึ้นไปอีก เพราะมีผลต่อการรับรู้อดีตที่ซึมซาบลึกแก่คนหมู่มาก

สำหรับเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 นั้น ก็เช่นเดียวกันมีทั้งเป็นความรู้ที่เกิดจากการมีข้อสมมติเกี่ยวกับเหตุการณ์ก่อนหน้า และหลัง และเป็นข้อสมมติให้กับการศึกษาเหตุการณ์อื่นที่สัมพันธ์กัน อย่างเช่นการแลเห็นว่า คณะราษฎรเป็นคณะข้าราชการ ก็มี ส่วนกำหนดให้เราย้อนกลับไปอธิบายการสร้างระบบข้าราชการในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเข้าใจว่าโครงสร้างอำนาจทางสังคมการเมืองไม่ถูกทำลาย เพราะไม่ได้เป็นอาณานิคม ก็มี ส่วนทำให้เข้าใจว่า ประวัติศาสตร์การเมืองไทยไม่เคยมีการปฏิวัติที่แท้จริงใด ๆ เกิดขึ้นเลย เป็นต้น ข้อที่ควรพิจารณาและจะกล่าวต่อไป ได้แก่ โครงสร้างประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งในที่นี้จะเป็นการตั้งข้อสังเกตโดยทั่วไป เพื่อจะได้พอมีความกระจ่างทั้งในข้อสมมติและในข้อสรุปของคำอธิบายแบบต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาในตอนที่แล้ว

1. การอธิบายประวัติศาสตร์ของสังคมก่อน 24 มิถุนายน 2475

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า เราได้ใช้คำว่า “สมบูรณาญาสิทธิราช” แทนสิ่งที่เป็นมาและเป็นอยู่ก่อนเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 ทุกคำอธิบายใช้แนวความคิดนี้อย่างพ้องต้องกัน และแม้ว่าในยุคร่วมสมัยจะมีการใช้แนวคิดพื้นฐาน (analytical categories) อื่นอย่างเช่น วิธีการผลิตแบบเอเชีย สังคมข้าราชการ (Patrimonial Society) และรัฐเพาะปลูกข้าว แนวความคิดเรื่อง “สมบูรณาญาสิทธิราช” ก็ยังคงมีและใช้กันอยู่ ซึ่งเป็นกรอบให้แนวคิดอื่นอยู่ด้วย แต่อย่างไรก็ดีการใช้คำว่า “สมบูรณาญาสิทธิราช” นี้ค่อนข้างมีความสับสน และมีความแตกต่างกันในความเข้าใจขั้นพื้นฐานอยู่ไม่น้อย โดยทั่วไปใช้แทนคำว่า “Absolute Monarchy” และใช้ในความหมายเดียวกับคำว่า “ราชาธิปไตย” หรือ “โพลีไปมา”⁽¹⁶⁾

สำหรับความเข้าใจที่ยอมรับกันโดยทั่วไปในยุคร่วมสมัย “สมบูรณาญาสิทธิราช” เป็นระบอบการปกครองที่มีมานานและมี การรวมศูนย์อำนาจ ดังคำของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช ที่ว่า

“ประเทศไทยมีระบอบการปกครองแบบราชาธิปไตย ซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายร้อยปี แม้ว่าภายในระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช จะมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านผู้นำและการสืบเปลี่ยนราชวงศ์หลายครั้งหลายหน สิ่งที่ได้ดำเนินติดต่อกันมาโดยไม่เปลี่ยนแปลง คือ รูปการปกครองที่สถาปนาพระมหากษัตริย์มีอำนาจเด็ดขาดสมบูรณ์ รูปแบบการปกครองเช่นนี้ได้สละหลุดลอยในปี พ.ศ. 2475 ในขณะที่ราชวงศ์จักรีมีอำนาจเด็ดขาดอยู่เป็นเวลา 150 ปี และก่อนหน้านั้นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช สมัยอยุธยาเข้ามาแล้ว 317 ปี.” (ชัยอนันต์, 2523 : 168)

ผู้ที่ศึกษาการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในยุคร่วมสมัยเกือบจะทั้งหมดต่างก็ยืนยันตามคำกล่าวที่ยกมาอ้างไว้ นั้น (เกียรติชัย

-ก, 2514 : 39-40) ซึ่งเป็นเรื่องที่ชวนให้น่าสงสัยไม่น้อย เพราะในแง่ที่เป็นแนวความคิดนั้น เดือน บุนนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม กล่าวไว้มาแล้วว่า ระบอบการปกครองแบบมีกษัตริย์นั้นมีอยู่หลายรูปแบบ “สมบูรณาญาสิทธิราช” เป็นเพียงรูปแบบหนึ่ง (เดือน และ ไพโรจน์-ก, 2477 : 50-51) ตำราเรียนวิชาการเมืองของยุคสมัยหลังปี พ.ศ. 2475 เล็กน้อย อย่างเช่นของ สายหยุด แสงอุทัย ก็ได้ให้ข้อคิดไว้ในทำนองเดียวกันว่า “การปกครองระบอบมีพระราชามีมากมายหลายชนิด” (สายหยุด, 2482 : 114) มีทั้งพระราชูปถัมภ์หรือพระราชูปถัมภ์ พระราชาแบบสืบสันตติวงศ์ พระราชาอำนาจเด็ดขาดหรือพระราชูปถัมภ์สมบูรณาญาสิทธิราช และพระราชูปถัมภ์อำนาจจำกัด ด้วยเหตุฉะนั้น นิธิ เอียวศรีวงศ์ จึงให้ข้อสังเกตไว้ว่าอย่างถูกต้องว่า “สมบูรณาญาสิทธิราช” ถูกใช้ (โดยคนรุ่นหลังปี พ.ศ. 2490) อย่างค่อนข้างเป็นแนวคิดสากล แบบไม่ผูกพันกับเวลาและสถานที่⁽¹⁷⁾ แม้จะมีการตระหนักถึงปัญหานี้ในระยะหลังอยู่บ้างก็ยังไม่มีการสืบค้นกันอย่างจริงจัง พอจะมีอยู่บ้างก็เป็นแค่โครงความคิดที่น่าเสนอโดย สมเกียรติ วันทะนะ (สมเกียรติ-ช, 2525) ซึ่งระบุให้ใช้คำว่า “รัฐสมบูรณาญาสิทธิ” แสดงคุณภาพของสังคมเฉพาะในช่วงปี พ.ศ. 2435-2475

การมีความเข้าใจที่แตกต่างและเหลื่อมล้ำกันอยู่ในลักษณะดังกล่าว ไม่ใช่เป็นเพียงแค่ “ป้ายชื่อ” ที่จะมาเล่นसानวนโวหาร แต่เป็นความรู้เกี่ยวกับอดีตที่มีผลสำคัญต่อ และหรือสอดคล้องกับการมีความรู้ทางประวัติศาสตร์ในส่วนอื่น กล่าวคือ ถ้ายอมรับว่า “สมบูรณาญาสิทธิราช” เป็นระบอบการปกครองที่มีมาอย่างยาวนาน ก็จะทำให้

“ในประเทศไทย วัฒนธรรมทางการเมืองของเราคนชั้นกลาง เช่น พวกพ่อค้า คหบดี ที่จะรวมกลุ่มกันขึ้นมาต่อต้านและเรียกร้องการเข้าร่วมในการตัดสินปัญหาทางการเมือง เมื่อเป็นเช่นนี้ความหวังที่ประชาชนโดยทั่วไปจะมีอยู่ในการประกันความสุขสมบูรณ์ของพวกเราที่มีอยู่ที่พระมหากษัตริย์ ผู้มีพระราชอำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศแต่พระองค์เดียว...” (ชัยอนันต์, 2514 : 3)

และจะกล่าวและมีจินตภาพทางประวัติศาสตร์อย่างสำคัญว่า

“...ระบบศักดินาไทยเป็นระบบรวมศูนย์อำนาจเข้มงวด อำนาจเศรษฐกิจและการเมืองรวมอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ไม่กระจายอยู่กับตระกูลที่เป็นเจ้าของและผู้ปกครองแคว้นสืบทางมรดก เช่น ในยุโรปหรือญี่ปุ่น ตลอดมาในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นเจ้าของที่ดินในราชอาณาจักรแต่เพียงผู้เดียว ผู้ครองนครเป็นผู้ได้รับแต่งตั้งชั่วระยะ ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินในแคว้นแคว้นที่ตัวปกครอง...” (จักรทิพย์-ช, 2524 : 314)

แต่ถ้ายอมรับในทางตรงกันข้าม คือ ยอมรับว่าเป็นระบอบการเมืองที่มีอยู่เฉพาะแต่ในช่วงเวลาที่เจาะจง คือ มีก่อนปี พ.ศ. 2475 ไม่นานนัก ซึ่ง หลวงวิจิตรวาทการ ม.ร.ว.ทองสุจริต นวรัตน์ และคน

ร่วมสมัยของเขาคือคนอื่น ๆ ได้เคยเสนอไว้แล้ว และในยุคร่วมสมัยของเรา อย่างเช่น นิธิ เอียวศรีวงศ์ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสมเกียรติ วันทะนะ ได้ให้ข้อคิดและข้อสังเกตชี้แนะไว้บ้าง (ซึ่งมีบางส่วนเท่านั้นที่สอดคล้องกันอย่างไม่ตั้งใจ) ก็จะมีจินตภาพทางประวัติศาสตร์ และมีคำกล่าวในทำนองที่ว่า

“ระบบฟิวดัลลิสม์ (ซึ่งไทยก็เคยผ่านมาก่อน) เป็นระบบกระจายอำนาจ ในลักษณะที่กษัตริย์แบ่งที่ดินให้แก่พญาท้าวไปปกครองกันเป็นแห่ง ๆ ตามความจำเป็นทางการทหาร.” (ทองทิฆายุ, 2478 : 21-ความในวงเล็บเป็นของผู้เขียน)

“เมืองพระยามหานคร (หรือหัวเมืองชั้นนอก-ผู้เขียน) เหล่านี้เมืองหนึ่ง ๆ ก็ยังมีเมืองอื่น ๆ มาขึ้นมากบ้าง น้อยบ้าง ตัวพระยามหานครก็มีอำนาจเกือบเท่าพระเจ้าแผ่นดิน และข้อนี้เองเป็นเหตุให้เกิดมีลัทธิฟิวดัลลิสม์ หรือลัทธิเจ้าครองนครขึ้นในประเทศสยามเหมือนอย่างในยุโรป และต่อไปภายหน้าในสมัยอยุธยาลงมาจนถึงกรุงธนบุรี รัฐบาลกลางได้รับความลำบากอย่างมากมาย ในการที่จะควบคุมปราบปรามเจ้าครองนคร หรือพระยามหานครเหล่านี้ให้อยู่ในอำนาจเสมอไป.” (วิจิตรวาทการ, 2475 : 21)

“ลัทธิแยกอำนาจ (Feudalism) เป็นการปกครองท้องถิ่นแบบหนึ่ง ซึ่งอย่างลักษณะการปกครองทหาร คือ ทหารไม่ได้ขึ้นตรงต่อพ่อขุน (กษัตริย์) กลับไปขึ้นตรงต่ออำมาตย์ผู้ครองท้องถิ่นซึ่งตนอาศัยอยู่.” (ทรงสุจริต-ก, 2479 : 79)

แม้จะเป็นข้อความที่กล่าวไว้มาแล้ว ก็ยังคงพอเห็นได้ว่า เป็นจินตภาพทางประวัติศาสตร์ที่ตรงกันข้ามกับความเข้าใจแบบแรก⁽¹⁸⁾ สำหรับความเข้าใจที่เสนอโดยร่วมสมัยของเรา ซึ่งมีคุณภาพสูงกว่าที่อ้างมา ก็จะมีจินตภาพทางประวัติศาสตร์ว่า

“การปฏิรูปการปกครองซึ่งมีจุดมุ่งหมายจะให้สถาบันกษัตริย์ได้มีพระราชอำนาจเด็ดขาด ในการบริหารและการเมืองของประเทศ รัตนอาณาจักรตามประเพณีซึ่งมีมาแต่โบราณของขุนนางส่วนกลาง ขุนนางส่วนภูมิภาค เจ้าประเทศราชและสถาบันสงฆ์ออกไป ยิ่งทำให้ความคิดเกี่ยวกับ “ก่านิด” (หมายถึงการเน้นสุขุมลาชาติ หรือ ชาตวิมุติอันสูงส่ง-ผู้เขียน) มีความสำคัญและเด่นชัดขึ้นไปอีก ในครั้งแรกของพุทธศักราชที่ 25 ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชเต็มตามความหมายของคำนี้อย่างสมบูรณ์ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์” (นิธิ, 2525 : 203)

ที่กล่าวมาเป็นแนวมองประวัติศาสตร์ของสังคมก่อนปี พ.ศ. 2475 ที่แตกต่างกันในขั้นพื้นฐาน 2 แนวมอง (ดู สมเกียรติ-ช, 2525 : 1-2, 10-11) ผลของการยึดถือแนวมองแรกอย่างดีที่สุดที่สุดจะแลเห็นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงเฉพาะตัวผู้นำ มีการปรับปรุงการบริหารก็เพื่อทำสิ่งที่มียอยู่แล้วให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น และระบบเศรษฐกิจและสังคมจะมีการ

เปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างล่าช้า เหตุเพราะแนวมองแรกนี้ถือว่า ไม่มีวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในสังคม ซึ่งก็สอดคล้องกันเป็นอย่างดีกับข้อเสนอของชาวต่างประเทศที่ศึกษาสังคมไทย⁽¹⁹⁾ บางคนย้ำว่าการรวมศูนย์อำนาจของสังคมไทยมีมากกว่าสังคมอื่นในเอเชีย (Vella, 1955 : 317) ความแตกต่างของประสิทธิภาพการบริหารมีอยู่ แต่ก็อยู่ใน “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช” ไม่ใช่คนละระบอบกัน (Riggs, 1966 : 96) ส่วนการยึดถือแนวมองที่สองนั้น แลเห็นการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในประวัติศาสตร์ว่ามีคุณภาพที่แตกต่างกันอยู่หลายช่วง ทั้งในแง่ของรายละเอียดความสัมพันธ์ทางสังคม และการขึ้น “ป้ายชื่อ” แม้จะยอมรับเรื่องอิทธิพลของปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ก็สมัครใจที่จะพิจารณาจากภายในของสังคม (สมเกียรติ-ช, 2525 : 10-11) เหตุเพราะแนวมองที่สองนี้ถือว่า มีวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในสังคม อย่างเช่น มีอำนาจกระจายอยู่ตามท้องถิ่น มีขุนนางสืบตระกูล มีประเทศราช ซึ่งในอันที่จริงก็มีอิสระตามประเพณี มีการเปลี่ยนแปลงทางการค้าและการตั้งชุมชน และมีศาสนา วัฒนธรรมที่แตกต่างกันอยู่ 2 ระดับ ระหว่างชนชั้นสูงกับราษฎร หากพิจารณาตามแนวมองที่สองนี้ ก็สามารถแลเห็นการเปลี่ยนแปลงที่สามารถกล่าวได้อย่างตรงไปตรงมาว่า “นี่คือลักษณะใหม่ของการเมืองไทย” (ชาญวิทย์, 2517 : 97) ได้ในหลาย ๆ ช่วงของประวัติศาสตร์

จากข้อสังเกตดังกล่าว คงพอทำให้เราเข้าใจสถานการณ์ของสังคมในช่วง 5-6 ทศวรรษก่อนปี พ.ศ. 2475 ได้ว่า จะต้องมีความเข้าใจที่หลวมล้ากันอยู่อย่างแน่นอน ระหว่างแนวมองแรกที่เข้าใจว่าเป็นการทำให้ “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช” ที่มีมาแต่เดิมมีความทันสมัยขึ้น เป็นการ “ฟื้นฟูพระราชอำนาจ” และเป็นการ “ดึงอำนาจกลับสู่สถาบันกษัตริย์” กับแนวมองที่สอง ที่เข้าใจว่าเป็นการทำให้ “สมบูรณาญาสิทธิราช” อย่างเต็มตามความหมายมีขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ เป็นการทำให้ “เจ้านาย” มีอำนาจเต็มในทางการเมือง เพราะในอดีตที่ผ่านมาพระราชผู้มีอำนาจสูงสุดเท่านั้น และเป็นการเกิด “รัฐสมบูรณาญาสิทธิ” นอกจากนี้ก็มีความเข้าใจที่หลวมล้ากันระหว่างการทำให้ศูนย์กลางอำนาจเดิมมีความเข้มแข็งในสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศแบบใหม่ กับการสร้างศูนย์กลางอำนาจใหม่ในสภาพแวดล้อมภายในแบบใหม่ (และภายนอกแบบใหม่) รวมทั้งมีความเข้าใจที่ขัดกันระหว่างการทำให้ระบบศักดินา มีความเข้มแข็งและปรับตัวอยู่ได้ในระบบเศรษฐกิจการผลิตแบบพึ่งพา กับการทำให้ระบบศักดินามาถึงวาระสุดท้ายก่อนที่ระบบทุนนิยมโดยพัฒนาจะเข้าแทนที่

หน่วยของระบบสังคมก่อนการ “ปฏิรูป” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นความคลุมเครือที่แอบแฝงอยู่ในข้อสมมติที่ไม่กระจ่างเรื่องสมบูรณาญาสิทธิราชระหว่างการ

อ้างดินแดนทั้งหมดที่มีในปัจจุบัน แล้วปฏิเสธการดำรงอยู่ของอำนาจในระดับท้องถิ่นกับการอ้างเพียงแคในระดับท้องถิ่น คือ ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วยอมรับการมีความแตกต่างหลากหลายอย่างแรกแอบแฝงอยู่ในแนวมองแรก และประการหลังอยู่ในแนวมองที่สอง

จินตภาพเรื่องเป็น “เอกราช” ประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นข้อสมมติอีกประการหนึ่ง ที่แฝงเร้นการเปรียบเทียบและการไม่เทียบเคียงอยู่ด้วยเสมอ⁽²⁰⁾ ในแนวมองทั้งสอง กล่าวคือ การมี “เอกราช” มีความสมเหตุสมผลต่อการกล่าวอ้างว่าโครงสร้างอำนาจทางสังคมการเมืองเดิมยังคงถูกสงวนไว้ตลอดมา (Vella, 1955 : 317) แม้ในระยะหลังจะยอมรับอย่างจำกัดมากขึ้นว่า เป็น “เอกราช” เฉพาะแต่ในทางการเมือง แต่การที่ “ไทยมิได้ถูกเอาเป็นอาณานิคม” (ฉัตรทิพย์และสุธี, 2524 : 129) ก็เพียงพอที่จะยังคงข้อสรุปข้างต้นไว้ แนวมองแรกใช้สมมติอย่างเต็มที่ ในขณะที่แนวมองที่สองจะถูกหน่วยของระบบสังคมที่ตนใช้วิเคราะห์จำกัดอยู่มาก

แนวคิดพื้นฐานเรื่อง “ศักดินา” ก็เช่นเดียวกัน มีความคลุมเครือเทียบเคียงได้กับ “สมบูรณาญาสิทธิราช” และต่างเป็นข้อสมมติให้ซึ่งกันและกัน สำหรับความเข้าใจของยุคสมัยปัจจุบัน ระบบศักดินาไทยถูกอธิบายว่าไม่มีการปฏิเสธภายในตัวของมันเอง ไม่มีชนชั้นกฎหมายอิสระและการเปลี่ยนแปลงเป็นผลจากปัจจัยภายนอก และเช่นเดียวกับความเข้าใจเรื่องการคงอยู่อย่างต่อเนื่องของโครงสร้างอำนาจทางสังคมการเมืองเดิม ระบบศักดินาไทยก็คงอยู่อย่างต่อเนื่องกัน นี่คือน่ามองแรกซึ่งตรงข้ามกับแนวมองที่สอง ในแนวมองที่สองนี้มี 2 กลุ่ม คือ *กลุ่มแรกเสนอว่า ระบอบฟิวดัลลิสต์ไทยถูกทำลายลงไปแล้วเพราะเกิดระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ส่วนกลุ่มที่สองเสนอว่าระบบศักดินาไทยยังคงมีอยู่ในช่วงสมบูรณาญาสิทธิราช โดยเป็นการคงอยู่ในช่วงวาระสุดท้าย เพราะการใช้การบังคับนอกเหนือเหตุผลทางเศรษฐกิจแบบศักดินา ได้พัฒนาเป็นการเก็บค่าเช่าที่ดินในรูปของเงินตรา (money-rent) ซึ่งพิจารณาจากเงินรัชชูปการ*

ที่กล่าวมาเป็นภาพรวม ๆ ของแนวทางการพิจารณาประวัติศาสตร์ของสังคมก่อนปี พ.ศ. 2475 ซึ่งบางส่วนก็คงมีการกล่าวเกินเลยไปบ้าง และรวบรัดไปบ้าง ผู้เขียนคงไม่อยู่ในฐานะที่จะอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองก่อนปี พ.ศ. 2475 ได้ คงจะต้องแนะนำให้อ่านบทความอื่น (ดู อาทิเช่น ชาญวิทย์, 2523 : 44-52) ขอข้ามไปสู่ประเด็นการอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งโดยทั่วไปจะเป็นการย้อนหาสาเหตุในขณะที่มีข้อสรุปอยู่บ้างแล้ว (retrospective analysis) ในที่นี้จึงขอให้ที่กล่าวนำมา คือ “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช” เป็นเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่มีพลวัตไปสู่เหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 และโดยนัยนี้ จึงมีวัตถุประสงค์หลายประการที่ควรพิจารณา

ร่วมกันไปให้สิ้นกระบวนการไม่ว่าจะอยู่ “สังกัด”ใด อย่างเช่น ความคิดและทฤษฎีแห่งรัฐ ระบบข้าราชการ กองประจำการของ รัฐ ระบบภาษีแห่งชาติ ระบบกฎหมาย และการขยายตัวของเศรษฐกิจการค้า⁽²¹⁾ ที่จะกล่าวต่อไป เป็นการอธิบายขอบเขตของความรู้ เกี่ยวกับการอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่ง ผู้เขียนขอยึดแนวทางของการอธิบายแบบแบ่งเป็นประเด็นอย่าง ที่ทราบกันโดยทั่วไปในปัจจุบัน สาเหตุสำคัญของการยึดอำนาจ เปลี่ยนแปลงการปกครองมี 4 ประการ ดังจะกล่าวข้างหน้า ส่วน การเทียบเคียงกับความรู้ในส่วนอื่นและข้อสังเกตบางประการ จะ กล่าวไว้ในตอนท้ายของการอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการ ปกครองในแต่ละข้อ

(1) อธิบายว่า เกิดมีความคิดเห็นและความคาดหวังที่จะให้ ประเทศปกครองระบอบ “ประชาธิปไตย” มีเสียงเรียกร้องให้มี รัฐธรรมนูญและรัฐสภาอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสายในสมัยระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์นับเนื่องจาก “การปฏิรูป” ของพระบาท สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่ในขณะที่เดียวกันผู้นำทางการเมืองปรับระบอบอย่างแข็งข้อและขาดตอนไม่ต่อเนื่อง ซึ่งเมื่อถึง จุดหนึ่งแล้วที่ความสับสนทางการเมืองของผู้ที่มีการศึกษาในเขต เมืองหลวงอยู่ในระดับที่ต่างจากการปรับตัวของระบบการเมืองมาก เพราะสิ่งแรกไม่ได้รับการตอบสนองการปฏิวัติ 2475 จึงได้เกิดขึ้น (ชัยอนันต์, 2523 : 178, 184-185)

จากข้อสมมติฐานนี้ คำกราบบังคมทูลความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดินของเจ้านายและข้าราชการ เมื่อ ร.ศ. 103 ข้อเสนอของเทียนวรรณในระหว่างปี พ.ศ. 2443-2451 กบฏ ร.ศ. 130 การวิจารณ์ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ซึ่งปรากฏอยู่ ตามหน้าหนังสือพิมพ์ และความคิดเห็นของกลุ่มนักเรียนนอก เป็น ตัวอย่างสำคัญที่ใช้แสดงว่า มีความสับสนทางการเมืองแบบใหม่ที่ ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากตะวันตก คือ “ประชาธิปไตย” เกิดขึ้น และในแง่ของเวลาแล้วก็มีความต่อเนื่องกันอย่างมาก ไม่ได้มีการ ขาดตอนลงเลย ซึ่งถ้าหากพิจารณาควบคู่ไปกับการสนองตอบของ ผู้นำทางการเมืองแล้ว โดยพิจารณาจากแนวพระราชดำริทางการเมือง ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว 3 พระองค์ คือ รัชกาลที่ 5, 6 และ 7 ก็จะพบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงที่มีความชะงักงันทางด้านพัฒนาการทางการเมืองมากที่สุด (ชัยอนันต์, 2523 : 178) ซึ่งส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบอบ รัฐสภาที่มีความแข็งข้อ ประจวบกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัวที่ทรงสละพระทัย และมีเสียงคัดค้านจากเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ เรื่องการพระราชทานรัฐธรรมนูญด้วย จึงถึงจุดสุดขั้วคือ มีคณะ ราษฎรเข้ายึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 นี่คือการอธิบายแบบหนึ่งซึ่งกล่าวกันโดยทั่วไป (เกียรติชัย-ช, 2514 : 49) ซึ่งอาจจะมิใช่ข้อสรุปในทางตรงกันข้ามก็ได้ กล่าวคือ

หลังจากอธิบายการปูพื้นฐาน “ประชาธิปไตย” ในทำนองเดียวกับที่ กล่าวมาแล้ว คณะราษฎรจะมีการกระทำที่ไม่ใช่จุดสุดขั้วของการ เปลี่ยนแปลง หากแต่เป็น “การชิงสุกก่อนห่าม” (ปริธา, 2520 : 381)

ข้อที่ควรสังเกตประการแรก เริ่มจากคำว่า “ประชาธิปไตย” เพราะคำดังกล่าวถูกนิยามไว้ในยุคสมัยก่อนปี พ.ศ. 2475 ว่า คือ “รัฐบาลที่มีชาวเมืองเป็นใหญ่, เป็นชื่อรัฐบาลที่มีประธานาธิบดี เป็นหัวหน้า คู่กับราชาธิปไตย รัฐบาลที่มีพระราชาเป็นใหญ่”⁽²²⁾ ตำราเรียนวิชาการเมืองในยุคร่วมสมัยก็กล่าวไว้ในทำนองเดียวกันนั้น คือ “ประชาธิปไตย” หมายถึงการปกครองแบบรีพับลิค⁽²³⁾ ดังนั้น การใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ตามความหมายในปัจจุบันไปวิเคราะห์ การต่อสู้ทางอุดมการณ์ก่อนปี พ.ศ. 2475 จึงไม่น่าจะตรงกับความเป็นจริงนัก ไม่เพียงแต่เป็นตีความเหมาเอเอง แต่ยังทำให้ระดับ ของความขัดแย้งทางอุดมการณ์ลดต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ทางออกจึง น่าจะเลือกใช้คำอื่น ที่ให้ความหมายในเชิงโต้ตอบกับรากฐานทาง ภูมิปัญญาของยุคสมัย

แม้จะไม่กระชับเท่าใดนัก ก็คงพอกล่าวได้ว่า ข้อเสนอด้าน ข้อสมมติฐานนี้ขาดภาพกระแสความคิดหลักของสิ่งที่เขาเองก็เรียก ว่า “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช” การอธิบายแนวความคิด “ประชาธิปไตย” จึงดูเหมือนเป็นสิ่งที่ทะลักเข้ามาจากภายนอก เป็นเรื่อง แปลกปลอมและไม่ตอบโต้กับภูมิปัญญาใด ๆ ข้อคิดที่ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้ให้ไว้ว่ามีการเน้นความคิดเรื่อง “กำเนิด” (นิธิ, 2525 : 203) และสมเกียรติ วันทะนะนะ ตั้งข้อสังเกตว่ามีระบบคิดเทียบเคียงรัฐ เป็นอินทรีย์ภาพ (organic theory of state) (สมเกียรติ-ช, 2525 : 19) อย่างนี้เป็นตัวอย่างที่ควรเริ่มต้น ซึ่งคงดูขัดกันอยู่ไม่น้อยหากใช้ ข้อคิดของ นิธิ และ สมเกียรติ เป็นสภาพแวดล้อมของการอธิบาย ตามข้อสมมติฐานนี้ ฉะนั้นคำอธิบายของเดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม เมื่อปี พ.ศ. 2480 จึงดูจะมีพลังกว่า ด้วยคำพูด สั้น ๆ ที่ขอกกล่าวอ้างซ้ำอีกครั้ง มีความว่า “ได้มีการปฏิวัติในความ คิดเห็นทางขุนนางชน ซึ่งรวมทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ราษฎรเกิด ความรู้สึกไม่ชอบในเอกลัทธิของผู้ดีแต่กำเนิด...” (เดือนและไพโรจน์, 2480 : 3)

สำหรับเรื่อง “ร่างรัฐธรรมนูญ” ของ พระยาภิบาลา ณ ไทร และของ นายเรมอนต์ บี สตีเวนส์ กับ พระยาตรีวิศาลาจา รวม 2 ฉบับ นั้น (ดู สนธิ, 2519) มีข้อสังเกตโดยทั่วไปว่า เป็นข้อคิดที่ เสนอให้มีการแบ่งแยกอำนาจรัฐ โดยไม่กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของ ราษฎรเลย เรื่องนี้ผู้เขียนคิดว่าไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะความคิด เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของยุคสมัยมีจุดกำเนิดอยู่ 3 แบบ คือ ผู้ปกครอง แสดงเจตนาฝ่ายเดียว ราษฎรแสดงเจตนาฝ่ายเดียว (ร่วมกัน) และผู้ ปกครองกับราษฎรแสดงเจตนาพร้อมกัน การที่ผู้ปกครองแสดงเจตนา ฝ่ายเดียว ย่อมมีสิทธิสมบูรณในสิ่งที่รัฐธรรมนูญไม่ได้ระบุ (สายหยุด, 2482 : 100) ที่กล่าวเช่นนั้น มิได้หมายความว่า คณะราษฎรทราบ

เรื่องร่างรัฐธรรมนูญ แล้วช่วงชิงทำการยึดอำนาจ เพราะเป็นที่ทราบกันว่า เรื่องรัฐธรรมนูญนี้ถูกคัดค้านจากฝ่ายเจ้านายที่สำคัญคือ อภิรัฐมนตรีสภา อย่างเช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (ชาญชัย, 2519 : 275 ; Batson, 1974 : 11) ความล่าช้าในการมีรัฐธรรมนูญจึงควรจะชี้แจงน้ำหนักกันใหม่ว่าเป็นเรื่องของเงื่อนไขเวลา (วัลย์วิภา, 2520) หรือเป็นเรื่องของวัตถุประสงค์ของการเปลี่ยนแปลง คือ การคลี่คลายตัวของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ส่วนข้อถกเถียงเรื่องการเปรียบเทียบร่างรัฐธรรมนูญกับรัฐธรรมนูญ ฉบับ 10 ธันวาคม 2475 แล้วสรุปออกมาว่า มีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่นั้น (ชัยอนันต์, 2523 : 155) ในอันที่จริงไม่ใช่เรื่องแปลกอีก เพราะ เดือน บุนนาค, ไพโรจน์ ชัยนาม และ หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ ได้เคยเขียนไว้อย่างตรงไปตรงมาแล้วว่า รัฐธรรมนูญสยามเกิดจากการแสดงเจตนาว่าร่วมกันระหว่างผู้ปกครองกับราษฎร

(2) อธิบายว่าเกิดมีภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ และรัฐบาลประสบกับปัญหาการคลัง คือ เกิดการขาดดุลอย่างมากในบัญชีงบประมาณรายรับรายจ่ายของแผ่นดิน อันเป็นเรื่องสืบมาแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทั้งหมดกำหนดการดำเนินนโยบายของรัฐบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ต้องตัดทอนรายจ่าย ดุลยภาพข้าราชการออกก่อนกำหนด และเพิ่มภาษีอากร สถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างความไม่พึงพอใจซึ่งแต่เดิมก็มีอยู่แล้วให้มีความรุนแรงยิ่งขึ้นตามลำดับ จนกระทั่งเกิดการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง (เกียรติชัย-ช, 2514 : 49-50 ; รอง, 2520 : 23-30)

เมื่อก้าวถึงความยากลำบากทางเศรษฐกิจโดยทั่ว ๆ ไปก่อนปี พ.ศ. 2475 นั้น ในแง่ของภายในคงจะต้องย้อนกล่าวถึงการที่พืชผลเสียหายร้ายแรงเนื่องจากอุทกภัยและฝนแล้งในปี พ.ศ. 2452-2453 และ 2460-2462 การที่ผลผลิตข้าวเฉลี่ยต่อไร่ตกต่ำลงเรื่อย ๆ หลังปี พ.ศ. 2450 การไม่ลงทุนการพัฒนาเพื่อเพิ่มผลผลิตของรัฐบาล และการถือครองที่ดินเกิดเจ้าที่ดินขึ้นโดยทั่วไป พร้อมกับมีชาวไร่ที่ดิน ส่วนในแง่ของภายนอกนั้น ความผูกพันทางเศรษฐกิจแบบแผนเดียวกับอาณานิคมอื่น ๆ ทำให้ต้องยอมจำนนต่อการค้าในระบบทุนนิยมแห่งโลก ทั้งในส่วนของการค้าและมูลค่าแลกเปลี่ยนในระบบมาตรฐานทองคำ ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2469 แม้ว่าการผลิตข้าวโดยทั่วไปจะอยู่ในภาวะที่ดีขึ้นเล็กน้อย และโดยเฉลี่ยคงตัว แต่ราคาข้าวกลับตกลงจากหาบละ 7.30 บาท ในปี พ.ศ. 2468 เป็นหาบละ 3.38 บาท ในปี พ.ศ. 2475 (ดู มยุรี, 2520)

ภายในสถานการณ์ทั่ว ๆ ไปดังกล่าว การใช้จ่ายเงินแผ่นดินเป็นเรื่องที่ให้น้ำหนักกันมาก (ภายใต้ข้อสมมติที่ว่ารัฐบาลไม่สามารถควบคุมเศรษฐกิจระหว่างประเทศและธรรมชาติของการเพาะปลูกได้) ว่าเป็นต้นเหตุสำคัญของการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เพราะในสมัยรัชกาลก่อน ๆ นั้น ได้จัดสรรงบประมาณสำหรับฝ่ายป้องกันประเทศและราชสำนักมากเกินไป โดยไม่ใส่ใจกับการลงทุนเพื่อการพัฒนาเท่าใดนัก (ดู พรเพ็ญ, 2517) จนเกิดปัญหาการขาดแคลนงบประมาณ และมีการขาดดุลย์ในงบประมาณรายจ่ายประจำปีไม่เพียงแต่สร้างระบบราชการและทหารที่ใหญ่เกินความจำเป็นขึ้นเปรียบไม่ได้กับในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งระบบทั้งสองได้ทำหน้าที่ปราบปรามอำนาจท้องถิ่น และดึงอำนาจกลับสู่สถาบันกษัตริย์ (อัจฉราพร, 2524 : 7-30) หากแต่ยังเป็นสถานการณ์ที่บีบบังคับให้รัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ต้องตัดทอนรายจ่าย ซึ่งเป็นหนทางเดียวในขณะนั้นที่จะ “ปิดป้องอันตราย” (ชาญชัย, 2519 : 63)

การยุบ รวมหน่วยงาน และเลิกตำแหน่ง เป็นมาตรการตัดทอนรายจ่ายที่รัฐบาลนำมาใช้ ต่อมาก็มีการลดเงินเดือน และไม่ขึ้นเงินเดือนให้กับข้าราชการที่เพิ่งมีการสอบแข่งขันเป็นครั้งแรกหลังปี พ.ศ. 2472 เงินเดือนทหารเป็นสิ่งที่ปัญหาอย่างมาก ตัวอย่างที่มักกล่าวอ้าง คือ กรณีพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ เสนาบดีกระทรวงกลาโหมกราบทูลลาออกจากตำแหน่ง ข้อที่นำสังเกต คือ แม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงให้ลดเงินเดือนพระบรมราชโองการ (เงินที่รัฐบาลถวายพระคลังข้างที่) แต่เงินเดือนของอภิรัฐมนตรีในช่วงปี พ.ศ. 2468-2475 ไม่ได้กระทบกระเทือนอะไรเลย และกว่าครึ่งหนึ่งมีเงินเดือนเพิ่มขึ้น (ชาญชัย, 2519 : 126) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คงพอสมเหตุสมผลที่จะสนับสนุนข้อสมมติฐานข้างต้น

ข้อท้วงติงและการอธิบายอื่นที่เป็นไปได้ คือ ควรให้น้ำหนักกับรายได้ของแผ่นดินเพราะในอันที่จริงแล้ว รายได้ของรัฐ โดยเฉพาะภาษี เป็นเครื่องบ่งชี้รูปแบบของโครงสร้างทางสังคมการเมืองและบ่งชี้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมพลเมืองในรูปแบบต่าง ๆ (24) รายจ่ายของรัฐนั้นจะมีความฟุ่มเฟือยได้เสมอในทุกรูปแบบของรัฐ แต่รายได้โดยเฉพาะภาษีจะถูกจำกัดโดยพื้นฐานทางเศรษฐกิจสังคมและทฤษฎีแห่งรัฐนั่นเอง การให้น้ำหนักที่ต่างกันเช่นนี้มีผลให้การอธิบายสาเหตุการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีความแตกต่างกันด้วย แนวแรกจะเน้นที่ “ความไม่พึงพอใจ” ของคณะบุคคล อย่างเช่น ทหารและข้าราชการ ส่วนแนวที่สอง จะเน้นที่ “วิกฤติในทางทฤษฎีแห่งรัฐ” ตามสำนวนของหม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ

ขอขยายความการอธิบายตามแนวที่สองสักเล็กน้อยว่า เมื่อหม่อมเจ้าสกลวรรณากร วรวรรณ กล่าวถึงภาษีนั้น หมายถึง “การบริจาคโดยถูกบังคับ ซึ่งทรัพย์สินของบุคคลเพื่อการใช้จ่ายต่าง ๆ ของฝ่ายปกครอง” และการบังคับแบบเดิมของสยามนั้น ในแง่ของภาษีสืบเนื่อง “คือการเก็บตามขนาด และเก็บตามผลประโยชน์ ซึ่งไม่เข้าสมัยนิยมเลย” (สกลวรรณากร และ วิจิตร, 2477 : 175) ส่วนเงินรัชชูปการนั้น ก็ “ผิดหลักความสะดวก และไม่เก็บตามความ

หลวงจักรปาณิศรีศิลาวิสุทธิ (วิสุตร์ ไกรฤกษ์) 2482

สามารถ” (สกลวรรณการ และ วิจิตร, 2477 : 199-200) การพิจารณา “การบริจาควินิจฉัยด้วยบังคับ” ไปให้สิ้นกระบวนการ จะมีข้อสรุปอย่างน้อยก็คงละม้ายคล้ายคลึงกับข้อสรุปของ สายหยุด แสงอุทัย ที่ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม คือ “การปฏิวัติ” เพราะข้อสำคัญ คือ มีการเปลี่ยนแปลงความคิดเรื่องรัฐ (สายหยุด, 2482 : 41-42) ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญครอบคลุมเรื่องภาษีด้วย

(3) อธิบายว่า มีความขัดแย้งระหว่างเจ้ากับขุนนางโดยสะสมกันอยู่ในหลาย ๆ เรื่อง มี “ความไม่พอใจพระราชวงศ์” อยู่ตลอดมา ซึ่งเมื่อนำไปพัวพันกับอุดมการณ์ทางการเมืองก็ได้เกิดการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง (เกียรติชัย-ช, 2514 : 49 ; เสลา, 2509 : 4-5)

การเปลี่ยนแปลงตำแหน่งเสนาบดีในตอนต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นตัวอย่างที่ใช้อ้างกันอยู่ทั่วไป กล่าวคือ เป็น “การกลับไปสู่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” (Batson, 1977 : 53) ทั้งในแง่ของนโยบายและการมีความสัมพันธ์กับพระราชวงศ์ พระเจ้าพี่ยาเธอกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงคมนาคม แทน เจ้าพระยาวงศาสุรพันธ์ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าธานีนิวัติ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ แทน เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรี

ราเมศวร์ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีมหาดไทย แทน เจ้าพระยายมราช และต่อมา คือ สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เหลือ “ขุนนาง” เป็นเสนาบดีเพียง 3 ตำแหน่ง คือ พระยาจินดาภิรมย์ (จิตร ณ สงขลา) เจ้าพระยาพิชัยญาติ (ตัน บุนนาค) และ พระยามหิธร (ล่อ ไกรฤกษ์) มีการตั้งอภิรัฐมนตรีสภา ซึ่งเป็นสภาของ “เจ้านาย” รวมทั้งมีการสถาปนาพระยศเจ้านายขึ้นด้วย อย่างเช่นสถาปนาสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เป็น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อปี พ.ศ. 2472 (ชาญชัย, 2519 : บทที่ 2)

ข้อขัดแย้งระหว่างเจ้านายกับกลุ่มนักเรียนนอก เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่กล่าวกันในเกือบทุกแห่ง ที่ย้ำกันว่าสำคัญ คือ ความขัดแย้งระหว่าง นายปรีดี พนมยงค์ กับ พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุมภฏศัคดี อัครราชทูตไทยประจำกรุงปารีส (Thawatt, 1972 : 79-80) ในหมู่ทหาร ความขัดแย้งสะสมกันมานานและมีหลายมิติ มีทั้งระหว่างยศระหว่างสำนักที่ศึกษา และระหว่างทหารที่เป็นเจ้ากับทหารที่เป็นราษฎร และที่มักยกมาเป็นตัวอย่างคือ กรณีที่พันเอกพระยาพลพลหยุดเสนา ถูกลดชั้นยศ อันเนื่องมาจากการยุบกรมจเรทหารเหลือเพียงกรมเดียวและเจ้ากรมจเรทหารที่ตั้งขึ้นใหม่เป็น “เจ้านาย”

จากที่ขยายความมา คงพอเห็นได้ว่า “ความไม่พอใจ” คงเกิดขึ้นโดยทั่วไปเป็นเรื่องส่วนตัวที่เมื่อนำไปพัวพันกับเรื่องอื่น

ก็ทำให้เกิดการยึดอำนาจ (เสลา, 2509 : 5) แต่อย่างไรก็ดี ด้วยข้อมูลชุดเดียวกันนี้ หลวงวิจิตรวาทการ กลับกล่าวที่เน้นหนักไปคนละด้าน คือ เน้นว่าเป็นความผิดของ “ระบียบ” ไม่ใช่ “ตัวบุคคล” (วิจิตรวาทการ, 2475) ซึ่งเป็นข้อคิดที่น่ารับฟังไม่น้อย เพราะการกล่าวถึงข้อขัดแย้งระหว่างเจ้ากับขุนนาง โดยไม่มีภาพรวมของ “ระบียบ” ของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชกำกับนั้น มีความสัมพันธ์ที่ถือความขัดแย้งโดยส่วนรวมเป็นข้อขัดแย้งระหว่างบุคคล อย่างเช่น ภาพรวมของเจ้านั้นก็เปลี่ยนแปลงไปมากในช่วง 5-6 ทศวรรษก่อนปี พ.ศ. 2475 จากอดีตที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มสถานภาพทางสังคม ก็เปลี่ยนเป็นกลุ่มสถานภาพ แต่มี “ชนชั้นทางเศรษฐกิจ” กำกับอยู่ด้วย เพราะส่วนใหญ่ โดยเฉพาะที่สืบสายตรงจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่างก็ถือครองที่ดินและมีที่ดินให้เช่าเป็นจำนวนมาก (ดู อรรถิพย์, 2524) ส่วนทหารนั้นแม้จะเลียงไปกล่าวถึงข้อขัดแย้งเรื่องความต้องการให้บ้านเมือง “ทันสมัย” (วรนิติ, 2523) แต่การไม่ทำให้ภาพรวมของการเกิดของประชากรของรัฐ มีความกระจ่างว่าทำหน้าที่อะไรร่วมกับ “ภายนอก” หรือ “ภายใน” ก็ทำให้คำว่า “ทันสมัย” อยู่นอกบริบทของประวัติศาสตร์ไทยไม่น้อย

(4) อธิบายว่า มีการริเริ่มการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนไทยในประเทศฝรั่งเศสเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือในอีกนัยหนึ่งมีการตั้ง “คณะราษฎร” จึงมีการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง (รอง, 2520 : 18-23 ; Thawatt, 1972 : 77)

สำหรับรายละเอียดของการก่อตั้งคณะราษฎรนั้น เกือบทั้งหมดได้จากงานเขียนและคำให้สัมภาษณ์ของบุคคลในคณะราษฎรเอง เราพอทราบว่า มีการประชุมกันครั้งแรกเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ที่ฝรั่งเศส มีผู้เข้าร่วมประชุม 7 คน คือ ร.ท.ประยูร ภมรมนตรี ร.ท.แปลก ชิตตะสังคะ ร.ต.ทัศนัย มิตรภักดี นายตัว พลาณกรม หลวงสิริราชไมตรี (จัญญู สิงหนเสนี) นายแนบ พลโยธิน และ นายปรีดี พนมยงค์ มีจุดประสงค์คือ “เปลี่ยนระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ” (ปรีดี, 2517 : 210-212) ส่วนคณะทหารบกนั้น ก็ได้มีการสนทนาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองอยู่บ้างเหมือนกัน ในช่วง 2-3 ปี ก่อนปี พ.ศ. 2475 โดยมี พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา พันเอกพระยาทรงสุรเดช พันเอกพระยาฤทธิ์อัคเนย์ กับ พันเอกพระประศาสน์พิทยายุทธ ร่วมปรึกษาหารือกัน (ทรงสุรเดช, 2516 : 99 ; ประศาสน์พิทยายุทธ, 2491 : 46-47) และสำหรับฝ่ายทหารเรือ นั้น มาตัดสินใจเตรียมการหลังสุดเพื่อ “ฝ่ายเจ้านายจะได้ทรงปล่อยมือราชธานีทั้งสิ้น” (ศุภชลาศัย, 2492 : 79)

ทุกฝ่ายมารวมกัน โดยมี ประยูร ภมรมนตรี เป็นผู้ประสานงานในขั้นต้น ด้วยความคิดที่ประจักษ์ชัดร่วมกันว่า “ไม่ต้องการให้

พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจเด็ดขาดพระองค์เดียว เพราะจะเป็นบ่อเกิดแห่งการประจบสอพลอ บ่อเกิดแห่งการเอาเงินแผ่นดินไปเลี้ยงคนเป็นจำนวนมาก ๆ โดยคนเหล่านั้นไม่ต้องทำงาน...” (ประศาสน์พิทยายุทธ, 2491 : 23) จากเอกสารร่วมสมัยของคนนอก คณะราษฎรระบุว่า มีการเคลื่อนไหวทางความคิด เพื่อเตรียมการยึดอำนาจตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2473 (ทรงสุจริต-ช, 2479 : 18-19)

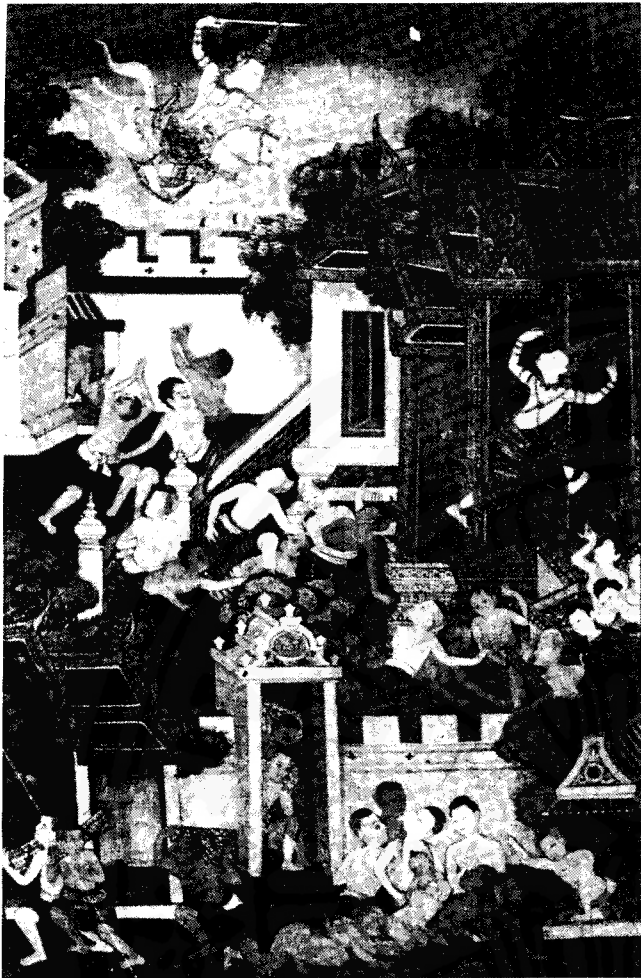
เราจะพิจารณากิจกรรมของคณะราษฎร ต่อไปโดยไม่ละทิ้งพลวัตของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช และใช้ออกสกรที่บันทึกขึ้นในเมื่อเวลาผ่านไป แล้วโดยไม่ “ถูกหลอก” ได้อย่างไร เป็นปัญหามากสำหรับการศึกษาเรื่องนี้ และโดยทั่วไปก็ขึ้นอยู่กับกรณีศึกษาต่อคณะราษฎรด้วย

ความเด็ดขาดของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ดูเหมือนจะเป็นข้อสรุปร่วมที่คำอธิบายต่าง ๆ เห็นพ้องต้องกัน ลักษณะของความเด็ดขาดเป็นอย่างไร ขอดัดคำกล่าวของพระประศาสน์พิทยายุทธมาให้พิจารณาดังนี้

“ข้าพเจ้าสั่งให้ทหารในรถกระโดดลงขยายแถวเรียงรายไปตามสนามหน้าพระตำหนักวังทับ และสั่งให้นายร้อยตำรวจโทผู้บังคับกองขึ้นไปทูลสมเด็จพระนครสวรรค์ฯ ลงมาเจรจากับเมืองกัน ณ เบื้องล่าง ให้เวลา 15 นาที นายตำรวจผู้นั้นก็รับคำสั่งเจบบายขึ้นพระตำหนักไป ตอนนั้นแหละท่านผู้ว่าท่านทั้งหลายจะเห็นปรัชญาแห่งอำนาจ ผู้ที่เรานึกว่ามีอำนาจเสียเหลือเกินนั้น อันที่จริงเราทั้งหลายยอมให้ท่านมีอำนาจ ท่านจึงมีอำนาจอยู่ได้ อำนาจเหล่านั้นเรียกว่าอำนาจเทียม (Presumed Power) ถ้าเราไม่มีอำนาจแล้วจะหมดอำนาจลงในทันที ส่วนอำนาจของราษฎรทั้งหลายทั่วประเทศนี้ เป็นอำนาจแท้ (Real Power) แต่ว่าอำนาจของคนแต่ละคนนั้น ไม่มีผู้จะมีอำนาจก็ จะต้านทานอำนาจของคนส่วนรวมไม่ได้ เมื่อเราทุกคนรวมใจกันจะทำอะไรกันจึงแล้ว นั่นคือ อำนาจอันมหึมาของมนุษย์เป็นอำนาจที่แท้ ไม่มีใครจะเอาไปได้เลย...” (ประศาสน์พิทยายุทธ, 2491 : 104-105)

สำหรับข้อขัดแย้งทางอุดมการณ์ภายในคณะราษฎร และการแบ่งออกเป็นปีกซ้ายกับปีกขวา จะขอยกไปกล่าวในตอนข้างหน้า ในขั้นนี้ขอสรุปแต่เพียงขั้นหนึ่งก่อนว่า การรวมตัวเป็น คณะราษฎร ก็เป็นสาเหตุหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ทั้งสี่ประการที่กล่าวมา ผู้เขียนได้อธิบายถึงขอบเขตของการอธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 พร้อมกับแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมไว้พอเป็นสังเขป มีข้อสมมติฐานอีกหลายประการที่ยังไม่ได้นำมาอภิปรายในที่นี้ อย่างเช่น เกิดมี “ชนชั้นกลาง” ขึ้นในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช (ชาญวิทย์, 2523) เป็นต้น ขอดังข้อสังเกตทั้งห้าไว้ในส่วนนี้ว่า การอธิบายสาเหตุ

ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไม่ว่าจะใช้แนวการศึกษาใด ควรจะทำให้พลวัตของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มีความกระฉ่าง (หรือไม่ก็ปฏิเสธแนวคิดดังกล่าวเสีย) เพื่อที่จะได้วิเคราะห์สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ในเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจง มีวัตถุประสงค์หลายประการที่ต่าง ๆ ก็แลเห็นร่วมกันว่า เกิดมีขึ้นตั้งแต่สมัย “ปฏิรูป” ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จนบางคนกล่าวว่า การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในช่วงรัชกาลที่ 5 จนถึงรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีรากฐานจากการปฏิรูปดังกล่าว (Batson, 1977 : 1) และบางคนก็กล่าวว่า เป็น “ปฏิการ” กับการปฏิรูปของราชวงศ์จักรี (กองบรรณาธิการ อาจารย์สาร, 2524 : 76) จึงควรพิจารณาวัตถุประสงค์ของ “การปฏิรูป” ดังกล่าวไปให้สิ้นกระบวนการ โดยรวมในทุก ๆ ด้าน เพื่อจะได้ไม่ให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ 24 มิถุนายน 2475 มากหรือน้อยเกินไป ควรกล่าวไว้ด้วยว่า ข้าราชการและทหารเป็นเพียงวัตถุประสงค์หนึ่งของสิ่งที่มีอย่างต่อเนื่องในช่วงก่อนและหลังปี พ.ศ. 2475 ความคิดและทฤษฎีแห่งรัฐ ระบบภาษี และระบบกฎหมาย เป็นวัตถุประสงค์อื่นอีกที่ควรพิจารณา เช่นเดียวกับมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเป็นพื้นฐานอยู่

2. การอธิบายประวัติศาสตร์ของสังคมหลัง 24 มิถุนายน 2475

เนื้อหาสาระของข้ออภิปรายในส่วนนี้ คงเน้นหนักที่การเมืองเป็นส่วนใหญ่ เพราะยังไม่มีใครเสนอว่า การเปลี่ยนแปลงปี พ.ศ. 2475 คือ “การปฏิวัติทางเศรษฐกิจ” หรือ คือ “การปฏิวัติทางสังคม” ลักษณะของการนำเสนอเป็นการจับประเด็นที่เป็นกระแสความคิดหลักของยุคสมัยอธิบายขอบเขตความรู้ และตั้งข้อสังเกตบางประการประเด็นที่จะพิจารณามีดังนี้

(1) การเปลี่ยนแปลงผู้นำทางการเมือง กับการไม่เป็นที่ “ประชาธิปไตย” และการสืบทอดตำแหน่งอย่างปราศจากระเบียบแบบแผน (เจษฎา, 2522 : 468-518)

ถ้าเราจำกัดขอบเขตความรู้เฉพาะแต่งงานที่เขียนขึ้นหลังปี พ.ศ. 2490 คำกล่าวข้างต้นก็คงดูสมเหตุสมผล เพราะต่างเขียนอย่างสอดคล้องต้องกัน และประสบการณ์ที่พวกเขาประสบอยู่ คือ มีการปกครองโดยคณะทหาร ก็เป็นเรื่องที่ขัดกับอารมณและความรู้สึกที่จะยอมรับว่าเป็น “ประชาธิปไตย” และยอมรับว่ามีกรสืบทอดตำแหน่งอย่างมีระเบียบแบบแผน แต่อย่างไรก็ดีในแง่ที่เป็นศาสตร์ เราก็คงต้องสงวนความน่าเชื่อถือไว้ เพราะในประการแรกทีเดียว สิ่งที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันไม่ใช่คือทุกอย่างในอดีต แม้จะยอมรับว่า อดีตคือรากฐานของปัจจุบัน แต่บางสิ่งในอดีตก็อาจสูญหายไปได้ และสิ่งที่มีอยู่ในปัจจุบันก็ถูกสร้างขึ้นใหม่เมื่อไม่นานมานี้ได้ ประการต่อมา ข้อเขียนของคนในยุคสมัย พ.ศ. 2475-2490 ได้เขียนอย่างตรงไปตรงมา โดยระบุสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์อย่างเฉพาะเจาะจง ซึ่งเข้าด้วยกันไม่ได้กับข้อมูลจำนวนมากตามที่คำกล่าวข้างต้นใช้

ในเบื้องต้นขอขยายความการอธิบายตามประเด็นที่ตั้งไว้ก่อน กล่าวคือ ภายหลังจากที่คณะราษฎรทำการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรก็เข้าควบคุมกลไกการบริหารประเทศ ซึ่งโดยทั่วไปก็เป็นการผูกขาดอำนาจการปกครองไว้แต่ในหมู่พลพรรคของคณะราษฎร พิจารณาจากรายชื่อนายกรัฐมนตรีในช่วงปี พ.ศ. 2475-2490 ก็คงพอจะเห็นได้ว่าทั้งหมดเป็นคนในคณะราษฎร หรือได้รับการสนับสนุนโดยตรงจากคณะราษฎรทั้งสิ้น (จะมียกเว้นบ้างก็คงได้แก่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช) ในสถานการณ์ดังกล่าว คณะราษฎรย่อมจะต้องดำเนินมาตรการต่าง ๆ เพื่อสงวนอำนาจไว้กับฝ่ายตน ทั้งในแง่ของบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ การใช้ระบบข้าราชการประจำเป็นฐานรองรับอำนาจ การปราบปรามผู้เป็นปฏิปักษ์ และการผูกขาดพรรคการเมือง (เจษฎา, 2522 : 470-477) การที่อำนาจอธิปไตยซึ่งแต่เดิมเป็นของพระมหากษัตริย์พระองค์เดียว เปลี่ยนไปเป็นของประชาชน ภายใต้อำนาจของคณะราษฎร นั่นก็ดูจะมีปัญหาอยู่ไม่น้อย ในแง่ของสภาพนิติบัญญัตินั้นมีความ

อ่อนแอ เหตุเพราะไม่มีการพัฒนาพรรคการเมือง และถูกควบคุมโดยฝ่ายบริหาร ส่วนฝ่ายบริหารนั้นก็มิได้มาจากการเลือกตั้งของประชาชนโดยตรง ซึ่งส่งผลต่อมาให้ข้าราชการ โดยเฉพาะทหาร เข้าทำการบริหารเองอย่างเต็มที่ การสืบต่อตำแหน่งของผู้ปกครอง ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นสิ่งที่มีปัญหามาก เพราะภายในระยะเวลาเพียง 1 ปี ก็มีการรัฐประหาร ซึ่งเป็นการใช้ความสะดวกรวดเร็วมุ่งเมือง (political expediency) อันมีผลให้การพัฒนาทางการเมืองชะงักงัน และเป็นแบบอย่างไม่ดีแก่ผู้ที่มีอำนาจอยู่ในมือ คือ ฝ่ายทหาร “ที่เป็นเช่นนั้นเพราะลัทธิการปกครองระบอบประชาธิปไตยยังไม่สอดแทรกเข้าไปในสังคมไทยลึกซึ้งเหมือนกับลัทธิการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช” (เจษฎา, 2522 : 503) ประชาชนเองก็มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างจำกัด เหตุเพราะทั้งคู่ถูกกีดกันโดยชนชั้นผู้ปกครอง และประชาชนเองก็ยังไม่มีความรู้เพียงสาทางการเมือง

คำอธิบายดังกล่าวจะเปลี่ยนแปลงไป หากจะเริ่มจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจงว่า การสถาปนาระบอบใหม่ของสยามเกิดจากการมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างผู้ปกครองเดิมกับคณะราษฎร ซึ่ง เดือน บุนนาค, ไพบรียา ชัยนาม และ หลวงประเจิด อักษรลิขณะ ได้กล่าวไว้อย่างตรงไปตรงมาจนแล้ว และจากเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่เฉพาะเจาะจงดังกล่าว เราควรจะพิจารณากันไปให้ลึกซึ้งกว่าความว่า มีอะไรตกลงกันได้บ้าง และอะไรตกลงกันไม่ได้บ้าง และข้อตกลง “ชั่วคราว” ดังกล่าวสิ้นสุดลงหรือไม่ อย่างไรและเมื่อใด เพราะการที่ตกลงกันไม่ได้ในระยะต่อมาจะเป็นจุดวิกฤติในทางการเมืองที่หลายฝ่ายจะต้องเผชิญและในแง่ของรูปแบบของรัฐนั้นก็จะเห็นจุดเด่นสำคัญของการก่อรูปความสัมพันธ์ทางอำนาจรัฐแบบใหม่

ภายหลังจากใช้กำลังอำนาจเด็ดขาด คณะราษฎรก็เข้าทำการยึดอำนาจรัฐได้แม้จะมีเงื่อนไขบางประการ แต่สิ่งที่ปรากฏคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยินยอมให้มี “การตกลงทางการเมือง” กันต่อไป โดยไม่มีการนองเลือด สถานการณ์เช่นนี้ บ่งบอกอยู่ในความเข้าใจเรื่องกำเนิดของรัฐธรรมนูญสยาม เพราะเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดจากการมีข้อตกลงร่วมกันระหว่างพระมหากษัตริย์กับคณะราษฎร เรายังไม่ทราบรายละเอียดปลีกย่อยของ “ข้อตกลง” ดังที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ แต่เท่าที่พอทราบ การไม่มี “คณะกรรมการเมือง” เป็นเรื่องที่ต้องพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว (พระราชประวัติ...2524 : 192) และเป็นความต้องการของคณะราษฎรด้วย การมีบทเฉพาะกาลรัฐธรรมนูญ 10 ปี ก็สืบเนื่องมาจากการเห็นพ้องกันในประเด็นดังกล่าวนี้ เพราะ “ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อซึ่งจำเป็นต้องมีบทเฉพาะกาลชั่วคราวที่จะต้องเปลี่ยนระบบที่มีมาแต่โบราณกาลให้เข้าสู่ระบบประชาธิปไตยเต็มทีนั้น ต้องมี กิ่งประชาธิปไตยก่อน” (ปรีดี, 2517 : 271 เน้นโดยผู้

เขียน) แต่สิ่งที่ดูเหมือนว่าจะมีปัญหา คือ สิ่งที่ไม่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญ หรือกล่าวอย่างง่าย ๆ คือ ประเพณีของการใช้รัฐธรรมนูญ อย่างเช่น การแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 และการยับยั้งร่างกฎหมาย ซึ่งมีความก้ำกึ่งกันระหว่างความเข้าใจที่ว่า เป็นรัฐธรรมนูญที่ประมุขของรัฐเป็นผู้ให้หรือเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดจากการมีข้อตกลงร่วมระหว่างประมุขของรัฐกับราษฎร

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า มีข้อขัดแย้งอย่างรุนแรงเกี่ยวกับเค้าโครงเศรษฐกิจของ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีผลกระทบต่อสืบเนื่องมาจนพระยามโนปกรณนิติธาดาต้องกราบบังคมทูลแนะนำพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวให้ออกพระราชกฤษฎีกาปิดประชุมสภาผู้แทน เมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ต่อมามีการรัฐประหาร นำโดย พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา พันโทหลวงพิบูลสงคราม นาวาโทหลวงศุภชลาศัย และ หลวงนฤเบศรมาณีดี เมื่อ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และมีกฎบวรเดช ในเดือนตุลาคมของปีเดียวกัน (ตุลาคม, 2519) สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้บ่งบอกถึงความล้มเหลวที่จะ “ประนีประนอม” กันอีกต่อไป และในส่วนหนึ่งก็บ่งบอกถึงการควบคุม “พลพรรค” ของแต่ละฝ่ายไม่ได้ด้วย คือ ไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งในหมู่ของ “เจ้า” และ “คณะราษฎร”

กฎบวรเดชดูจะเป็นตัวอย่างที่ดี พิจารณาจากข้อเรียกร้องก็คงจะเห็นว่าต่อสู้เพื่อสิทธิที่มีความคลุมเคลือในรัฐธรรมนูญ และด้วยความเข้าใจที่ว่า รัฐธรรมนูญเป็นแบบประมุขของรัฐเป็นผู้ให้ รัฐบาลได้ตอบโต้อย่างรุนแรง พร้อมกับระดมราษฎรจำนวนนับหมื่นคนให้เข้าร่วมเป็นกระบวนการความขัดแย้งระหว่างเจ้ากับคณะราษฎร ซึ่งในขณะนั้นเป็นชนชั้นผู้ปกครองใหม่ เรื่องที่น่าสังเกตต่อไปก็คือ มีชาวบ้านและ “คณะกรรมกร” เป็นจำนวนมากบริจาคสิ่งของและทรัพย์สินช่วยเหลือรัฐบาลปราบกบฏบวรเดชในช่วงแรกก่อนที่ผลสรุปรัฐชนะจะปรากฏอย่างชัดเจน ต่อมาภายหลังรัฐบาลนำโดยคณะทหารปราบกบฏก็ถือโอกาสรับบริจาคต่อไป มี “นายทุน” เจ้านายบางพระองค์ และข้าราชการร่วมบริจาคเป็นจำนวนมาก ในระยะหลัง วัตถุประสงค์ของการบริจาคแปรเปลี่ยนไปเป็นเพื่อสร้างกองทัพและซื้ออาวุธ⁽²⁵⁾ ปรากฏการณ์ดังกล่าว สืบเนื่องมาและพร้อมกับมีการตั้งศาลพิเศษ ปี พ.ศ. 2476 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงประกาศสละราชสมบัติ ด้วยพระราชหัตถเลขาอันเป็นอมตะ และด้วยใจความที่ประจักษ์ชัดว่า “ประชาธิปไตย” คือ “Democracy”

ความเข้าใจในเบื้องต้นที่ว่าด้วยการผูกขาดอำนาจของคณะราษฎรไม่เป็น “ประชาธิปไตย” และมีการสืบต่อตำแหน่งทางการเมืองอย่างปราศจากระเบียบแบบแผน จึงเป็นขอบเขตความรู้ที่มีเงื่อนไขอยู่มาก โดยเฉพาะในช่วงวิกฤติการณ์ทางสังคมการเมือง พ.ศ. 2475-2477 ก่อนจะขึ้นยุค “สร้างชาติไทย” ของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม

(2) ปัญหาบทบาทและอุดมการณ์ทางการเมืองของคณะราษฎร

ประเด็นนี้มักจะมีความเข้าใจที่แบ่งออกเป็นสองอยู่ตลอดมาว่า คำอธิบายเรื่องบทบาทและอุดมการณ์ของคณะราษฎรจะทำโดยคนที่นิยมคณะราษฎร หรือนิยมในทางตรงข้าม ซึ่งเป็นเรื่องที่ยากลำบากไม่น้อย ในขอบเขตความรู้ที่มีอยู่ ความขัดแย้งภายในคณะราษฎรเป็นเรื่องที่ควรจะยอมรับกันว่ามีจริง กล่าวกันว่า ปรากฏนับตั้งแต่มีการถกเถียงเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจ (ดู วิธนา, 2522) ในอันที่จริงควรจะมีนับตั้งแต่ร่วมกันตั้งคณะราษฎร เพราะทุกคนต่างก็มีความรู้ ความคิด และความสามารถ มารวมตัวกันเพื่อเปลี่ยนแปลงระบบสมบูรณาญาสิทธิราชเป็นระบอบรัฐธรรมนูญ ความต่างกันทางความคิดในเบื้องต้นที่ควรสังเกต คือ “ปายชื่อ” ของตนเอง เพราะดูเหมือนจะมีแต่ ปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มของเขาเท่านั้นที่แบกภาระปายชื่อคณะราษฎร ประยูร ภมรมนตรี เรียกกลุ่มของเขาเองว่าคณะผู้ก่อการตลอดเวลา ส่วน พระยาทรงสุรเดช เรียกคณะของตนเองว่า คณะปฏิวัติ (ดู ประยูร, 2516 และ ทรงสุรเดช, 2516) กระนั้นก็ตามก็อาจจะมีปัญหาหากนัก เพราะ ปรีดี พนมยงค์ แบ่งสมาชิกคณะราษฎรออกเป็น 3 ประเภท “ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” เป็นสมาชิกประเภทที่ 1 ซึ่งเป็นกองหน้า (Vanguard) ของมวลราษฎร นอกนั้นมีสมาชิกประเภทที่ 2 และ ที่ 3 เป็นกำลังหนุนตามลำดับ (ปรีดี, 2517 : 218)

การที่คณะราษฎร “ประนีประนอม” กับระบบระเบียบเดิม ดูเหมือนจะเป็นข้อกังขาสำหรับผู้คนในยุคสมัยปัจจุบัน และเป็นข้อมูลสมมติให้กับข้อเสนอที่ว่า “เปลี่ยนแปลงเฉพาะผู้นำ” อยู่ไม่น้อย เพื่อให้ปัญหาดังกล่าวมีความกระจ่างในระดับหนึ่ง จึงขอคัดคำกล่าวของปรีดี พนมยงค์ เมื่อปี พ.ศ. 2477 มาให้พิจารณาดังนี้

“...เมื่อจุดหมายแห่งการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสมีในเรื่องแบบ เมื่อเปลี่ยนแบบแล้ว (หมายถึง เปลี่ยนบุคคลผู้เป็นประมุขแห่งการปกครอง เช่น เปลี่ยนแบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ มาเป็นราชาธิปไตยโดยไม่มีพระมหากษัตริย์ เป็นต้น-ผู้เขียน) ปัญหาบุคคลก็จะเป็นประมุขหรือหัวหน้าการปกครอง ก็ย่อมเกิดขึ้นไม่รู้จักจบ แลนำความหายนะมาสู่ประเทศชาติได้ ตัวอย่างไม่ดีแห่งการปฏิวัติหรือไม่สมบูรณ์ (Revolution imparfaite) เช่นนี้ ไม่ควรนำมาใช้สำหรับประเทศสยาม เหตุฉะนั้นผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ จึงมุ่งไปในทางที่จะทำให้เกิดความสุขสมบูรณ์แก่ราษฎรตามแนวหลัก 6 ประการมากกว่าที่จะกังวลในเรื่องแบบ ในเรื่องบุคคล เมื่อได้พระราชทานสิทธิตามรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนแล้ว.” (ปรีดี, 2477 : (5)-(6).)

ปัญหาที่ติดตามมา คือ ในยุคสมัยของเรา เข้าใจหลัก 6 ประการของคณะราษฎรอย่างไร เป็นข้อความสั้น ๆ ที่เข้าใจได้ยาก ขอยกตัวอย่างประการเดียว คือ คำประกาศข้อแรก เรื่อง รักษา “เอกราชของประเทศไว้ให้มั่นคง.” เรื่องนี้ในยุคของเราในปัจจุบันมีลัทธิที่

จะเข้าใจว่า ประเทศไทยก่อนปี พ.ศ. 2475 เป็นเอกราช แต่ก็ควรระลึกว่า การรับรู้โดยทั่วไปของยุคสมัย พ.ศ. 2475 ไทยยังไม่มี “เอกราชบริบูรณ์” แม้กระทั่งในทางการเมือง (นราธิปพงศ์ประพันธ์ -ช, 2514 : 862-863) การเน้นอย่างแรกมีแนวโน้มที่จะวินิจฉัยว่า คณะราษฎรคัดลอกนโยบายมาจากที่อื่น หรือไม่ก็คิดฝืนกันเอาเอง ส่วนประการหลังคงจะต้องพิจารณาการมีความคิดดังกล่าว ในฐานะที่เป็นการตอบโต้กับรากฐานทางภูมิปัญญาของ “สมบูรณาญาสิทธิราช”

อะไรคือ “ความคิด” ที่มีอยู่ และกำหนดกิจกรรมทางการเมืองของคณะราษฎรเป็นปัญหาที่ตอบกันแตกต่างกันหลากหลาย โดยทั่วไปจะให้หน้าหนักแก่ ปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็น “มันสมองที่แท้จริง” ของคณะราษฎร (สุพจน์, 2514 : 19) ซึ่งสุขุมเสี่ยงอยู่ไม่น้อย ทั้งต่อการมีเลือกที่รักมักที่ชัง และการหลีกเลี่ยงที่จะตอบปัญหาพลวัตของระบอบใหม่

ถ้ายอมรับว่า ระบอบใหม่ คือ ระบอบรัฐธรรมนูญ การอธิบายคำว่า “รัฐธรรมนูญ” ให้ราษฎรโดยทั่วไปฟังเข้าใจ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจไม่น้อย ความน่าสนใจไม่ได้อยู่ที่เนื้อหา แต่อยู่ที่ท่วงทำนอง และความคิดที่แอบแฝงอยู่ใต้คำอธิบายนั้น ในที่นี้จึงขอคัดลอกคำอธิบายคำว่า รัฐธรรมนูญที่เผยแพร่ที่สุด มาให้พิจารณา ดังนี้

“คำว่า คอนสติติวชัน นั้น ถ้าใช้แก่บุคคลแล้ว แปลว่า ร่างกาย เพราะฉะนั้นถ้าได้แก่บ้านเมือง ก็ได้แก่ร่างเมือง หรือระเบียบการบ้านเมือง แต่ถ้าจะแปลให้ซึมซาบแก่คนไทยแล้ว ควรจะแปลว่า ชื่อแห่งบ้านเมือง (วรรณไวทยาการ, 2477 : 4 เน้นโดยผู้เขียน)

และท่วงทำนองเดียวกันนี้ พระยาพลพลพยุหเสนา ได้ปาฐกถาทางวิทยุกระจายเสียงว่า

“ชีวิตของชาติ ก็มีสภาพเช่นเดียวกับชีวิตของบุคคลเหมือนกัน ชีวิตของบุคคลจะเจริญได้ก็ด้วยอาศัยความมั่งคั่งสมบูรณ์ทางกาย ทางจรยา และทางใจ ประกอบกันไปโดยพร้อมมูล ร่างกายจะเจริญได้ก็ด้วยอาศัยปัจจัยทั้งภายในและภายนอกประกอบกัน... ร่างกายของชาติจะเจริญได้ก็ด้วยอาศัยความมั่งคั่งสมบูรณ์ของอวัยวะต่าง ๆ แห่งชาติ ซึ่งได้แก่ ราษฎรทั่วไป บรรดาพ่อค้าพานิช คณะสงฆ์ กับคณะรัฐบาล และส่วนต่าง ๆ ของชาติเช่นว่า จะต้องคำนึงงานประสานกันด้วยความพร้อมเพียงเฉพาะอย่างยี่ราษฎรกับรัฐบาลนั้น จะต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทีเดียว” (พลพลพยุหเสนา, 2478 : 1-3)

คงพอเห็นและอาจกล่าวได้ว่า มีความคิดเรื่องรัฐในฐานะที่เป็นองค์กรมีชีวิตเป็นอินทรีย์ (organism) ซึ่งถ้าพิจารณาควบคู่ไปกับกิจกรรมทางด้านอื่น ๆ อย่างเช่น การตั้งยุวชนทหารเมื่อปี พ.ศ. 2478 และการ “แทรกแซงทางเศรษฐกิจของรัฐเพื่อขยายระบบทุนนิยม” (สุธี, 2523 : 164) หลังปี พ.ศ. 2475 แล้ว ก็จะเป็นทางเลือกหนึ่งนอกเหนือไปจากการพิจารณาบทบาททางการเมืองของคณะราษฎรว่ามีอำนาจอย่างเด็ดขาดแล้วทันทีหลังปี พ.ศ. 2475 และเป็นแบบแผนเดียวกันต่อไป

(3) รัฐธรรมนูญและกฎหมายกับความต้องการของคนส่วนน้อย เป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งกล่าวกันโดยทั่วไป เป็นทั้งทัศนะกว้างๆ ต่อการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง หลังปี พ.ศ. 2475 และเป็นข้อสมมติให้กับข้อสรุปที่ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีผลเฉพาะแต่เปลี่ยนผู้นำทางการเมือง (ดู กระมล ทองธรรมชาติ, 2524)

ข้อที่ควรสังเกตในเบื้องต้น คือ การมีรัฐธรรมนูญ มีขึ้นตามความต้องการของ “คนส่วนน้อย” ในลักษณะไหนอย่างไร เพราะเป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า รัฐธรรมนูญได้สร้างความหวังใหม่ให้กับผู้คนที่พอมีการศึกษาเป็นจำนวนมาก แต่เขาเหล่านั้นต้องถูกกีดขวางให้ไม่สามารถมีส่วนร่วมในทางการเมืองได้ในหลายประการ กระนั้นก็ตามการจำกัดความเข้าใจดังกล่าวทำให้ “คนส่วนน้อย” มีผลอยู่เฉพาะในอาณาบริเวณทางการเมืองอย่างแคบๆ เท่านั้น การเมืองอย่างกว้างที่ควรพิจารณา (เพิ่มเติม) คือ การมีรัฐธรรมนูญ มีผลโดยตรงต่อการให้การรองรับการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคลอย่างเป็นทางการ ที่สำคัญคือ ที่ดิน เพราะแม้จะมีการปรับปรุงกฎหมาย และมี พ.ร.บ. โฉนดที่ดิน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 แต่สิทธินั้นไม่ได้เป็นการถาวร จริงอยู่ที่มีโฉนดเพื่อที่จะได้มีการจับจองที่ดิน และมีความสะดวกเวลาจัดการกับที่ดิน แต่ความไม่แน่นอนเมื่ออยู่เสมอ ขึ้นอยู่กับพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ ตัวอย่างที่ดี คือ ที่ดินของพระเจ้าลูกยาเธอ ในรัชกาลที่ 4 พลอสินีพิทักษ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดฯ ให้นำไปเป็นประโยชน์อย่างอื่นได้ (อรทิพย์, 2524 : 18-19) เป็นสถานการณ์ที่ทรัพย์สินโอนกันได้เฉพาะในขอบเขตของเอกชน แต่อ้างต่อพระมหากษัตริย์ไม่ได้ เพราะราษฎรเป็นผู้อาศัยที่ดินของพระองค์ท่าน (ดู เตือนและไพโรจน์-ก, 2477 : 106-109) การมีรัฐธรรมนูญทำให้เกิดความแน่นอนในกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เพราะหลังจากปี พ.ศ. 2475 การเวนคืนที่ดินเป็นของรัฐต้องกระทำโดยพระราชบัญญัติ ตัวอย่างนี้ในอันที่จริงก็ยังคงเป็นความต้องการของ “คนส่วนน้อย” แต่เป็นคนละจินตภาพกับความเข้าใจในประการแรก

การตราพระราชบัญญัติระเบียบราชการบริหารแผ่นดิน พ.ศ. 2476 มีผลให้มีการจัดระเบียบบริหารออกเป็นส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น พร้อมกับยกเลิกมณฑล ซึ่งเคยมีในการปกครองแบบเทศาภิบาล ดูเหมือนว่าจะทำให้ความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างศูนย์กลางกับวงนอกมีความกระชับขึ้น ลักษณะของระบบราชการที่การตัดสินใจกระจุกตัวอยู่ในเขตเมืองหลวงในรูปแบบลักษณะปัจจุบันเกิดจากช่วงนี้ (ดู นรวิจิตรบริหาร, 2517 : 153-161) แม้จะมีรากฐานมาตั้งแต่ “การปฏิรูป” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ตาม

นอกจากนี้ก็ยังมีความหมายสำคัญ ๆ หลังปี พ.ศ. 2475 อีกหลายฉบับ ซึ่งควรจะนำมาพิจารณาด้วยว่า บ่งบอกการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ในลักษณะใดอย่างเช่น พ.ร.บ.ว่าด้วยการยึดทรัพย์สินกสิกร พ.ศ. 2475 พ.ร.บ.ยกเลิกภาษีสมพัตร พ.ศ. 2475 พ.ร.บ.ยกเลิกการปรับใหม่ตามศักดินา พ.ศ. 2475 พ.ร.บ.อากรมรดกและการรับมรดก พ.ศ. 2476 พ.ร.บ.ระเบียบเทศบาล พ.ศ. 2476 พ.ร.บ.ว่าด้วยการยกเว้นภาษีอากรอันเกี่ยวแก่ทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ พ.ศ. 2478 และ พ.ร.บ.ให้ใช้บทบัญญัติแห่งประมวลรัษฎากร พ.ศ. 2481 ซึ่งถ้าไม่พิจารณา “กฎหมาย” ในความหมายแคบจนเกินไป เราอาจจะได้ข้อสรุปใหม่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ใหม่ก็ได้ (ดู อาทิเช่น ทรงชัย, 2524 : 44-45 เป็นตัวอย่าง) นอกเหนือไปจากข้อสรุปที่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีผลแต่ในทางการเมือง

(4) ไม่มีการ “ปฏิวัติ” ทางอุดมการณ์ทางการเมืองหลังปี พ.ศ. 2475 (ถนอมสุข, 2524 : 30 ; ชัยอนันต์, 2519 : 239) เป็นทั้งความเข้าใจ และข้อสมมติที่สำคัญต่อการศึกษาระวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่เนื่องจาก สายหยุด แสงอุทัย ได้เคยเสนอความเห็นไว้ตรงกันข้าม (แต่ไม่มีคนสานต่อ) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2482 ว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็น “การปฏิวัติ” เพราะข้อสำคัญคือ มีการเปลี่ยนแปลง “ความคิดเรื่องรัฐ” (สายหยุด, 2482 : 41-42) เราจึงควรพิจารณาสถานการณ์ทางความคิดหลังปี พ.ศ. 2475 สักเล็กน้อย ด้วยการคัดข้อความของ จำกัต์ พลงกูร และของ หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ มาให้พิจารณากันดังนี้

“ภาษาเป็นอวัยวะ (organism) ที่ต้องเจริญโตขึ้นเสมอ เพราะตามที่กล่าวแล้ว ภาษาเป็นเครื่องแสดงความคิด ความคิดต้องเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ดังนั้นภาษาก็ต้องเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง ภาษาไทยในสมัยนี้กำลังเปลี่ยนมาก ด้วยเราได้รับความคิดใหม่ๆ จากยุโรป เราต้องพยายามสร้างทำนองเขียน (style) ใหม่ให้กะทัดรัด พูดตรงไปยั้งความหมาย ไม่ใช่อ้อมค้อม เยิ่นเย้อ เพราะในเมื่อโลกเจริญขึ้น มนุษย์ต้องการความเร็วมากขึ้น” (จำกัต์, 2479 : 2)

ส่วน หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ นั้น กล่าวไว้ว่า

“ภาษาไทยนี้แหละจะเป็นหลักประกันแห่งความมั่นคงของประชาชาติไทยต่อไป เพราะว่าถ้าเรานิยมใช้คำฝรั่งทับศัพท์ในคำที่เกี่ยวกับความคิดเห็นแล้ว เราอาจเดินเร็วเกินไปก็ได้ กล่าวคือ เราอาจถ่ายแบบของเขามาโดยตรง แทนที่จะดัดแปลงเสียก่อนให้เข้ารูปเข้าทำนองความคิด...” (วรรณไวทยากร, 2475 : 67)

ไม่ทราบจะเป็นด้วยเหตุใด “ประชาธิปไตย” “รัฐธรรมนูญ” “สังคมนิยม” “เสรีภาพ” ฯลฯ และที่สำคัญคือ “ศักดินา” จึงมีความ “ไม่ตรงไปตรงมา” ทั้ง ๆ ที่ผู้คนในยุคสมัย พ.ศ. 2475-2490 (โดยประมาณ) ได้ตระเตรียม “ภาษา” ไว้แล้วเป็นจำนวนมาก

(5) การคงอยู่ของวิธีการผลิตแบบศักดินา (Sakdina mode of production) ที่ล้าหลัง และมีบทบาทครอบงำสังคมไทยในช่วงระยะเวลาดังกล่าว (สังคิต, 2524 : 56)

ข้อสังเกตต่อข้อสมมติฐานนี้ คงเลี่ยงไม่พ้นที่จะต้องเรียกร้องให้นิยามคำว่า “ศักดินา” ไม่ทราบว่าจะระบบศักดินา ชั้นชั้นศักดินา อุดมการณ์ศักดินา ระบบศักดินา การบริหารแบบศักดินา ความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินา และอื่น ๆ มีความหมายเดียวกันหรือไม่ ถ้าเทียบเคียงกับความเข้าใจเรื่องฟิวต์ลิสซึม ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2490 คำว่าฟิวต์ลิสซึมที่ใช้มีความชัดเจนกว่า เพราะคือ การปกครองท้องถิ่น ซึ่งไม่ว่าจะผิดจะถูกอย่างไร ก็ยังพอแลเห็น “เส้นเลือดใหญ่” ของระบบ (ตามสำนวนของ จิตร ภูมิศักดิ์)

ในอันที่จริงมีงานเขียนที่ได้รวบรวมการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจหลังปี พ.ศ. 2475 ไว้ โดยสรุปว่า มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ 18 ประการ (ดู ขวลิขิต, 2519) นับตั้งแต่การแก้ไขสัญญาไม่เสมอภาค การใช้ลัทธิชาตินิยมทางเศรษฐกิจ การสหกรณ์ การรักษาเสถียรภาพของเงินตรา และในท้ายที่สุด คือ การปรับปรุงภาษีอากร แต่ทั้งหมดก็ไม่ทำให้ข้อสรุปที่ว่า ระบบศักดินายังคงมีอยู่แปรเปลี่ยนไป เป็นแค่ “ยกเลิกความสัมพันธ์ทางการผลิตแบบศักดินาได้ บางส่วน” ซึ่งในประการหลังนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องภาษีอากร ทรงชัย ณ ยะลา ได้ให้ข้อคิดไว้ในทางตรงกันข้ามว่า การยกเลิกเงินรัชชูปการ ยกเลิกอากรค่านา และการห้ามยึดทรัพย์สินกสิกรเป็นการล้มล้างความสัมพันธ์การผลิตเก่าอย่างแท้จริง การมีข้อสมมติฐานที่ต่างกันเช่นนี้ ย่อมมีผลให้มีความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แตกต่างกันอย่างมากด้วย

จำเป็นต้องย้าให้เข้าใจด้วยว่า ประเด็นต่าง ๆ ที่นำมาอภิปรายและตั้งข้อสังเกตเพิ่มเติม ทั้งในส่วนที่ว่าด้วยสาเหตุการเปลี่ยนแปลงการปกครองและการอธิบายการเปลี่ยนแปลงหลังปี พ.ศ. 2475 ในประการแรก เป็นประเด็นที่มีกรกล่าวกันไว้โดยทั่วไปอยู่แล้ว ในประการต่อมา นำมาพิจารณาเพื่อให้พอมีความกระจ่างว่า มีข้อสมมติอะไรที่สัมพันธ์กับการมีความเข้าใจที่หลากหลายดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอน (ข.) ผู้เขียนได้อธิบายและหรือถกเถียงกับตัวอย่างรูปธรรมหลายตัวอย่าง ซึ่งพอแลเห็นได้ว่า มีข้อสมมติฐานหลายประการที่สัมพันธ์สืบเนื่องกันไปและมีโครงสร้างประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อยู่หลายชุดด้วยกัน โดยได้เสนอว่าการมีแนวทางการพิจารณา “สมบูรณาญาสิทธิราช” ที่ต่างกัน จะทำให้มีการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ของช่วงคาบเกี่ยวกับทศวรรษที่ 2470 ต่างกันโดยพื้นฐาน สำหรับการพิจารณาประวัติศาสตร์หลังปี พ.ศ. 2475 นั้น จะมีความกระจ่างมากขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ปี พ.ศ. 2475 ที่ได้ยึดถืออยู่ (และในทางกลับกัน) ซึ่งผู้เขียนได้อธิบายตัวอย่างไว้พอเป็นสังเขปแล้ว

ง. บทส่งท้าย

จากการสำรวจเข้าไปในพรมแดนแห่งความรู้ (และความไม่รู้) เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ผู้เขียนได้กระทำทั้งในมิติของการรับรู้และมีติของโครงสร้างประวัติศาสตร์ ในส่วนแรกจะแลเห็นการปรับเปลี่ยนการรับรู้ในช่วงต่าง ๆ บางสิ่งสูญหายไปจากความทรงจำในปัจจุบัน และบางสิ่งถูกสร้างขึ้นใหม่ ส่วนประการหลัง คงจะแลเห็นการมีข้อสมมติที่ไม่กระจ่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่กระจ่างต่อแนวความคิดที่ใช้ที่สำคัญ คือ “สมบูรณาญาสิทธิราช” “ศักดินา” “ประชาธิปไตย” และ “รัฐธรรมนูญ”

ผู้เขียนไม่อยู่ในฐานะที่จะอธิบายประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ได้ในที่นี้ ดังที่ได้เกริ่นมาแล้ว สิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาในอันที่จริงไม่ใช่เรื่องใหม่เลย ประเด็นส่วนใหญ่เป็นข้อคิดที่เกิดจากการเปรียบเทียบการรับรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเปรียบเทียบกับกรรับรู้ของผู้คนในยุค พ.ศ. 2475-2490

กระนั้นก็ดี มีข้อสังเกตเพิ่มเติมบางประการที่ควรกล่าวไว้เพื่อจะได้ให้เราซึ่งใจกันให้มากขึ้นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 มากหรือน้อยเกินไปหรือไม่ ประการแรกคือ เรามักจะให้ความสำคัญกับระบบข้าราชการ ทหาร และการผลิตในเชิงของเศรษฐกิจและการตลาด ซึ่งโดยทั่วไปแล้วอาจจะเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีนัยสำคัญ อย่างเช่น ระบบข้าราชการก็มาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว โดยพวกนี้เติบโตมาจากการศึกษา และการขยายงานการปฏิรูป ซึ่งใน

ท้ายที่สุด พวกนี้ก็ขึ้นมาบริหารประเทศหลังปี พ.ศ. 2475 แต่ในขณะเดียวกันวัตถุประสงค์เกี่ยวกับ ที่สำคัญ คือ ความคิดและทฤษฎีแห่งรัฐ ระบบภาษีและกฎหมาย ก็มีมาอย่างต่อเนื่อง และอาจจะมี การเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ เราจึงควรนำมาพิจารณาควบคู่กันไปด้วย เพราะโดยทั่ว ๆ ไปของการเปลี่ยนผ่านจากสมบูรณาญาสิทธิราชนั้น สิ่งเข้ามาแทนที่มักจะเป็นวัตถุประสงค์ที่รองรับและเอื้ออำนวยความสะดวกให้การขยายตัวทางเศรษฐกิจสังคมของนายทุน⁽²⁶⁾

ในประการต่อมา เราอาจจะต้องพิจารณาวัตถุประสงค์ทางด้านวัฒนธรรมบ้าง อย่างเช่น การศึกษา ประชากร และบทบาทของสตรี เพราะในส่วนนี้จะเป็นข้อสนเทศที่บ่งบอกคุณภาพการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมที่สำคัญทีเดียว อย่างเช่น การที่สตรีมีบทบาทสำคัญทางสังคมอย่างรวดเร็วในช่วงดังกล่าว และได้การรับรองให้มีสิทธิเลือกตั้งโดยสมบูรณที่นับแต่มีการเลือกตั้งคราวแรก เป็นต้น

ผู้เขียนเองยอมรับการมีความคิดที่แตกต่างกันเกี่ยวกับกรอธิบายการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และเชื่อว่าคงมีความแตกต่างกันอยู่ต่อไป แต่อย่างไรก็ตาม เราก็ควรระมัดระวังว่า ความแตกต่างนั้นว่าเกิดจากการมีค่าถามและการแลเห็น “ความจริง” ต่างกัน หรือเกิดจากการมีทฤษฎีที่ยึดถามความมีเอกลักษณ์ของสังคมไทย และการใช้วิธีการศึกษาที่ใหม่ที่สุด ซึ่งในประเด็นหลังนี้ได้มีการวิเคราะห้กันไว้บ้างแล้ว⁽²⁷⁾ และผู้เขียนเองก็มีความเห็นว่าควรปฏิเสธ

เชิงอรรถ

(1) ทักซ์ เจลิมเตียร์น, “ความคิดทางการเมืองของ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และระบบการเมืองแบบฟอซุนอุปถัมภ์” ใน สมบัติ จันทรวงศ์ และ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ (บรรณาธิการ), รักเมืองไทย ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง (ไทยวัฒนาพานิช, 2519), หน้า 35-37.

(2) หลุยส์ กอตซ์ลัค, การเข้าใจประวัติศาสตร์: มุขบทว่าด้วยระเบียบวิธีทางประวัติศาสตร์. (ธิตมา พิทักษ์ไพโรจน์-แปล) (ไทยวัฒนาพานิช, 2525), หน้า 80. (เน้นโดยผู้เขียน)

(3) ความเห็นในแนวเดียวกันนี้ ดูเพิ่มเติมใน หม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่, เล็กเซอร์ประวัติศาสตร์สยาม เล่ม 1 (พระนคร: โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ, 2478.)

(4) E.J. Hobsbawm, “The Social Function of the Past : Some Questions,” *Past and Present*, 55 (May, 1972), pp. 3-17.

(5) เป็นปัญหาอยู่เสมอว่า “คนกลุ่มหนึ่ง” นั้น มีจำนวนมากน้อยแค่ไหน สถานภาพของสังคมเป็นอย่างไร เป็นกลุ่มการเมือง หรือ เป็นชนชั้น

(6) ทักซ์ เจลิมเตียร์น, อ้างแล้ว, หน้า 52.

(7) ดู หลุยส์ กอตซ์ลัค, อ้างแล้ว, หน้า 131 เป็นอาทิ

(8) ตรงนี้ ขออ้างบทความของผู้เขียนเองเรื่อง ความเป็นมาของความคิดเรื่องความเป็นมาของคนไทย ก่อนปี พ.ศ. 2500 (เสนอต่อที่ประชุมประจำปีของสมาคมประวัติศาสตร์, 30-31 มกราคม 2525) ซึ่งสังเกตพบว่า การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไม่ได้ทำให้แบบแผนของประวัติศาสตร์นิพนธ์ เรื่องความเป็นมาของคนไทยสะดุดหยุดลง หากแต่ได้ปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ที่เหมาะสม และสร้างมันขึ้นเป็นการรับรู้ใหม่ที่ “เกาะกินใจ” สืบเนื่องมา กระนั้นก็ดี ขอให้ถือว่าเรื่องนี้เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งเท่านั้น

(9) ในคำนำของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เมื่อคราวพิมพ์ เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475 รวมเป็นเล่มเมื่อปี 2490 มีความตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าไม่จกจำเหตุการณ์ร้ายสำหรับที่ตอบแทนผู้ใดในทางส่วนตัวเลย เราได้มาพบ เราได้ปะทะกันแล้ว เราจะต้องผ่านไปสู่เหตุการณ์ใหม่ การปะทะใหม่ กับคนใหม่...” มีความหมายโดยปริยายว่า ปรับทของข้อความยังคงอยู่เพียงแต่เขาไม่กล่าวความกันอีกให้ซ้ำซาก

(10) แนวคิดนี้ โปรดดู Jean Chesneau, **Pasts and Futures, or What is History For?** (London: Thamae and Hudson Ltd, 1978).

(11) โปรดดู สุชิน ตันติกุล, **รัฐประหาร พ.ศ. 2490** (นครหลวง. สภากมลสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2515) สำหรับการอธิบายเหตุการณ์เดียวกัน แต่มีความขัดกันอย่างเห็นได้ชัด พิจารณา Pridi Banomyong, **Ma Vie mouvemente et mes 21 ans d'exil en Chine Populaire** (Paris. Varap, 1974); เสนีย์ ปราโมช, **เบื้องหลังประวัติศาสตร์** (พระนคร. สำนักพิมพ์ประชาธิปไตย, 2490) และ พลโททาจ กางสงคราม, **เรื่องกำลังและอำนาจของประเทศชาติ** (พระนคร. โรงพิมพ์บริษัทรัฐภักดี, 2492)

(12) ม.จ.สกลวรรณการ วรวรรณ, **ปาฐกถาวิถุติในทฤษฎีแห่งรัฐ** (แสดงที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 14 พฤษภาคม 2489)

(13) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช, "ประเทศไทยกับภาวะอันเปลี่ยนแปลงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้", **สามนกร** (กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์สยามรัฐ, 2525), หน้า 111.

(14) โปรดดู อาทิตย ฐิติ ประศาสน์เศรษฐ์, "วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปี", **ปาฐกถาร. 9 : 1** (มกราคม, 2525). หน้า 8-23.

(15) Emmanuel Le. Roy. Ladurie, **The Territory of the Historian.** (The Harvester Press, 1979), p. 20, 112.

(16) ดู อาทิตย ฐิติ ประศาสน์เศรษฐ์, **พระชะตา—สาทรนุกรมฉบับทันสมัย เล่ม 1** (กรุงเทพมหานคร. ไทยวัฒนาพานิช, 2522), หน้า 454. ; โทศล ศรีสังข์, "สถาบันพระมหากษัตริย์: จุดรวมของประเพณีการเมืองและศาสนาของไทย", ใน **Collected Articles in Memory of H.R.H. Prince Wan Waithayakorn** (Siam Society, 1976), p. 265.

(17) ดูข้อสังเกตของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ต่อการศึกษาความคิดทางการเมืองไทยใน สมบัติ จันทรวงศ์ และ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ความคิดทางการเมืองและสังคมไทย** (กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523), หน้า 376.

(18) เรื่องที่ควรจะหมายเหตุไว้ก็คือ ไม่ควรใช้จินตนาการให้เกินเลย จนถึงกับเสนอว่า เป็นแบบยุโรปแท้ ๆ หรือว่า อำนาจกระจายกันมากจนควบคุมอะไรกันไม่ได้ เราคงจะต้องศึกษาเรื่องนี้กันต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ประวัติศาสตร์นิพนธ์ศักดินาไทย" เท่าที่ทราบในช่วงปี พ.ศ. 2475-2490 มีการโต้เถียงเรื่องพิวคัลลิสต์ไทย (ไม่ใช่ศักดินาไทย) กันอยู่บ้างประปรายโดยปัญญาชนคนสำคัญของสยาม อย่างเช่น หม่อมเจ้าสกลวรรณการ วรวรรณ หม่อมเจ้าวรรณไวทยการ วรวรรณ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี หลวงวิจิตรวาทการ ม.ร.ว.ทรงสุจรีต นวรัตน์ และ หม่อมเจ้าทองทิพย์ ทองใหญ่ ก่อนที่ อริยุญย์ พรหมขมภู จิตรภูมิศักดิ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และ ขจร สุขพานิช จะเขียนงานอันลือชื่อของเขา

(19) ตัวอย่างที่ดี คือ Norman Jacobs, **Modernization without Development : Thailand as an Asian Case Study** (New York : Praeger, 1971) ซึ่งใช้ patrimonial model ของ แมกซ์ วีเบอร์ วิเคราะห์สังคมไทยว่าไม่มีพลังต่อต้านนอกระบบราชการ และการปรับเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยยังคงโครงสร้างอำนาจแบบดั้งเดิมในชั้นรากฐานไว้.

(20) Benedict R. O'G. Anderson, "Studies of The Thai States : The State of Thai Studies," in Eliezer B. Ayal (ed), **The Study of Thailand : ...** (Ohio University Center for International Studies, 1978), pp. 199-200.

(21) เป็นปรากฏการณ์สำคัญของรัฐ โดยเฉพาะการสร้างรัฐชาติ โดยทั่วไปดู Charles Tilly (ed), **The Formation of National States in Western Europe** (Princeton University Press, 1975) และสำหรับมาร์กซิสต์ ดู Perry Anderson, **Lineages of the Absolutist State** (Verso Edition, 1979).

(22) กระทรวงธรรมการ, **ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน** (โรงพิมพ์กรมตำรา, พิมพ์หลายครั้ง) ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2470 ดูหน้า 428, ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2472 ดูหน้า 425.

(23) ดู ปู่ กาญจนายน, **หลักวิชาการปกครอง** (โรงพิมพ์บริบูรณ์อักษร, 2469) และ อุนเรียม เดชะประทุมวัน, **การปกครองเบื้องต้น** (มปท, 2476).

(24) Rudolf Braun, "Taxation, Sociopolitical Structure, and State-Building : Great Britain and Brandenburg-Prussia," in Charles Tilly (ed), **op.cit.**, pp. 243-248.

(25) รายละเอียดทั้งหมด ดูได้จาก ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ **แจ้งความเรื่องมีผู้ยื่นเพื่อถือฤกษ์การทหารเนื่องในการปราบกบฏ พุทธศักราช 2476**, หน้า 1-1348. ข้อมูลส่วนนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ยังไม่มีการนำมาใช้วิเคราะห์ทั้ง ๆ ที่เป็นข้อมูลเปิดเผยต่อที่สาธารณะ

(26) ดู Gianfranco Poggi, **The Development of the Modern State : A Sociological Introduction** (Hutchinson of London, 1978), ch.4.

(27) Benedict Anderson, **op.cit.**, p. 232.

บรรณานุกรม

- กองบรรณาธิการอาจารย์สาร, “อาจารย์ปรีทิตน์ : ข้อคิดเห็นและการประเมินเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์การปฏิวัติ พ.ศ. 2475”, อาจารย์สาร, 8 : 3 (มิถุนายน-กรกฎาคม, 2524), หน้า 74-97
- กระมล ทองธรรมชาติ, **วิวัฒนาการของระบอบรัฐธรรมนูญไทย**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2524
- กุหลาบ สายประดิษฐ์, **เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์บูรพาแดง, 2518
- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, **ปฏิวัติ 2475**, พระนคร, แพร์ทิทยา, 2514. (ก)
- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, “การปฏิวัติ 2475” ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และคณะ (บรรณาธิการ), **สัตว์การเมือง, พระนคร, ไทยวัฒนาพานิช, 2514 (ข)**
- จัญญ กุวานนท์, **เลือดหยดแรกของประชาธิปไตย**, พระนคร, สทกิจ, 2493
- เจษฎา อรุณพัฒน์พงศ์, **ผลสะท้อนของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่มีต่อกระบวนการเมืองในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2495**, วิทยานิพนธ์ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517
- เจษฎา อรุณพัฒน์พงศ์, “ผลสะท้อนของการปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ที่มีต่อกระบวนการเมืองไทยระหว่าง พ.ศ. 2475-2495” ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสุวดี เจริญพงศ์ (บรรณาธิการ) **การเมืองการปกครองไทยสมัยใหม่: ร่วมงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522
- จำกัด พลากร, **ปรัชญาของสยามใหม่**, พระนคร, กรุงเทพบรรณาการ, 2479
- จำลอง อิศระรงค์, **ละครการเมือง เล่ม 1**, พระนคร, บริษัทสหอุปรณ์การพิมพ์, 2492
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, “ระบบเศรษฐกิจไทย 1851-1910” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (และคณะ), **เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, “การแสวงหาระบบเศรษฐกิจใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทย” ใน **เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524 (ก)
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, “ปัญหาพัฒนาการเศรษฐกิจไทย” ใน **เศรษฐศาสตร์กับประวัติศาสตร์ไทย**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์สร้างสรรค์, 2524 (ข)
- ชด หัสบัวเรือ และ ปรีชา สามัคคีธรรม, **35 ปีแห่งยุคประชาธิปไตย**, พระนคร, โรงพิมพ์มิตรเจริญ, 2511
- ชนม์สวัสดิ์ ชมพูนุช, **ม.ร.ว. 4 ยุค 4 สมัย ของการปฏิวัติ**, พระนคร, พิทยาการ, 2517
- ชลินทร์ อมรรธรรม, **วิวัฒนาการของรัฐธรรมนูญไทย**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2498
- ชวลิต วายุกิตร์, **การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2495**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “การปูพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย : การเตรียมการพระราชทานรัฐธรรมนูญของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว”, ใน **สัตว์การเมือง, พระนคร, ไทยวัฒนาพานิช, 2514**
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ร่างรัฐธรรมนูญของพระปกเกล้าฯ**, เอกสารอัดสำเนา, 2518
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ประชาธิปไตย สังคมนิยม คอมมิวนิสต์ กับ การเมืองไทย**, กรุงเทพมหานคร, โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2519
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ สุวดี เจริญพงศ์ (บรรณาธิการ) **การเมือง—การปกครองไทยสมัยใหม่: ร่วมงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **การเมือง—การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523
- ชาญชัย รัตนวิบูลย์, **บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**, วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2519
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “ผู้นำแต่ละรุ่นในประวัติศาสตร์” **วารสารธรรมศาสตร์**, 3 : 3 (พฤษภาคม, 2517), หน้า 94-115
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, “ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475”, 23 ตุลาคม, กรุงเทพ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523
- เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม, **คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ ภาค 1 หลักทั่วไปของกฎหมายรัฐธรรมนูญ**, พระนคร, โรงพิมพ์นิติสาส์น, 2477 (ก)
- เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม, **คำอธิบายกฎหมายรัฐธรรมนูญ ภาค 2 รัฐธรรมนูญสยาม**, พระนคร, โรงพิมพ์นิติสาส์น, 2477 (ข)
- เดือน บุญนาค และ ไพโรจน์ ชัยนาม, **ระบอบเผด็จการตามรัฐธรรมนูญ (โซเวียต-ฟิสิกส์)—บนชั้นแนลโซเชี่ยลลิสม์**, พระนคร, โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2480
- ดำริห์ ปัทมาศิริ, **สัมพันธกรณี: บทความแสดงความเกี่ยวพันระหว่างรัฐบาล, นโยบาย และสภาผู้แทนราษฎรในปัจจุบัน**, พระนคร, สำนักพิมพ์ศตวรรษ, 2480
- แถมสุข นุ่มนนท์, “ข้อคิดบางประการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475” ใน **การเมืองและการต่างประเทศในประวัติศาสตร์ไทย**, กรุงเทพมหานคร, ไทยวัฒนาพานิช, 2524
- ทรงสุจริต นวรัตน์, **ม.ร.ว. สยามรัฐปฏิวัติ (Siam Reformation) : สยามแปลงยุคคึกคักค้ำบรพท์ ภาค 1**, พระนคร, อุดมบรรณสาร, 2479 (ก)
- ทรงสุจริต นวรัตน์, **ม.ร.ว. สยามรัฐปฏิวัติ (Siam Reformation) ภาค 2 : สยามแปลงยุคคึกคักค้ำบรพท์**, พระนคร, อุดมบรรณสาร, 2479 (ข)

ทรงสุวเดช, พระยา "การปฏิวัติ 24 มิ.ย. 75" ใน **เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500**, กรุงเทพมหานคร, สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมจัดพิมพ์, 2516

ทองที่ชาญ-ทองใหญ่, ม.จ. เล็กเซอร์ประวิติศาสตร์สยามเล่ม 1, พระนคร, กรุงเทพมหานคร, 2478

ธรรมนิเทศทวยหาญ, พระ **เรื่องความเพริศพรังของชาติ**, พระนคร, โรงพิมพ์ทรงธรรม, 2477

นรกิจบริหาร, หลวง **คำบรรยายการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน**, กรุงเทพมหานคร, ไทยวัฒนาพานิช, 2517

นรนิติ เศรษฐบุตร, "ทหารในฐานะนักเปลี่ยนสังคมให้ทันสมัย: พิจารณากรณีเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475" ใน กนลา สุขพานิช และ วุฒิชัย มูลศิลป์ (บรรณาธิการ), **ทหารกับการเมือง: วิเคราะห์เปรียบเทียบ**, กรุงเทพมหานคร, เอกสารวิชาการสมาคมสังคมศาสตร์, 2523

นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น **วิทยาสารานุกรม**, พระนคร, แพร่พิทยา, 2514 (ก)

นราธิปพงศ์ประพันธ์, กรมหมื่น **วิทยาวรรณกรรม**, พระนคร, แพร่พิทยา, 2514 (ข)

นิคม จารุมณี, **กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476**, วิทยานิพนธ์ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519

นิธิ เอียวศรีวงศ์, **วัฒนธรรมกรรมที่กับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์**, เอกสารวิชาการหมายเลข 20 สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525

บุญทอง เสงะกุล (รวบรวม), **คู่มือระบอบใหม่**, พระนคร, โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, 2477

บุญเรือง จลวิงษา, **ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ**, พระนคร, ศิริอักษร, 2482

ประเจิดอักษรลักษณ์, หลวง **กฎหมายรัฐธรรมนูญ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง**, 2477

ประชาธิปไตยแบบไทย และข้อคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญ: บทความเลือกสรรแล้วของสถานีวิทยุสองศูนย์, พระนคร, สำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์, 2508

ประยูร ภมรมนตรี, "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475" ใน **เบื้องแรกประชาธิปไตย: บันทึกความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์สมัย พ.ศ. 2475-2500**, กรุงเทพมหานคร, สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย รวบรวมจัดพิมพ์, 2516

ประศาสน์พิทยายุทธ, พล.ต.พระ **แผนการปฏิวัติ (จรัส สุขุมวัฒนะ-เขียนตามคำเล่า)**, พระนคร, โรงพิมพ์บริษัทรัฐกิติ, 2491

ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, **รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517)**, พระนคร, ชุมชุมช่าง, 2517

ปรีดา วิชราภรณ์, **พระปกเกล้ากับระบอบประชาธิปไตย**, กรุงเทพมหานคร, การพิมพ์พระนคร, 2500

ปรีดี พนมยงค์, "คำนำ" ใน พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา, **ประวัติศาสตร์สมัยการปฏิวัติฝรั่งเศสและสมัยเปลี่ยนแปลงนโยบายปรีดี ภาคที่ 1**, พระนคร, โรงพิมพ์เจตนารมณ์, 2477

ปรีดี พนมยงค์ "เกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎร และระบอบประชาธิปไตย" ใน **รัฐศาสตร์ 14 ฉบับปฏิวัติและประชาธิปไตย**, กรุงเทพมหานคร, เจริญวิทยการพิมพ์, 2517

ปรีดี พนมยงค์, **ความเป็นอนิจจังของสังคม**, สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยมหิดล จัดพิมพ์, มปป.

พรเพ็ญ อันตระกูล, **การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453-2468)**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517

พหลพลพยุหเสนา, พระยา **สุนทรพจน์**, พระนคร, โรงพิมพ์ไทยพานิช, 2478

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (จัดพิมพ์โดยรัฐสภา), กรุงเทพมหานคร, รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2524

ไพบุยส์ ตีตัง, **กำเนิดการปกครองระบอบรัฐสภาในประเทศไทย**, วิทยานิพนธ์แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2508

มุขี นกยูงทอง, **ปัญหาเศรษฐกิจของไทยในสมัยพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477)**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหาร บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520

รอง ศยามานนท์, **ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ**, กรุงเทพมหานคร, ไทยวัฒนาพานิช, 2520

วณิช ภูมิวุฒิสาร, **ระบอบการปกครองโดยรัฐสภาในประเทศไทย**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโททางเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2496

วรรณไวทยากร วรวรรณ, ม.จ. "ปาฐกถาพิเศษเรื่อง สยามพหุศาสตร์", **วิทยากรย์ 33 : 1 (2475)**, หน้า 65-102

วรรณไวทยากร วรวรรณ, ม.จ. "รัฐธรรมนูญ" ใน **บุญทอง เสงะกุล (รวบรวม), คู่มือระบอบใหม่**, พระนคร, โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ, 2477

วัลย์วิภา จรูญโรจน์, มล. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**, สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520

วิจิตรวาทการ, หลวง **การเมืองการปกครองของกรุงสยาม**, พระนคร, โรงพิมพ์ไทยใหม่, 2475

วิจิตรวาทการ, หลวง. **ประวัติศาสตร์การปกครอง**, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง, 2478

วิชัย ประสังสิต, **ปฏิวัติรัฐประหารและกบฏจลาจลในสมัยประชาธิปไตยแห่งประเทศไทย**, พระนคร, โรงพิมพ์บริษัทรัฐกิติ, 2492

วิภาลัย ธีรชัย, **การศึกษาประวัติศาสตร์ของรัฐธรรมนูญไทยฉบับต่าง ๆ**, วิทยานิพนธ์ แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522

วิธมา มโนทิโมภย์, "ความขัดแย้งในคณะราษฎร" ใน **ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ สุวดี เจริญพงศ์ (บรรณาธิการ), การเมืองการปกครองไทยสมัยใหม่: รวมงานวิจัยทางประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์**, กรุงเทพมหานคร, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทยจัดพิมพ์, 2522

ศราก็ยพิพัฒน์, พระยา. **ถิ่นจริงของข้าพเจ้า**, พระนคร. อุดม, (2476) 2491

ศิริรัตน์ นิลคุปต์, **การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องประชาธิปไตยในประเทศไทย**, วิทยานิพนธ์ แผนกวิชามหาวิทยาลัย ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2507.

ศุภชลาศัย, หลวง. **"บทสัมภาษณ์"** ใน **เงิน หงส์ดารมภ์ (รวบรวม)**, **จอมพลในทัศนะของข้าพเจ้า**, พระนคร. โอเดียนสโตร์, 2492

สกวรรณการ วรารมณ, ม.จ. และวีจิตร ลุสิตานนท์, **กฎหมายการคลัง คำสอนชั้นปริญญาตรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ทุทธศักราช 2477**, พระนคร. โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2477

สนธิ เตชานันท์ (ผู้รวบรวม), **แผนพัฒนาการเมืองไปสู่การปกครองระบอบ "ประชาธิปไตย" ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**, กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2519

สนธิ เจริญรัฐ, **สยามกับอุทโยประเทศ**, พระนคร. พาณิชคุมูล, 2478

สมเกียรติ วันทะนะ, **วิวัฒนาการชนชั้นแรงงานไทย: เล่าโดยประวัติศาสตร์แรงงานครบสองร้อยปี**, เอกสารวิชาการประกอบการสัมมนา สองศตวรรษรัตนโกสินทร์ จัดโดยสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และอื่น ๆ, 2525 (ก)

สมเกียรติ วันทะนะ, **รัฐสมบูรณาญาสิทธิในสยาม 2435-2475**, เอกสารวิชาการ สหาคคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525 (ข)

สมบูรณ์ คนฉลาด, **ความเป็นมาแห่งระบอบประชาธิปไตยของไทย**, พระนคร. ผ่านฟ้าพิทยา, 2511

สมบูรณ์ คนฉลาด, **เหตุการณ์ทางการเมือง 43 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย**, กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์ร่วมการพิมพ์, 2518

สมุท สุรักษะ, **26 การปฏิวัติและรัฐประหาร สมัย 2089-2507**, พระนคร. โรงพิมพ์สื่อการพิมพ์, 2507

สว่าง ลานเหลือ, **37 ปีแห่งการปฏิวัติ**, พระนคร. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514

สละ ลิขิตกุล, **พงศาวดารการเมือง**, พระนคร. สำนักพิมพ์เกียรติศักดิ์, 2493

สังคีต พิริยะรังสรรค์, **"ทุนนิยมขุนนางไทย 2475-2503"**, **ปาจารย์สาร**, 8 : 3 (มิถุนายน-กรกฎาคม, 2524), หน้า 54-63

สายหยุด แสงอุทัย, **วิชาการเมือง เล่ม 2**, พระนคร. โรงพิมพ์พระจันทร์, 2482

สิริ เปรมจิตต์, **ไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส**, พระนคร. โรงพิมพ์ศึกษารมดา, (2481) 2483

สิริ เปรมจิตต์, **ก้าวใหม่แห่งวิถีการเมืองของประเทศไทยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2489 กับบันทึกการสร้างรัฐธรรมนูญโดยสังเขป**, พระนคร. สำนักพิมพ์เพลิจิต, 2489

สิริ เปรมจิตต์, **ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบประชาธิปไตย 30 ปี**, พระนคร.เกษมบรรณกิจ, 2505

สุธี ประศาสน์เศรษฐ์, **"ระบอบทุนนิยมโดยรัฐในประเทศไทย ค.ศ. 1932-1959"** ใน **ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (บรรณาธิการ)**, **วิวัฒนาการทุนนิยมไทย**, กรุงเทพมหานคร. สารศึกษาการพิมพ์, 2523

สุพจน์ ด้านตระกูล, **ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์**, พระนคร. ประจักษ์-การพิมพ์, 2514

เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว., **เบื้องหลังประวัติศาสตร์**, พระนคร. รวมสาสน์, (2490) 2509

เสฐียร พันธรังษี, **บุชโค: ดวงวิญญาณของประเทศญี่ปุ่น**, พระนคร. โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2478

เสลา เระรุจิ, **ประสบการณ์ 34 ปี แห่งระบอบประชาธิปไตย**, พระนคร. แพร์-พิทยา, 2509

เสลา เระรุจิ, **ประชาธิปไตย 42 ปี**, พระนคร. แพร์พิทยา; 2517

แสน ธรรมยศ, **"การปฏิวัติการศึกษาในสยาม"**, **วิทยาจารย์**, 36 : 4 (2479), หน้า 860-883

แสวง เสนาณรงค์, **พล.ท. วิวัฒนาการทางการเมือง**, กรุงเทพมหานคร. มงค-การพิมพ์, (2511) 2520

หลุย ตีร์วัต, **ประชาธิปไตย 17 ปี**, พระนคร. โอเดียนสโตร์, 2493

อรทิพย์ เทสสิริ, **การถือครองที่ดินในประเทศไทย พ.ศ. 2444-2475: ศึกษาเฉพาะกรณีมณฑลกรุงเทพฯ**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524

อนันต์ แจงกลีบ, **การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองของประเทศไทย**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507

อรัญญ์ พรหมขมภู, **เส้นทางสังคมไทย (ไทยกึ่งเมืองขึ้น)**, กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์อักษร, (2493) 2522

อัจฉราพร กุมพพิสมัย, **กบฏ ร.ศ. 130 : ศึกษากรณี การปฏิรูปทางการเมือง และ กลุ่มทหารใหม่**, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524

Batson, Benjamin A. **Siam Political Future : Documents From the End of the Absolute Monarchy**, Cornell: Southeast Asia Program Data Paper No. 96, 1974

Batson, Benjamin A. **The End of the Absolute Monarchy in Siam**, Thesis Ph.D. Cornell University, 1977

Riggs, Fred W. **Thailand : The Modernization of a Bureaucratic Polity**, East-West Center Press, 1966

Rong Syamananda, **A History of Thailand**. Bangkok. Thai Watana Panich, (third edition) 1977

Thawatt Mocarapong, **History of the Thai Revolution: A Study in Political Behaviour**, Bangkok. Chalermnit, (1962) 1972

Vella, Walter F. **The Impact of the West on Government in Thailand**, University of California Press, 1955

วิจารณ์ : สมศักดิ์ เข็มธีรสกุล*

การวิจารณ์จะเน้นส่วนแรกมากกว่าส่วนหลัง ซึ่งโดยส่วนตัว ผมคิดว่า ส่วนนี้เป็นหัวใจของรายงาน ในขณะที่ส่วนหลังผมมีความรู้สึกว่าเป็นประเด็นที่กระจัดกระจายและเป็นข้อสังเกตที่ไม่สู้เป็นระบบนักมากกว่า

ผมจะแบ่งการวิจารณ์ออกเป็น 3 ประเด็น คือ

1. ความรู้สึกทั่วไปในการอ่านรายงาน
2. หลักการและวิธีการศึกษา
3. เรื่องรูปธรรม

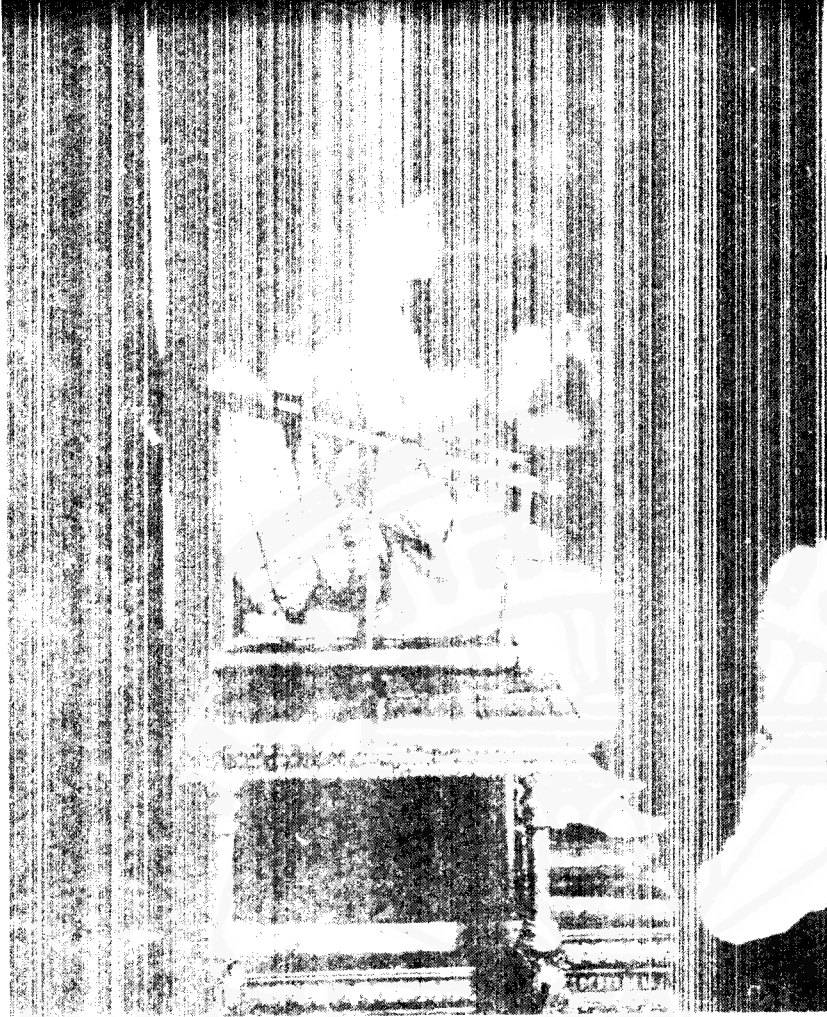
ประเด็นแรก ในขณะที่อ่านรายงานนี้ ผมมีความรู้สึกเหมือนกับอ่านวิทยานิพนธ์

คือว่า ประเด็นแรกที่จะสะดุดตาคนอ่านมาก ๆ คือ การอ้างอิง คือ ผู้เขียนได้พยายามเสาะแสวงหาชุดคั่นหนังสืออ้างอิงพร้อมร้อยรายการ ผมไม่ได้นับ แต่ว่าในขณะที่ผมลองตรวจสอบดู ปรากฏว่าผมพบว่าหนังสืออ้างอิงประมาณร้อยเล่มนี้ ส่วนที่เป็นแกนกลางของการอ้างอิงจริง ๆ มีประมาณ 3-4 เล่ม ซึ่งวันนี้ผมเอาติดมาด้วย แล้วที่มันเป็นปัญหา คือว่าในส่วนที่เป็นแกนกลางของการอ้างอิงรายงานนี้ ปรากฏว่า อ้างผิด เช่น กรณีเรื่องที่บอกว่า *หลวงวิจิตรฯ “พลิกแผ่นดิน”* ความจริงหลวงวิจิตรฯ ไม่ได้พูด หรือที่บอกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่ในนาม หรือว่า *เดือน บุญนาคพูดว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีหลายชนิด หรือว่า ประชาธิปไตยในความเข้าใจของ 2475 คนรุ่นนั้น คือ รัฟบัลค* นี้ก็ไม่ใช่ว่า

ประเด็นที่สอง ผมพบว่า รายงานฉบับนี้เต็มไปด้วยข้อความหลายข้อความ ซึ่งผมไม่สู้เข้าใจนัก เช่น คำว่า “รัคกุม” ซึ่งใช้บ่อย, คำว่า “คุณภาพ” คำว่า “มีความหมายคลุมเครือเทียบเคียงได้” หรือ “มีความคลุมเครือที่แอบแฝงอยู่ในข้อสมมติที่ไม่กระจ่าง” หรือ “รากฐานทางภูมิปัญญา” หรือ “การโต้ตอบกับอดีต” หรือคำว่า “สุ่มเสี่ยง” เป็นต้น คำเหล่านี้โดยตัวมันเองผมไม่ได้ตั้งใจ คือผมไม่ได้ตั้งใจในการที่ใครก็ได้ใช้คำที่เราไม่สู้จะคุ้นเคยนัก แต่ผมคิดว่าเมื่อสำรวจดี ๆ แล้ว การใช้คำเหล่านี้ของผู้เขียนมีหลายจุดที่ขัดแย้งกันเอง ซึ่งแทนที่จะทำให้เกิดความกระจ่างซึ่งผู้เขียนใช้คำนี้บ่อย กลับทำให้เกิดความคลุมเครือ

* บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเล่ห์สุดท้าย ซึ่งผมจะพูดรายละเอียดอีกที คือ ค่อนข้างจะสรุปง่ายเกินไป สมมติฐานหลายอย่างของรายงานชิ้นนี้ ซึ่งแม้จะยาวถึง 50-60 หน้า แต่ว่า สมมติฐานที่เป็นแกนกลางของมัน ซึ่งประเด็นอื่นๆ ทั้งหมดที่มาล้อมรอบมันนั้น มันอ่อนมาก คือพอคุณอ่านไปครึ่งเล่ม (ประเด็นจะพูดรูปธรรมอีกที) แล้วพอเราพบว่า ครึ่งเล่มแรกซึ่งเป็นแกนกลางของการอ้างอิงรายงานมันผิด คืออ้างมาผิด ๆ ถูก ๆ ส่วนครึ่งเล่มหลังจะพังครืนลงมาทันที

สำหรับเรื่อง หลักการและวิธีการศึกษา โดยทั่วไปรายงานนี้ เป็นการพยายามศึกษาแบบแผนทางประวัติศาสตร์นิพนธ์ ซึ่งเป็นงานศึกษาที่น่าสนใจ ซึ่งคนในวงวิชาการบ้านเรายังทำกันน้อย คนที่ประสบความสำเร็จจริงๆ คือ อาจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ แต่อาจารย์ก็ทำในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์สมัยเก่ามาก คือต้นรัตนโกสินทร์ ความยากลำบาก

ของการทำงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ในความเข้าใจของผม มันอยู่ตรงที่ว่า เราจะใช้บรรทัดฐานอะไรในการทำงานอย่างนี้ คืองานประวัติศาสตร์นิพนธ์นี้ มันขึ้นอยู่กับการแบ่งช่วงเวลา การจัดกลุ่ม การวินิจฉัย หมายความว่า ประเด็นของงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ จุดที่สำคัญที่สุดคือ **criteria** ในการใช้ ถ้า **criteria** ในการใช้มันไม่ชัด หรือไม่สมเหตุสมผล ผมว่า ส่วนอื่นๆ ที่เป็นข้อมูลที่บรรยายมันจะพังลงไป อย่างยกตัวอย่างเช่น ถ้าใครได้อ่านบทความที่ผมวิจารณ์คุณนาฏวิภาไป คุณนาฏวิภา บรรยายมากมายเลย คือ เขียนเกี่ยวกับเรื่อง ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย บรรยายเรื่องตำนาน พงศาวดาร และจารีต ยาวนับร้อย ๆ หน้า แต่ว่าประเด็นแรกสุดที่ไม่ได้อธิบายเลยคือว่า ทำไมจึงแบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็น 3 ชนิด คือประเด็นที่เป็นหัวใจตรงกลางนี้ถ้าอธิบายได้ไม่ชัดแล้ว ส่วนอื่น ๆ ผมว่าต่อให้เรอธิบายมากอย่างไร มันก็มีความหมายน้อย ซึ่งในแง่นี้ ผมพบว่ารายงาน

นี้ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่เรื่องนี้เท่าไร เช่น ปัญหาการแบ่ง พ.ศ. หรือปัญหาการจัดแบ่งกลุ่ม อะไรเป็น **criteria** ที่ คุณนครินทร์ใช้ในการแบ่ง พ.ศ. อะไรคือ **criteria** ที่รายงานนี้ใช้ในการจัดกลุ่ม นี่เป็นเรื่องไม่ได้พูดถึงและบางครั้งมีแนวโน้มที่จะไม่สนใจ

ที่นี้มาดูกันที่ **รูปธรรม** รายงานนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน

ส่วนแรกพูดถึง ความรับรู้ในอดีตเกี่ยวกับ 2475

ส่วนที่สอง พูดเปรียบเทียบกับโครงสร้างประวัติศาสตร์ ซึ่งผมขอสารภาพว่า ผมไม่สนใจ

ที่นี้เรามาดูตอนต้น ตั้งแต่หน้า 3 ไปในหน้า 3 ข้อ ข. รายงานนี้ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า

....เริ่มต้นจากการที่ผู้เขียนสังเกตพบว่า ความรับรู้เกือบทั้งหมดที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ เกี่ยวกับการบิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ผูกพันกับการรับรู้ของผู้คนและงานเขียนหลังปี พ.ศ. 2490...

ข้อสังเกตอันนี้เมื่อผมอ่านครั้งแรกพบว่า มันน่าสะอิดใจและมันน่าสนใจ แต่เมื่อตั้งคำถาม และคิดดูดี ๆ แล้ว ผมว่าไม่น่าจะใช้ และตัวสมมติฐานนี้ซึ่งเป็นแกนกลางในการเขียนรายงานทั้งหมด คือ ตัว พ.ศ. 2490 กลายเป็นแกนกลางที่ใช้อธิบายความเข้าใจเกี่ยวกับ 2475 ในระยะหลัง ๆ ทั้งหมด ซึ่งผมคิดว่ามันอ่อนมาก และถ้ามันอ่อนแล้วมันเกิดพังลงมา อย่างที่ผมบอกในตอนต้น ๆ ว่าส่วนอื่นๆ มันจะพังตามมา ผมตั้งคำถามและอยากให้พวกเราในที่นี้ตั้งคำถามด้วยว่า ความรับรู้ของเราเกี่ยวกับ 2475 ผูกพันอยู่กับความรู้หลัง 2490 จริงหรือเปล่า ผมเชื่อว่า เวลาเราพูดถึง 2475 ความรับรู้ของเราไม่ได้ผูกพันอยู่กับแถลงการณ์ของคณะราษฎรหรือ ไม่ได้ผูกพันอยู่กับคำกราบบังคมทูลของคณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหารหรือไม่ได้ผูกพันอยู่กับบันทึกของพระยาทรงสุรเดชซึ่งบันทึกเมื่อ 2482 หรือ ไม่ได้ผูกพัน

อยู่กับงานของนิมิตมงคล นวรัตน์ 2-3 เรื่อง หรือ หรือไม่ได้ผูกพันอยู่กับงานชิ้นสำคัญ มากชิ้นหนึ่ง คือ พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติของรัชกาลที่ 7 หรือ ซึ่งงานเหล่านี้ ทั้งหมดล้วนแต่เขียนขึ้นก่อน 2490 ทั้งนี้ ผมขอยกตัวอย่างเพียงอันเดียว หนังสือเล่มนี้ เขียนขึ้น โดย อาจารย์ช้อยอนันต์ สมุทวนิช ซึ่งผมคิดว่าหนังสือเล่มนี้ น่าจะ ได้รับการศึกษา อย่างยิ่งในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ของความ เข้าใจของปัญญาชนสมัยใหม่ ชื่อ **14 ตุลา กณะราษฎรกับกบฏบวรเดช** หนังสือ เล่มนี้เป็นการสะท้อนออกอย่างรวมศูนย์ของ ความคิดของอาจารย์ ช้อยอนันต์ ซึ่งตามความ เข้าใจของผม มีอิทธิพลมากต่อนักเรียน นัก ศึกษา ปัญญาชน ตั้งแต่ราวๆ ปี 2515-17 ต่อการประเมินคณะราษฎร จะเห็นว่า ข้อมูล ที่อ้างในการแอนตี้คณะราษฎรทั้งหมดของ อาจารย์ ช้อยอนันต์ อ้างมาจากการเขียนก่อน 2475 ทั้งนี้ เช่น ข้อความที่ว่า

...ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจของข้าพเจ้าทั้งหลายแก่ผู้ใด...

เราน่าจะลองทำงานประวัติศาสตร์นิพนธ์ เกี่ยวกับการอ้างคำพูดนี้ให้ดี เพราะคำพูดนี้ ไม่ได้มีผลต่อการประเมินรัฐบาลปัจจุบัน อย่างเดียว แต่มันมีผลต่อการประเมินคณะ ราษฎรด้วยว่า เพราะรัชกาลที่ 7 นั้น ทรง ประเมินคณะราษฎรว่า เป็นการกระทำ ของบุคคลกลุ่มเดียว ตัวพระราชหัตถเลขานี้ มันอยู่ในส่วนหนึ่งในหนังสือเรื่อง **แถลง การณ์สละราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร** ซึ่งพิมพ์ ที่โรงพิมพ์ศรีกรุง ปี 2475 แต่ว่า ตัวพระราช หัตถเลขานี้มันมีอิทธิพลมาก นี่เป็นตัวอย่าง เดียว

เพราะฉะนั้น เมื่อข้อพิสูจน์ที่บอกว่า ที่รายงานนี้พยายามจะตั้งข้อสังเกตว่า-ความรู้ เกือบทั้งมวลของเรา มันผูกพันกับงานหลัง 2490 นี้ ผมจึงคิดว่าไม่จริง

ที่นี้มาดูตัวอย่างที่คุณ นครินทร์ยก กรณี อาจารย์ทักษ์ เฉลิมเตียรณ บทความ เรื่อง **"ความคิดทางการเมืองของจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และระบบการเมือง แบบพ่อขุนอุปถัมภ์"** ของอาจารย์ ทักษ์ ในหนังสือ **รักเมืองไทย** ซึ่ง อาจารย์ รังสรรค์ กับ อาจารย์ สมบัติ เป็นบรรณาธิการ หน้า 35 ผมได้ไปลองอ่านดูหลายเที่ยว ถ้าความเข้าใจ ภาษาไทยของผมไม่แย่จนเกินไปนัก อาจารย์ ทักษ์ กำลังพูดถึงปัญหาที่ว่าในปัจจุบัน นัก สังคมศาสตร์ในประเทศไทยมีแนวทางใน การมองอย่างไร ซึ่งผมว่า

ประการที่หนึ่ง สิ่งเหล่านี้ เราไม่สามารถสรุปได้เลยว่า สำหรับอาจารย์ ทักษ์ นี่เป็นการสะท้อนออกของความไม่เข้าใจ เอกสารก่อน 2490 เพราะว่าปัญหาที่ อาจารย์ ทักษ์ กำลังอภิปราย คือ ปัญหาสำนึกของ นักสังคมศาสตร์ในประเทศไทยในปัจจุบัน คือ ปี 2518-19

อีกประเด็นหนึ่ง คือ ประเด็นนี้จะ ลากเข้าไปสู่ปัญหาเรื่อง 2475 ได้หรือเปล่า นี่ผมว่าก็น่าสงสัยอยู่ คือลากเข้าไปสู่ปัญหา 2475 ว่ามาหลัง 2490 ได้หรือเปล่า นี่ก็ยังคงเป็น ปัญหา

เพราะฉะนั้นโดยสรุป หน้า 3 และ 4 ซึ่งผมเห็นว่า เป็นการเปิดประเด็นที่สำคัญ ของรายงานทั้งฉบับนี้ ปรากฏว่าข้อสมมติฐาน

นี้ ผมคิดว่าไม่ใช่ และตัวอย่างที่ยกมาก็ยกมา ไม่ถูกต้อง ไม่มีน้ำหนักเพียงพอ

ที่นี้มาหน้า 5 คำถามของหน้า 5 ก็คือว่า ผู้เขียนได้แบ่งการรับรู้อดีตในช่วง 2475 ถึง 2490 โดยประมาณออกเป็น 3 กลุ่ม ผมมี คำถาม 3 ข้อ คือว่า

1. ทำไมจึงจัดช่วง 2475 ถึง 2490 เป็น ช่วงเวลาเดียว? ความรับรู้เกี่ยวกับ 2475 ในช่วงเวลา 25 ปีนี้เป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันจริง หรือเปล่า? ความรับรู้ระหว่างช่วง 2475 ถึง 2480, ระหว่าง 2480-2487 และระหว่าง 2487-2490 เป็นความรับรู้ที่เป็นเอกภาพเดียว ซึ่ง สามารถแทนที่ด้วยงานเขียน 4 เล่มนี้จริงหรือ เปล่า?

2. ทำไมจึงเลือก 3 กลุ่ม? ตรงนี้ก็เป็น ปัญหาอีก ผู้เขียนเสนอว่า ด้วยการพิจารณาบทวิเคราะห์ที่สังคมที่พอจะเป็นระบบ ตีพิมพ์อย่าง เปิดเผยและรู้จักกันดีในยุคนั้น ซึ่งผมไม่ค่อย แน่ใจหนังสือของหลวงวิจิตรวาทธรรม 2,000 เล่ม จริง แต่ว่าพิมพ์ 2,000 เล่มนี้ก็ไม่ได้ออกว่า เป็นงานที่แพร่หลาย เป็นระบบ และรู้จักกันดี หรือเปล่า นี่ก็ไม่แน่ใจ อะ ไรคือ criteria ที่แบ่ง ออกเป็น 3 กลุ่ม? ทำไมในขณะที่เราศึกษาถึง ความรับรู้ของคนในช่วง 15 ปีนั้น ทำไมเราจึง ไม่เอาเอกสารหลาย ๆ ชิ้น ซึ่งอาจเป็นเอกสาร ที่เราเห็นกันดาษดื่นแล้ว มันอาจไม่ยากเท่าไร ในการหา เช่น กรณีของพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 7 ก็ดี หรืออย่างที่อาจารย์ ปรีดี พนมยงค์ เคยพูดไว้ในบทความ เรื่อง "ตอบคำถามนักคิด นักศึกษาที่ต้องการท้าวทนายนิพนธ์เกี่ยวกับ การเมืองไทย" พิมพ์ เมื่อปี 2518 อาจารย์ปรีดี ได้ เติมนอข้อมูลหนึ่งว่า เรามีเอกสารอย่างหนึ่งซึ่งมี คนใช้น้อยมาก คือ รายงานการประชุมสภา ใน ขณะที่เราบอกว่าเอกสารอย่างนี้เป็นเอกสารที่ สำคัญมาก ปรากฏว่า ผู้เขียนก็ไม่ได้ใช้ในที่นี้

3. คำว่า "กลุ่ม" ที่ใช้หมายถึงใคร? เช่น คำว่า "กลุ่มหลวงวิจิตรวาทธรรม" ผมว่า ตรงนี้สำคัญ "กลุ่มหลวงวิจิตรวาทธรรม ในปี 2475-2490" ผมยังไม่แน่ใจว่า ตัวหลวงวิจิตรวาทธรรมนั้น เป็นกลุ่มเดียวหรือเปล่า?

ที่นี้มาดูหน้า 6 กับหน้า 7 งานของ หลวงวิจิตรฯ ตรงนี้สำคัญ ผู้เขียนได้อ้างงานของหลวงวิจิตรฯ ในหน้า 6 กับหน้า 7 เมื่ออ่านอันนี้แล้ว จะเกิดภาพขึ้นมาทันทีว่า หลวงวิจิตรฯ วิเคราะห์สังคมไทยก่อนหน้า 2475 เพียง 58 ปีมีระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แล้วก่อนหน้านั้นขึ้นไปเป็น **feudalism** ความจริงในหน้า 27 ของหนังสือเล่มที่อ้าง ซึ่งเอาออกมาไม่ได้นี้ หลวงวิจิตรฯ บอกว่า ระบบ feudal มันมีอยู่ช่วงสุโขทัยถึงธนบุรี แล้วพอมานหน้า 22-23 หลวงวิจิตรฯ พูดว่า มันเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 1 นี่อันหนึ่ง

ต่อมาคำที่อ้างมายาว ๆ ซึ่งผมคิดว่าการอ้างยาว ๆ นี้อันตราย เพราะมันเป็นคำที่อ้างแยกออกจาก context ความจริงการอ้างอันนี้ ข้อความจริง ๆ มันเป็นอย่างนี้ ข้อความส่วนนี้อยู่ในบทที่ 2 หัวข้อ “สภาพการแผ่นดินของไทย” หลวงวิจิตรฯ กำลังเล่าประวัติการปกครอง ตั้งแต่อยุธยา รัตนโกสินทร์มา แล้วหลวงวิจิตรฯ ก็เล่าว่า พอถึงต้นรัชกาลที่ 5 ขุนนางมีอำนาจมาก เพราะฉะนั้นรัชกาลที่ 5 จึงพยายามรวบอำนาจขุนนาง แล้วก็มาถึงข้อ

ความที่คุณนครินทร์อ้างมานี้ ซึ่งเมื่อใครอ่านหนังสือของหลวงวิจิตรฯ แล้ว จะเข้าใจเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้เลยว่า หลวงวิจิตรฯ ไม่ได้กำลังกล่าวถึงระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในฐานะที่เป็น “ระบอบของสังคม” ว่าเพิ่งเกิด 58 ปี แต่หลวงวิจิตรฯ กำลังพูดเจาะจงถึงเรื่องรัชกาลที่ 5 รวบอำนาจ ที่นี้ ในหนังสือเล่มนี้ หลวงวิจิตรฯ ได้ใช้คำว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ในความหมายที่คลุมเครือ และไม่แน่ชัดหลายครั้ง แต่ผู้เขียนได้ลากเข้าในความหมายที่แน่นอนไปเลย คือมาจากในหน้า 7 หลวงวิจิตรฯ เห็นว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบที่สถาปนา 48 ปี ความจริงในหนังสือเล่มนี้ หลวงวิจิตรฯ ใช้คำว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในความหมายที่คลุมเครือบ่อยครั้งมาก ซึ่งเมื่อคุณนครินทร์ได้อ่านทั้งเล่มคงจะเห็น ยกตัวอย่างในหน้า 239 หลวงวิจิตรฯ พูดอย่างนี้—

...ราชอาณาจักรสยามตั้งมาได้ 674 ปี และเราปกครองโดยพระมหากษัตริย์ทรงอำนาจเด็ดขาด มาจนถึงวันที่ 23 มิถุนายน 2475...

นี่เป็นตัวอย่างหนึ่งซึ่งยังไม่หมด ในหน้า 7 ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาสมบูรณาญาสิทธิราชย์เหมือนกัน ผู้เขียนบอกว่า หลวงวิจิตรฯ บอกว่า เป็นการพลิกแผ่นดิน ความจริงหลวงวิจิตรฯ ไม่ได้พูดว่าเป็นการพลิกแผ่นดิน ความจริงหลวงวิจิตรฯ พูดอย่างนี้คือ คำว่า “พลิกแผ่นดิน” นี้ แยกออกมาจาก context เรื่องเดิมจริง ๆ คือ หลวงวิจิตรฯ กำลังอภิปรายปัญหาว่า คณะราษฎรควรประกอบไปด้วยอะไร หลวงวิจิตรฯ บอกว่า คณะราษฎรควรประกอบด้วย :

1. คณะราษฎรประกอบด้วยชนทุกชั้น
2. คณะราษฎรเอาเฉพาะราษฎร ไม่เอาเจ้า
3. คณะราษฎรควรเป็นคนของพวกเขา คณะราษฎรเอง

แล้วหลวงวิจิตรฯ ก็บอกว่า คนของคณะราษฎร ข้าพเจ้าเชื่อว่าคงต้องการให้

เป็นอย่างแรกแล้วหลวงวิจิตรฯ พูดอย่างนี้ : “...แต่ในเรื่องนี้ก็มีผู้เห็นว่า กิจการที่คณะราษฎรทำไปนั้นเป็นการใหญ่หลวงเท่ากับพลิกแผ่นดิน...” ก็มีผู้เห็นว่า ไม่ได้มีตรงไหนเลยที่บอกว่า หลวงวิจิตรฯ มีความเห็นว่าเป็นการพลิกแผ่นดิน นี่มีส่วนที่ยาวกว่านี้ ซึ่งผมไม่ได้อ้างมา

ปัญหานี้ที่รู้สึกรู้ว่า เป็นปัญหาเล็กน้อย ผมพบว่าการที่เราอ้างโดยดึงคำออกมาจาก context แล้วเอาคำเหล่านั้นมาผูกกันเข้าด้วยวิธีการของเราเอง มันทำให้ทัศนะของคนนั้นเปลี่ยนไปเลย ซึ่งผมไม่แน่ใจว่า ถ้าหลวงวิจิตรฯ มาอ่านเอง เขาจะเข้าใจว่าเป็นทัศนะของเขาเองหรือเปล่า? คือเป็นการลากเข้าสู่ประเด็นที่ผู้เขียนได้ตั้งสมมติฐานบางอย่างไว้ก่อนแล้ว

ปัญหาต่อมาผู้เขียนพยายามพิสูจน์ว่า เดือน บุญนา กับ ไพโรจน์ ชัยนาม มีความเห็นว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยเพิ่งเกิด แต่ความจริงไม่ใช่ ในหน้า 3 ของหนังสือของไพโรจน์และเดือนเล่ม 2 ส่วนที่ 1 สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เขาพูดไว้ อย่างนี้ชัดเจนว่า :—

...ประเทศสยามได้มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาตั้งแต่โบราณกาล พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจแต่เพียงผู้เดียว...

ในตัวอย่างที่ผู้เขียนยกมาว่า พระมหากษัตริย์-สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีหลายอันนั้นก็ไม่ได้ถูกอีก ในหน้า 61 ของหนังสือของหลวงประเจิดฯ “ประวัติการปกครองประเทศสยามครั้งก่อนการเปลี่ยนแปลงวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เนื่องด้วยหลักสูตรมหาวิทยาลัย” และพูดว่า

...ประเทศสยามแต่เดิมมา ได้มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ได้ทรงใช้พระราชอำนาจสิทธิขาดในการปกครองแต่เพียงลำพังพระองค์เดียว...

กล่าวคือ ไม่มีการแบ่งแยกอำนาจใด ๆ หรือในส่วนที่ผู้เขียน ได้ยกมาอ้างว่า เดือนกับไฟโรจน์ ได้กล่าวไว้กระจ่างว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีหลายชนิด พึงดูเหมือนกับว่าเดือน บุนนาค มีความเห็นว่า มันเพิ่งเกิดจริง ๆ แล้วไม่ใช่ ในหน้า 50-51 ที่อ้างมาแล้วนั้นอ้างไม่หมด เดือน บุนนาค กับ ไฟโรจน์ ชัยนาม เห็นว่ามีหลายชนิดจริง แต่ว่าใน 5 ชนิดที่เขาพูดมานี้ 4 ชนิดเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในประเทศที่ไม่เข้ากับกรณของไทย เพราะฉะนั้นจะใช้กรณีนี้เพื่อยืนยันว่าเดือน บุนนาค เห็นว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์เพิ่งเกิดไม่ได้ หน้า 106-107 พูดถึงเรื่องสมบูรณาญาสิทธิราชย์อีกครั้ง เดือน บุนนาค กับ ไฟโรจน์ ชัยนาม ได้พูดไว้ชัดว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ มี 2 อย่าง คือ ได้รัฐธรรมนูญกับเห็นรัฐธรรมนูญ เพราะฉะนั้น ผู้เขียนจะไม่พูดเลยในปัญหาประชาธิปไตยว่า ประชาธิปไตยหมายถึง Republic อย่างเดียว เพราะว่าโดยความเป็นจริง คุณเดือนพูดไว้ชัดว่าประชาธิปไตยหมายถึงอะไร? ในหน้า 78-79 เล่ม 1 พูดว่า :—

“...ประชาธิปไตยหมายถึงกษัตริย์บังคับปกครองของราษฎรอยู่ในขอบเขต...”

ไม่ใช่หมายถึงอย่างนี้ แล้วเมื่อเข้าคงจำเพลงได้ว่า “...24 มิถุนา ยนมหาศรีสวัสดิ์ ปฐมฤกษ์ของรัฐธรรมนูญของไทย เริ่มระบอบแบบอารยประชาธิปไตย...” แสดงว่า โดยความจริงแล้ว คนหลัง 2475 นี้คำว่า ประชาธิปไตย ไม่ได้หมายถึง Republic อย่างเดียว แต่ข้อสังเกตนี้ไม่ใช่เลื่อนลอยเสียทีเดียว ผมว่าข้อสังเกตนี้น่าสนใจ แต่กลับละเลยอย่างน่าแปลกใจ ถึงแถลงการณ์ของคณะราษฎรฉบับที่ 1 ที่ อาจารย์ปรีดี เขียนไว้ว่า :—

...และก็เป็นกรณจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญ ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้ตั้งขึ้น...

นี่เป็นในความหมายเดียวกับที่ คุณนครินทร์

พูด แต่ไม่ใช่สรุปง่าย ๆ

ที่นี้ประเด็นสุดท้าย ซึ่งเป็นประเด็นใจกลางสำคัญ เรื่อง ความคิดเรื่องสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอำนาจเด็ดขาด กระแสความคิดอย่างนี้ มาจากไหน? ผู้เขียนบอกว่ามันมาหลัง 2490 แต่ผมได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่า คนในปี 2476-2477-2478 ซึ่งผู้เขียนได้อ้างมาเอง คือ เดือน, ไฟโรจน์, หลวงประเจ็ดใจ มีความเห็นร่วมกันว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีมาตั้งแต่ต้นมาตลอด ผมจึงตั้งข้อสงสัยว่า ถ้าเช่นนั้น กระแสความคิดนี้มาจากไหน? ผมขอเสนอ “ข้อเสนอใหม่” อย่างนี้ :—

ผมเข้าใจว่า จนกระทั่งถึงประมาณปี 2518-2519-2520 ความเข้าใจเรื่อง สมบูรณาญาสิทธิราชย์แบ่งออกเป็น 2 กระแส :

1. กระแสของพวกสำนักทั่ว ๆ ไปที่ไม่ใช่ มาร์กซิสต์

2. กระแสของพวกสำนัก มาร์กซิสต์

กระแสนี้ของพวกที่ไม่ใช่สำนัก มาร์กซิสต์ มีตั้งแต่ต้นมาเลย ตั้งแต่ 2475 หรืออาจจะก่อนหน้านั้น ทุกคนมองว่าระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบที่มั่นคง รวมทั้งอาจารย์ ชัยอนันต์ หรือใครต่อใครที่ผู้เขียนได้ยกมาแล้ว

กระแสนี้ของพวก มาร์กซิสต์ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ คุณนครินทร์พยายามจะพิสูจน์ในรายงานว่า อรรถวิทย์ พรหมขมภู กิติ หรือว่า จิตรทิพย์ นาถสุภา มีความร่วมกันอยู่อย่างหนึ่ง เป็นกลุ่มคนหลัง 2490 ที่ยืนยันว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีมานานแล้ว ซึ่งอันนี้ ผมว่าไม่ใช่ ถ้าตามสมมติฐานของรายงานนี้ก็ต้องบอกว่า หลัง 2490 ทุกคนมองว่าสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นเรื่องที่เป็นเอกภาพ คือผมอยากจะทวนว่า ในระยะไม่กี่ปีนี้ ผมสนใจงานของกลุ่มอาจารย์จิตรทิพย์ นาถสุภา และคณะ ผมพบว่าจริง ๆ แล้ว ข้อเสนอหรือการเคลื่อนไหวของอาจารย์ จิตรทิพย์ เองเป็นมากกว่าการเสริมต่อนักคิดรุ่นก่อนอย่าง จิตร

ภูมิศักดิ์ ผมว่า เมื่ออ่านงานของอาจารย์ จิตรทิพย์ ดี ๆ และเปรียบเทียบกับงานของ มาร์กซิสต์ รุ่นก่อนอาจารย์จิตรทิพย์ เช่น อรรถวิทย์ พรหมขมภู, จิตร ภูมิศักดิ์ และ สวรรค์ รังสฤษดิ์ จะพบว่าข้อเสนอของอาจารย์จิตรทิพย์ และเพื่อน เป็นมากกว่าการเสริม แต่ว่าเป็นการกลับกระแส ลองอ่านงาน 3 เล่มนี้ดู จริง ๆ แล้ว มาร์กซิสต์ก่อนรุ่นจิตรทิพย์และเพื่อน นั้น เนื่องจากเขาใช้ Model ของรัสเซีย Model ของ *Unilinear Process* ที่แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน เพราะฉะนั้น มาร์กซิสต์ทั้งสามคนจะมองสังคมศักดินาที่ไม่เป็นเอกภาพไม่ใช่เป็นเอกภาพตรงนี้สำคัญ คนทั่วไปเข้าใจว่า จิตร ภูมิศักดิ์ กับจิตรทิพย์ เหมือนกัน อรรถวิทย์ พรหมขมภู กับจิตรทิพย์ เหมือนกัน หรือว่า สวรรค์ รังสฤษดิ์ กับ จิตรทิพย์ เหมือนกัน คือมองว่า ศักดินาไทยเป็นระบอบรวมศูนย์ แต่ไม่ใช่ ลองไปอ่านดูดี ๆ ใน ความเป็นมาของคำสยามฯ ซึ่งเป็นหนังสือที่จิตร เขียนหลังสุด หน้า 359 กับ 360 จิตรก็ยังย้ำอันนี้อีกว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์ มันเพิ่งเกิดสมัยรัชกาลที่ 5 แต่ว่าความคิดของ มาร์กซิสต์ ที่จิตรทิพย์นำเข้ามา มันเป็นการเปลี่ยนกระแสการมองอย่างนี้ไปเลย โดยการเอาทฤษฎีแบบ **Asiatic Mode of Production** เข้ามา

โดยสรุป ส่วนที่เป็นแกนกลางของรายงานที่พยายามจะพิสูจน์ในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์นี้ ผมอยากพูดว่า มันค่อนข้างล้มเหลว เพราะว่า ผู้เขียนไม่ได้ระมัดระวังอย่างเพียงพอในการอ้างในการตั้งสมมติฐานและในการหาหลักฐานมายืนยันอย่างเพียงพอ ผมอยากตั้งข้อเสนอหรือข้อสังเกตอยู่นิดหนึ่งว่า บางที่แทนที่เราพยายามไปค้นสิ่งที่มันลึกลับซับซ้อนสิ่งที่มันเก่า ไม่เคยมีใครเห็นมาเลย ทำไมเราไม่พยายามทำงานที่มันดูง่าย อย่างยกตัวอย่าง เช่น ที่ผมอยากให้มีคนทำมาก ๆ คือ กรณีพระราชหัตถเลขาภิธานที่ 7 วิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือกรณีรายงานประชุมรัฐสภาเหล่านี้ ผมว่าบางที่เรากำลังจะได้อะไรดี ๆ ที่มันหนักแน่นกว่าที่ทำอยู่ ...ขอบคุณมาก.

วิจารณ์ :

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม*

สิ่งที่ได้เตรียมมาวิจารณ์เป็นการมองในมุมกว้าง ในขณะที่คุณสมศักดิ์เจาะในลักษณะที่เป็นรายละเอียด ซึ่งก็ดีเพราะตัวเองไม่มีเวลา ไม่สามารถจะค้นพวกหนังสือต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้เสนอ ดังนั้นลักษณะการมองรายงานฉบับนี้ก็จะเป็นการมองแบบกว้าง ๆ ในขณะที่เดียวกันก็จะเสนอกรอบของวิธีการใหม่ ที่จะเสนอให้มอง

การวิจารณ์จะพูด 2 ประเด็น ที่จริงมี 3 ประเด็น แต่จะตัดไป เพราะคุณสมศักดิ์ได้พูดไปแล้วโดยส่วนใหญ่

ความรู้สึกที่ได้หลังจากการอ่านรายงานก็ไม่แตกต่างจากที่คุณสมศักดิ์ได้พูดมา คือ การมองเห็นจุดอ่อนของรายงานนี้ คือ ไม่มีแกนใหญ่ คือ โครงอันใหญ่ของบทความ จึงทำให้การเสนอมีลักษณะกระจัดกระจาย อ่านแล้วไม่ทราบว่าจะต้องการพูดหรือสรุปอะไรออกมา ลักษณะวิธีการเสนอก็มีลักษณะคล้ายนักประวัติศาสตร์ งานประวัติศาสตร์ทั่วไปที่ทำกันอยู่ในบ้านเรา คือ นักประวัติศาสตร์ที่อ่านข้อมูลอย่างมหาศาล แล้วพยายามแยกหมวดหมู่ตามกาลเวลา หรือตั้งประเด็นร่วมของเอกสารที่กระจัดกระจายเข้ามา แล้วก็ support ด้วยงานต่าง ๆ อาจเป็น 16 ชิ้น 20 ชิ้น 100 ชิ้น หรืออะไรก็ตาม คือลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะของการมองประวัติศาสตร์ในลักษณะที่เป็นแนวนอน ไม่ได้มองในลักษณะที่เป็นแนวตั้ง ดังนั้นจึงมีปัญหาวารายงานนี้มีลักษณะลอย ๆ คือ จากการที่ผู้เขียนได้นำเอาการตีความประวัติศาสตร์ของผู้เขียนประวัติศาสตร์หลายคนเข้ามากล่าวถึงในลักษณะที่โดดเดี่ยว และแยกส่วนออกไปจากส่วนอื่น ๆ ของสังคม โดยการพูดว่าคนกลุ่ม

นั้นคิดอย่างนั้น คนกลุ่มนี้คิดอย่างนี้ คือเป็นลักษณะการเสนอภาพแต่ละภาพ ๆ ไปในภาพใหญ่ที่ได้วางไว้แล้วไม่ได้โยงให้เห็นถึงฐานะทางประวัติศาสตร์ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้น ๆ คือ เพื่อจะมองเห็นว่า การที่เราจะเข้าใจการตีความหรือการรับรู้ทางประวัติศาสตร์ของบุคคลที่แสดงออกในงานเขียนทางประวัติศาสตร์นั้น ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างลอย ๆ สิ่งที่คุณเขียนเสนอนั้นไม่ได้เสนอสิ่งที่มันอยู่ได้จุดมุ่งหมาย ตามต้องการ หรือการแสดงออกซึ่งการรับรู้ในกรณี 2475 หรือการประเมิน 2475 นั้นมันมีเบื้องหลังอย่างไร นั้นหมายความว่า การเสนอนั้นได้แบ่งแยกออกมาจากการศึกษาหรือการพิจารณาเงื่อนไขทางสังคมหรือการเมืองของแต่ละยุค ภูมิหลังของผู้เขียน หรือว่าฐานะทางชนชั้นคือทำให้ดูเหมือนว่า (นี่เป็นความรู้สึกที่ได้อ่าน) งานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมามีมันเกิดขึ้นมาลอย ๆ และบริสุทธิ์จากการเมือง นั้นหมายความว่า มันไม่มีความหมายทางการเมือง และมันเป็นสิ่งที่ไม่ได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง

ความรู้สึกอีกอันหนึ่งคือ ลักษณะการนำเสนอ การแบ่ง โดยเฉพาะในส่วนแรกในการใช้จุดแบ่ง 2490 คิดว่าอันตรายมาก และเห็นด้วยกับที่คุณสมศักดิ์พูดว่า ผู้เขียนไม่ได้อธิบายมากไปกว่าการยกคำพูดของอาจารย์ ทักษ์ ว่า 2490 เป็นจุดแบ่ง พอหลัง 2490 แล้ว การรับรู้เกี่ยวกับ 2475 ก่อน 2490 มันขาดหายไป คือมีลักษณะที่ตายตัว ไม่เคลื่อนไหว แล้วมันนำมาสู่ปัญหาที่ว่า ทำไมการตีความ 2475 หรือการรับรู้ของคนหลัง 2490 ทำไมมันจึงได้เปลี่ยนไป รายงานไม่ได้เสนอภาพที่ต่อเนื่อง ซึ่งนี่เป็นความสำคัญในการเสนอบทความทางประวัติศาสตร์ ที่ว่าควรเสนออะไรที่มีลักษณะเป็นเอกภาพ และต่อเนื่อง ซึ่งก็เป็นการสนับสนุนที่พูดมาแต่ตอนต้นว่า รายงานขาดการวางโครงสร้างใหญ่โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มันเป็นปัญหามากกับการศึกษาเรื่องอะไรที่เกี่ยวกับการรับรู้เกี่ยวกับสติปัญญา-ภูมิปัญญาของคน โดยการใช้เวลาเป็นตัวกำหนดอย่างแน่นอน ชัด

เจน มันก็จะมีปัญหาอย่างที่คุณสมศักดิ์พูดมาว่า มีความคิดหลายอันที่เดียวที่หลัง 2490 หรือปัจจุบันเองโดยเอามาจาก 2475 นี่มันเกิดขึ้นมาได้ยังไง นี่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้น

ผู้วิจารณ์อยากเสนอกรอบความคิดอันใหม่ ซึ่งขอเสนอในที่นี้ เพื่อเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตีความประวัติศาสตร์หรือการแสดงออกซึ่งความรับรู้ 2475 โดยคิดว่าการเสนอกรอบอันนี้จะสามารถอธิบายหรือทำความเข้าใจการที่มีลักษณะขาดตอนขาดช่วงของรายงานนี้ และเสนอในลักษณะที่ว่า อาจจะใช้เป็นโครงใหญ่ของรายงานอันนี้ได้หรือไม่ คือขอเสนอในลักษณะที่เป็นวิธีการ แต่ไม่มีเวลาที่จะไปค้นหลักฐานต่าง ๆ ด้วยตัวเอง ก็จะใช้ตามข้อมูลที่คุณเขียนได้เขียนไว้ในนี้ประกอบกัน

สิ่งที่ผู้วิจารณ์เสนอก็คือ อยากให้มีการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของรัฐของไทยเข้าไปจับพวกที่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับการตีความประวัติศาสตร์ในช่วงเหตุการณ์เหตุการณ์หนึ่ง หรือกระแสความคิดอันหนึ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละยุค แต่ละสมัยเฉพาะ ซึ่งเท่าที่ได้สอนประวัติศาสตร์มา พบว่านิสิตขาดความเข้าใจเกี่ยวกับรัฐ คือพูดง่าย ๆ ว่า รัฐไม่มีความหมายกว้างกว่ารัฐบาล และภายในรัฐไม่ได้ประกอบด้วยชนชั้นเดียวที่กุมอำนาจรัฐอยู่ แต่ประกอบด้วยหลายชนชั้นที่ต่อสู้แย่งชิงอำนาจกัน และกลไกของรัฐ คงทราบว่ามีอะไรบ้าง สถาบันต่าง ๆ ในสังคมกฎหมาย อะไรต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ข้าราชการสถาบันการศึกษา อะไรต่าง ๆ เหล่านั้น ที่สำคัญหน้าที่ของรัฐคือการสร้างดุลยภาพ (equilibrium) ให้เกิดขึ้นในสังคม คือเป็นการสร้างดุลยภาพที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ของรัฐ หรือว่าชนชั้นที่ครอบครองรัฐอยู่ รัฐได้ใช้วิธีการ 2 วิธี ในการควบคุมคน คือ วิธีปลอบและวิธีปราบ วิธีปราบคือ ผ่านองค์กรทหาร ตำรวจ หรือใช้กฎหมาย ใช้ศาลต่าง ๆ วิธีการปลอบคือ การสร้างจิตสำนึกเข้าครอบงำคนในสังคม ด้วยวิธีการใช้กลไกต่าง ๆ ที่รัฐมีอำนาจอยู่ ที่สำคัญ คือ ศาสนา สื่อ

* คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

มวลชนและการศึกษา คือ เรียกว่าเป็นการคุมสิ่งทีเรียกว่า **self-orientation** ทีนี้เมื่อพูดถึงการศึกษาที่รัฐครอบครองอยู่ เราจะพบว่าในส่วนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์แล้ว ตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา รัฐเข้าครอบครองการตีความทางประวัติศาสตร์ให้สอดคล้องกับรัฐในแต่ละช่วง ๆ สิ่งซึ่งอยากเสนอในที่นี้คือ นอกเหนือจากการรับรู้เกี่ยวกับการตีความ 2475 ทีรายงานนี้ได้เสนอมารูปของนักเขียนต่าง ๆ ทีปรากฏออกมาเป็นหนังสือ นั้นถูกเป็นไปได้อ่านพิจารณาหลักสูตรของรัฐบาล ตั้งแต่แรกเป็นต้นมา ว่าได้มีการตีความหรือประเมินค่า 2475 ในลักษณะไหน มันก็จะสะท้อนอำนาจของชนชั้นที่อยู่ในขณะนั้น หรือสถานะทางการเมือง การแย่งชิงอำนาจกันเองของคนในช่วงนั้นสมัยนั้นด้วย จะเห็นได้ว่า งานของอาจารย์ นิธิ ทีพูดถึงพงศาวดารอยุธยาในประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์เป็นการสะท้อนให้เห็นอย่างดีถึงการตีความของรัฐ การพยายามทำให้คนในสมัยนั้นมองรัฐในลักษณะเช่นใด เมื่อตั้งมาถึงว่ารัฐนั้นกุมลักษณะของการตีความ กุมความคิดหรือจิตสำนึกของคนด้วย

ดังนั้น จะเป็นการอธิบายสิ่งซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในรายงานนี้อย่างทีคุณสมศักดิ์ ได้พูดไปว่า ก่อน 2490 ไม่ได้มี ภาพความคิดเพียงภาพเดียวทีประเมินภาพ 2475 คือประเมินในลักษณะบวก มองว่า 2475 ดี มีการเปลี่ยนแปลงทีดี คือจะทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงในทางทีดี อะไรต่าง ๆ แต่มันมีภาพอื่นทีเกิดขึ้นมา ซึ่งสะท้อนให้เห็นการต่อสู้ของสองชนชั้นทีดำรงอยู่ในรัฐนั้น คือเราสามารถเห็นได้ว่า หลัง 2475 นั้นคณะราษฎรไม่ได้คุมอำนาจได้ทั้งหมด เราจะเห็นถึงพลังของศักดินาเอง ทีพยายามจะเข้ามาดึงอำนาจกลับคืนมา ซึ่งคิดว่ามันเป็นสิ่งซึ่งปฏิเสธไม่ได้เลย ดังนั้นงานเขียนของรัชกาลที 7 ทีคุณสมศักดิ์อ้างขึ้นมา มันก็ยังเป็นอมตะอยู่จนถึงปัจจุบัน มี การพูดถึงอยู่ หรืองานต่าง ๆ ซึ่งมันเกิดมาช่วงก่อน 2490 และมันมีความหมายและมีความสำคัญอย่างงานของ น.ร. ว.นิมิตรมงคล

นวัฒน์ หรือของ พระยาศรภักย์ฯ มันเป็นการสะท้อนภาพตรงกันข้ามกับทีผู้เขียนเสนอ เมื่อมองในลักษณะทีมองในด้านดี ด้านลึก และมันจะเป็นการแก้ลักษณะทีแห้งแล้งในรายงาน จะเห็นภาพทีซ้อนกันหลาย ๆ อันอยู่ก็เห็นด้วยกับทีคุณสมศักดิ์ว่า ช่วงก่อน 2490 มันไม่มีภาพเดียว มันมีหลายภาพ และสังคมมันก็เป็นอย่างนั้น มันมีการแย่งชิงกันอยู่ตลอดเวลา มีการขัดแย้งกัน

ในช่วงต่อมา ตั้งแต่ 2490 เป็นต้นมา เราจะพบว่ารัฐก็มีการแย่งชิงกันในหมู่ชนชั้นทีสูญเสียอำนาจ แต่ว่า รู้สึกว่าพวกศักดินาจะมีฐานะทีดี จะเห็นได้ว่า ปรีดีเองในช่วง 2490 ก็ต้องลี้ภัยออกไป อำนาจของศักดินาได้กลับคืน จะเห็นได้ว่า งานของอย่างเสนีย์ ปราโมช ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนของศักดินาดังนั้นในหน้า 16 ของรายงานทีอ้างสิ่งทีเสนีย์ ปราโมช เป็นตัวแทนการแก้ต่างระบบเก่า คือมันก็เป็นอย่างทีผู้เขียนเสนอ อย่างงานของเสนีย์ หรือแสวง เสนาณรงค์ และในขณะเดียวกัน ตั้งแต่สฤษดิ์เป็นต้นมา เราจะพบว่า รัฐแบบเผด็จการของสฤษดิ์ ก็ได้อำนาจ 2475 ในลักษณะสอดคล้องกัน อย่างทีผู้เขียนได้อ้างงานของแสวง เสนาณรงค์ทีมอง 2475 ในแง่ลบ ว่าไม่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงอะไรเลย ทั้งนี้เพราะอุดมการณ์ของเผด็จการและกระแสเก่าของระบบศักดินานั้น ในแง่ 2475 แล้ว มองคล้ายกัน ดังนั้นกระแสมันจึงออกมาในลักษณะเช่นนั้นได้ แต่เมื่อค้นออกไปลึก ๆ แล้วมันอาจจะมีการแย่งชิงทียังคงอยู่ทีมอง 2475 อย่างก่อน 2490 ซึ่งมองในลักษณะทีดี

ทีนี้ในช่วงรัฐสมัยใหม่ ตั้งแต่สฤษดิ์เป็นต้นมา คือ การทำรัฐให้ทันสมัย ทีผู้เขียนใช้คำนี้ จริง ๆ แล้ว คือ การสร้างรูปแบบทุนนิยมขึ้นมาในสมัยสฤษดิ์นั้น เราจะพบว่ารัฐก็พยายามสร้างค่านิยมแบบทันสมัย แบบทุนนิยมขึ้นมาเช่นกัน การสร้างข้าราชการใหม่ทีมีจิตสำนึกทีสามารถจะรองรับการเข้ามาของทุนนิยมได้ในช่วงนั้น การศึกษาก็เปลี่ยนไป ข้าราชการได้รับค่านิยมของตะวันตก

เข้าไปมาก นักวิชาการก็ได้เข้าไปเรียนในประเทศตะวันตก และรับเอาแนวคิดแบบทุนนิยมเข้ามาศึกษาสภาพการณ์ในด้านต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐศาสตร์ก็เป็นแบบ **Neo-Classic** ทางด้านรัฐศาสตร์ก็ศึกษาแบบแยกส่วน ไม่ศึกษาในลักษณะทีมันเป็นโครงสร้างทีสัมพันธ์กัน ทีเป็นแบบ **Totality** มีข้อสอดคล้องกับอุดมการณ์ของทุนนิยมทีต้องการให้คนศึกษาเฉพาะเรื่อง เชี่ยวชาญแต่เฉพาะสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน เราศึกษากันอย่างแยกส่วน ไม่ได้มีการต่อเนื่องกันเลย และก็แห้งแล้งมาก ซึ่งลักษณะการศึกษาเช่นนี้ทำให้เกิดปัญหาเมื่อเกี่ยวกับ 2475 แล้ว คนก็จะศึกษาแต่เฉพาะ 2475 คณะราษฎรอย่างเดียว ศึกษาในแง่ว่า คณะราษฎรมันมีจุดอ่อนอย่างไร หรือว่าอุดมการณ์ของคณะราษฎรเป็นอย่างไร คือจะเน้นเฉพาะคณะราษฎร แยกส่วนออก

มาจากสังคมใหญ่ หรือว่ารัฐส่วนใหญ่ จึงทำให้ดูเหมือนว่าคณะกรรมการต้องรับผิดชอบกับความล้มเหลวหรือการสถาปนาประชาธิปไตยในสังคมไทย ซึ่งแท้จริงแล้วปัจจัยภายนอกอื่น ๆ มันเป็นตัวกำหนดการดำเนินงานของคณะกรรมการ คือ กีดขวางไม่ให้คณะกรรมการทำงานได้ เราพบว่า ถ้าโครงสร้างของปรีดี ถ้านำไปใช้ได้จริง ๆ แล้ว ก็คงจะสร้างผลดีในระดับหนึ่ง แต่ว่าไม่มีการศึกษาว่า มันล้มเพราะอะไร อาจารย์ จักรทิพย์ ได้ทำกว้างกว่าคนอื่น ๆ ในแง่ที่มองในลักษณะ mode of production แต่อาจารย์ก็ไม่ได้จับในลักษณะของรัฐโดยทั่ว ๆ ไป ดังนั้นการที่ไม่ได้มองวงนอกหรือส่วนใหญ่แล้วไม่ได้มองว่าคณะกรรมการก็เป็นจุดเล็กจุดหนึ่งในส่วนใหญ่ มันมีผลทำให้คณะกรรมการกลายเป็นเป้าที่หลายคนทั้งหลายฝ่ายและรวมทั้งผู้ที่มีอำนาจเดิมและสูญเสียอำนาจจะอะไรต่าง ๆ ก็ตีว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความผิดของคณะกรรมการไปโดยปริยาย ดังนั้น การที่จะเข้าใจว่าความล้มเหลวของประชาธิปไตยนั้น มันมีสาเหตุมาจากอะไร ถ้าได้ศึกษาปัจจัยนอกคณะกรรมการ ได้แก่ อิทธิพลของผู้มีอำนาจเดิม ความพยายามที่จะกลับคืนเข้ามาคุมอำนาจรัฐ จิตสำนึกที่ยังคงครอบครองประชาชนอยู่ ครอบครองการทำงานในระบบราชการหรือตัวบุคคลที่มีความสำคัญในการกำหนดนโยบายของประเทศนี้ จิตสำนึกอันเก่าอยู่ สิ่งเหล่านี้ยังไม่มีการแก้ไข

ดิฉันได้เสนอการมองแบบกว้าง ๆ ว่า การตีความหรือการเข้าใจประวัติศาสตร์นั้น มันถูกกำหนดโดยอะไร แต่ก็ยังมีอีกประเด็นที่ว่า ในขณะที่รัฐเป็นอย่างนั้นแล้ว เราจะพบว่า คนในสังคมเองก็มีความคิดที่แตกแยกกัน มีความคิดไม่เหมือนกัน คือตั้งข้อสงสัยได้ว่า ในเมื่อรัฐได้สร้างแบบแผนอันเดียวกันในสังคมทั้งหมดแล้ว ทำไมยังมีความแตกแยกกัน ในทางความคิดในสังคมอยู่? อันนี้มันเป็นรายละเอียด ถ้าสมมติเราจะมองงานเขียนในฐานะปัจเจกบุคคลแล้ว นอกเหนือจากการมองรัฐในฐานะที่เป็นโครงกรอบ

ส่วนบนในลักษณะกว้าง ๆ แล้ว น่าจะมองในลักษณะของปัจเจกบุคคลด้วยว่า การรับรู้ของเขาประกอบไปด้วยสิ่งอื่น คือ ฐานะทางชนชั้น ผลประโยชน์ทางการเมือง ภูมิหลัง ประสบการณ์ การศึกษา และจิตสำนึก ซึ่งในลักษณะเช่นนี้ อาจจะเข้าใจสิ่งที่ผู้เขียนได้เอา เสนีย์ ปราโมช กับ อรัญญ์ พรหมขมภูเอาไปไว้คล้ายกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน คือมองคณะกรรมการในแง่ไม่ดี คือมองอย่างนั้นมันลักษณะผิวเผิน แต่ถ้ามองให้ลึกเราจะพบว่า ในความเหมือนกัน มันมีความแตกต่างกันอยู่มากกว่าที่เดียว คือทั้งฐานะทางชนชั้น และผลประโยชน์ทางการเมืองของทั้งสองคน มันไม่เหมือนกันเลย แต่เหมือนกันในแง่ที่ว่า มอง 2475 ตีความในแง่ลบ เสนีย์นั้นอนุรักษ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปไตยเดิม แก่ต่างให้กับระบบเก่า ดูในหน้า 16 ได้ อย่างอรัญญ์ นั้นเป็นคอมมิวนิสต์ ต้องการล้มล้างสังคมเก่า เป็นนักปฏิวัติ แต่ว่าที่ต่อต้าน 2475 ทั้ง ๆ ที่น่าจะยกย่องนั้น เพราะว่า มีจุดประสงค์ต้องการชูพรรคคอมมิวนิสต์ให้สูงเด่นและทำลายภาพพจน์ขององค์กรก้าวหน้าอื่น ๆ การวิจารณ์ของผู้วิจารณ์เองถ้าใช้ความเข้าใจในสิ่งที่พูดมา ก็คือ การวิจารณ์ในฐานะที่ถูกครอบงำทางความคิดเหมือนกัน ทั้งจากรัฐเองและจากประสบการณ์การศึกษา คือด้านใดด้านหนึ่ง การวิจารณ์รายงานนี้ก็ก็เป็นลักษณะที่สะท้อนสิ่งเหล่านี้ ใช้การรับรู้ของตนเองไปในการวิจารณ์งานของผู้เขียน ซึ่งต่อไปก็เป็นหน้าที่ของผู้ฟังเองที่จะใช้ความรับรู้ของผู้ฟังเองทั้งหมดในการแสดงความคิดเห็นต่อไป

ส่วนรายละเอียดนั้น เหมือนคุณสมศักดิ์เลย หน้า 3, หน้า 16, หน้า 30 อะไรต่าง ๆ มีประเด็นที่ไม่เข้าใจ เพราะแน่นอน ความรับรู้ต่างกัน เพราะฉะนั้นลักษณะการจัดทำ การเข้าใจคำแนวคิดต่าง ๆ ของผู้เขียนจับไม่คอยได้ มีความยากลำบาก ลักษณะการดำเนินเรื่องสับสนโดยเฉพาะส่วนที่สอง คือ ไม่ได้พูดให้ชัดเจนว่า สิ่งที่เสนอนั้น มีฐานะ มีความหมายทางประวัติศาสตร์อย่างไร

วิจารณ์ : เสน่ห์ จามริก*

ที่จริง ผมเห็นใจคนวิจารณ์ เพราะเรื่องที่เสนอ ความจริงแล้วเป็นเรื่องที่ควรจับเขาคุยกันมากกว่า และคงต้องใช้เวลามากพอสมควร และความจริงเรื่องทั้งหมดที่คุณนครินทร์มาพูดในที่นี้ควรใช้เวลาอย่างมาก 15 นาที พอพูดไปแล้ว รู้สึกว่ามีประเด็นที่ขึ้นมา ๆ ทำให้ลักษณะปัญหากระจุกกระจายอย่างไรก็ดี ผมพยายามรวบรวมประเด็นในเวลานอนจำกัดนี้ เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการที่เราจะมองไปข้างหน้า เพราะคิดว่า เจตนารมณ์ที่ผู้เขียนเสนอมานี้พูดไว้ชัด คือต้องการเสนอให้มาเถียงกัน เพราะฉะนั้น ผมจะยึดเจตนารมณ์นี้เป็นหลัก และเพื่อประโยชน์ที่เราจะได้มองออกไปในแง่วิชาความรู้ด้วย

ผมพยายามหาจุดมุ่งหมายของผู้เขียนเปิดทั่วไปหมดใน 60-70 หน้านี้ ก็เห็นกฎแจไชตั้งแต่หน้า 1, 5, 30, 53, 65, 67 มันกระจัดกระจาย สรุปความได้ว่า คุณนครินทร์พยายามดึงจุด 2 จุด ในการนำเข้ามาศึกษาหาความเข้าใจในเรื่องของปฏิวัติ 2475 คือ :-

1. การรับรู้อดีต คือ พยายามเอาคำอธิบายของคนที่เกี่ยวข้องหลัง 2475 คือหลัง 2490 สิ่งที่คุณเขียนพลาคือว่า ไม่พยายามถามคำถามว่า การรับรู้ของคนเหล่านี้คืออะไร ในฐานะอะไร ในบางแห่งในหน้า 30 ผู้เขียนบอกว่า การรับรู้อดีตของคนแต่ละคน มันมีสิ่งที่เรียกว่า "หน้าที่ทางสังคม" แต่ผู้เขียนก็ไม่ได้ไปให้ชัดเจนว่า จริง ๆ แล้วที่ยกอาจารย์ไพโรจน์ หรือใคร ๆ มาทั้งหมด มันมีหน้าที่ทางสังคมในยุคสมัยนั้นอย่างไรบ้าง อันนี้ไม่ได้ให้คำตอบไว้

2. เรื่องโครงสร้างประวัติศาสตร์นี้ก็เช่นเดียวกัน ผมก็ไม่ได้เป็นนักประวัติศาสตร์

* สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตร์ แต่ผมตั้งคำถามว่า ถ้าจะตั้งโครงสร้างประวัติศาสตร์ เข้ามาศึกษา ผมเห็นด้วยในหลักการ แต่มีปัญหาว่า นักประวัติศาสตร์มองโครงสร้างประวัติศาสตร์นั้นรอบด้านแค่ไหน ผมคิดว่านี่เป็นคำถามที่นักประวัติศาสตร์ทุกคนรวมทั้งนักสังคมศาสตร์ต้องตั้งคำถาม ซึ่งเป็นจุดที่ผมจะได้พูดถึงต่อไปว่า สิ่งที่คุณเขียนได้พยายามยกมานั้นค่อนข้างจะขาดความรอบด้านพอสมควร ภายใต้อันหนึ่งที่ได้ฟังผู้เสนอพูดเองที่บอกว่า ขยายความโครงสร้างประวัติศาสตร์คือว่า การวิเคราะห์ 2475 หรือการรับรู้นี้ อย่างสัมพันธ์กับโครงสร้างระยะยาว ผมคิดว่านี่เป็นคุณประโยชน์ที่สำคัญมาก ทำให้ผมนึกถึงทันทีถึงถ้อยคำของ **Prof. Wertheim** ชาวดัตช์ ซึ่งเป็นนักสังคมวิทยา เป็นจุดที่น่าจะตั้งเข้ามาศึกษาเรื่อง 2475 ได้มากพอสมควร คือ Wertheim ได้พูดถึง ทฤษฎีวิวัฒนาการ ได้ตั้งข้อสังเกตอีกอันหนึ่งที่บอกว่า ในประวัติศาสตร์ของมนุษย์เรา มันได้วิวัฒนาการจากขั้นตอน การต่อสู้ของมนุษย์ ไปสู่การปลดปล่อยไปสู่อิสรภาพ นี่เป็นข้อสังเกต ทำให้ผมนึกถึงถ้อยคำของกรมพระนครสวรรค์วชิรเศวตฉัตร ในที่ประชุมสภากรรมการของคณะมนตรี ในปี 2470 อีก 5 ปีก่อน 2475 ท่านพูดท่านองว่า ในเมืองไทยปกครองอย่างอาณัติสิทธิ์ คือ หมายความในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้วท่านก็บอกว่า เวลาที่บ้านเมืองได้เปลี่ยนไปแล้ว ดังนั้น การปกครองอย่างอาณัติสิทธิ์ก็ต้องทำอย่าง liberal เหลือเกิน ท่านใช้ทับศัพท์ว่า liberal เพราะอะไร เพราะว่าคนไทยทุกวันนี้มีการศึกษาเพิ่มขึ้น ฉะนั้นการปกครองอย่างอาณัติสิทธิ์ก็ต้องคอยรองรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเผด็จการพระนครสวรรค์วชิรเศวตฉัตร ใช้คำว่า จะต้องรองรับ emancipation ท่านใช้คำนี้เลย ซึ่งคำนี้ตรงกับที่ Wertheim ใช้ ดังนั้นข้อสังเกตอันนี้จากในแง่ของทฤษฎี และในแง่ของคนที่อยู่ในเหตุการณ์ในช่วงปี 2470 ได้เห็นเลยว่า กระแสคลื่นของการเปลี่ยนแปลงเข้ามาใกล้ตัวมากเหลือเกิน ปะทะกับระบอบสมบูรณาญา-

สิทธิราชย์ ดังนั้นในจุดนี้ ผมคิดว่า แม้แต่ในข้อสังเกตของคนที่มีอำนาจมากมายเด็ดขาด ก็ได้เห็นกระแสคลื่นของการเปลี่ยนแปลง

ผมคิดว่า ถ้ามองในแง่แล้วในแง่ของประวัติศาสตร์ ถ้ามองว่าอายุของอิทธิพลของคณะราษฎร ผมขอแก้ควรเรียกว่า คณะราษฎร (รอด-สะ-ดอน) ไม่ใช่ คณะราษฎร (รอด) คือจะสังเกตว่า ช่วง 2475 ถึง 2490 15 ปีเท่านั้นสั้นมากเหลือเกิน เพราะฉะนั้นถ้ามองในแง่นี้ ความหมายของ 2475 จะมีความมากขึ้นไป และเราจะได้รับความเข้าใจมากขึ้น *ในแง่ที่ว่า มองในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์หนึ่งในช่วงของการเปลี่ยนแปลง* อย่างที่ Wertheim ได้ตั้งข้อสังเกตว่า มีคนที่ฉลาดมากขึ้น ได้รับการศึกษามากขึ้น เพราะฉะนั้น ปมอันนี้ผู้เขียนพยายามหาคำตอบ ผมคิดว่าเป็นความพยายามที่น่าชมเชย แต่ผู้เขียนก็ได้มัดตัวเองเข้าไปอีก เวลาที่ผมอ่านจุดมุ่งหมายของรายงาน ผมคิดว่า ผู้เขียนพยายามแหวกวงล้อมออกไปจากความพยายามศึกษาการเมืองไทยแบบวิวัฒนาการ เป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นประชาธิปไตย แต่เสร็จแล้วก็มาผูกมัดตัวเองในแง่ของรูปแบบ มันเป็นสมบูรณาญาสิทธิราชย์เต็มรูปหรือเปล่า ประชาธิปไตยเต็มรูปหรือเปล่า อยู่สองอันนี้ ผมคิดว่า มันทำให้ความคิดเรื่อง การเมืองไทย และ 2475 ค่อนข้างแคบ ผมคิดว่า ความจริงไม่ได้อยู่ที่นั่น มันเป็นป้ายชื่อ และความจริงสิ่งที่กลุ่มเจ้านายอ้างก็ดี ขุนนางข้าราชการอ้างก็ดี คนทั่ว ๆ ไปอ้าง คำว่าประชาธิปไตย สิทธิเสรีภาพก็ดีนั้น เป็นสิ่งที่ต้องคิดให้หนักกว่า เขาอ้างในฐานะของอะไร จอมพลสฤษดิ์ก็อ้าง ใคร ๆ ก็อ้าง สตาลินก็อ้าง ผมว่าป้ายชื่ออันนี้เป็นป้ายชื่อที่ต้องพิเคราะห์ให้มากกว่าความหมายของมัน เพราะมันไม่ได้อยู่ในสัญญาภาคแน่ ๆ เพราะฉะนั้น นี่ก็เป็นจุดอันตั้งแต่เริ่มต้นแล้วที่ไปจับอันนี้ เพราะทำให้เกิดปัญหา

ผมอยากจะกล่าวสั้น ๆ รวม 4 ประเด็นที่คิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์ในการศึกษา :-

1. ปัญหาของสังคมวิทยาเกี่ยวกับ

ความรู้ การแสวงหาความรู้ของเราในสังคมไทย ผู้เขียนบอกว่า การรับรู้อดีตของแต่ละคนนั้น มากมายเหลือเกิน ตั้งแต่หลวงวิจิตรวาทะและกลุ่มคนหลัง 2490 ด้วย มันทำให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย คือ ความรับรู้มันมากมาย มันหลากหลาย มันเลยทำให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลาย ผมว่า ข้อสังเกตนี้ มันน่าจะมีประโยชน์ แต่ผู้เขียนก็ไม่ใช้ประโยชน์จากความหลากหลายนี้ ว่ามันมีบทบาทมีความหมายอย่างไร เรื่องความหลากหลายอันนี้

จุดอ่อนอีกอัน ก็เป็นสิ่งที่ผู้วิจารณ์ทั้งสองคนได้พูดไปแล้ว คือ การแบ่งเวลา กำหนดเวลานี้อันตรายมาก เป็นตัวแบ่งแยก ทำให้ขาดการเจาะเข้าไป ไม่เฉพาะระหว่างคนก่อนและหลัง 2490 แม้แต่คนในก่อน 2490 คือระหว่าง 2475-2490 ด้วยกัน หรือคนหลัง 2490 ไปแล้วด้วยกัน ก็มีความแตกต่างมากมาย ความหลากหลายมากมาย ผมไม่ได้ค้นอย่างคุณสมศักดิ์ แต่ว่าผมอ่านรายงานนี้ ที่บอกว่า หลวงวิจิตรวาทะ พูด 2475 เป็นการพลิกแผ่นดิน ผมมองไปหมด ผมเข้าใจว่า หลวงวิจิตรวาทะ ไม่ได้พูดอย่างนั้น คุณสมศักดิ์ก็ยืนยันข้อนี้ว่า เป็นการอ้างที่ค่อนข้างจะผิดพลาด แต่อย่างไรก็ตาม ความพยายามนี้ ไม่ใช่ว่าไร้ประโยชน์เสียเลยทีเดียว ผมอยากเสนอว่า ถ้าจะทำแล้วต้องมีอิสระมัดระวัง 2 ประการในการศึกษา :-

ก) เราต้องวิเคราะห์ถึง ภูมิหลังและแรงจูงใจของแต่ละคนที่เรานำมาศึกษาให้จริงจัง ๆ แล้วต้องดูชีวิตประวัติพื้นฐานการศึกษาให้ดีพอสมควร ต้องแยกแยะถึงผลกระทบของเหตุการณ์ด้วย คือ ไม่ใช่พูดถึง 2490 แล้วโดด เพราะว่าผลกระทบของ 2490 กับ 2475 มันมากมายเหลือเกิน ในทำนองเดียวกับที่ผลกระทบของ 2500-2501 ก็มีผลกระทบอย่างมากต่อ 2475 ที่ผมพูดถึงเป็นช่วง ๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่า ความจริงที่ว่าคณะราษฎรหมดอำนาจไปในช่วงรัฐประหาร 2490 ไม่ได้หมายความว่า 2475 ได้ตายไป นี่เป็นประเด็นที่ผมจะพูดในตอนหลังว่า ที่ไม่ตายไป มันมีอะไรทิ้งไว้ มันทั้งปัญหาไว้กับการเมืองไทย

เป็นปัญหาการศึกษาอย่างไรบ้าง

ข) ปัญหาพื้นฐานทางสังคมวิทยาของนักวิชาการเอง ผู้เขียนได้พูดถึง อาจารย์ไพโรจน์, หลวงประเจิดฯ, หลวงวิจิตรวาทะ, ชัยอนันต์, ฉัตรทิพย์, นี่เราก็ต้องวิเคราะห์เหมือนกัน นักวิชาการแต่ละคนแต่ละกลุ่ม ก็เป็นตัวแทนของอะไรหลาย ๆ อย่าง แต่ว่ามันก็มีลักษณะที่ชี้ให้เห็นว่า เขาผ่านการฝึกอบรมเล่าเรียนมาอย่างไร นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องคิดถึงเพราะว่า หลาย ๆ อย่างบางที นักวิชาการก็ได้ขอยืมแว่นของตะวันตกมาส่องดูสังคมไทย ยกตัวอย่างเช่น school ของ ฉัตรทิพย์ ในหน้า 28-29 พูดถึงการเปลี่ยนแปลงทันสมัยของสังคมไทย เปลี่ยนแล้วก็ไม่มีชนชั้นที่อิสระ เป็นต้น คุณชัยอนันต์ ซึ่งความจริงในแง่ของจุดยืนทางการเมืองอย่างที่คุณสมศักดิ์พูด ความจริงแล้วก็ต่างจากคุณฉัตรทิพย์มาก แต่ว่า ข้อสรุปก็คล้ายกัน ในหน้า 37 ที่บอกว่า การเปลี่ยนแปลง 2475 ไม่ได้ทำให้เกิดชนชั้นกลาง ไม่ได้ทำให้เกิดคนยาทุที่อิสระที่จะมาท้าทายอำนาจรัฐ เห็นไหมว่า ไม่ว่าจะสำคัญใด ทั้งซ้าย ทั้งขวา หน้า-หลัง ก็ตามที่แต่สรุปอย่างเดียวกันคือว่า มองจากวันตกคำถามคือว่า ทำไมสังคมไทยต้องมีระบอบที่อิสระ การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ทำให้เราไม่เจาะดูว่า ความหมายที่ความไม่เป็นอิสระเพราะอะไร มันเป็นความหมายต่ออนาคตอย่างไรบ้าง อันนี้เราไม่พยายามทำอย่างนั้น เรามาสรุปเฉย ๆ ว่า มันไม่เป็นอิสระ มองจากแง่ มาร์กซิสต์ก็ไม่พอใจ เพราะฉะนั้นมันไม่เป็นการปฏิวัติของ ระบอบที่ อย่างนี้เป็นต้น คือเอาความรู้สึกส่วนตัวเข้าไปอ้าง กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ทำให้เราค่อนข้างตาบอดสักหน่อย ต่อปัญหาของสังคมไทย นั่นก็เป็นปัญหาทั้งหมดเกี่ยวกับ สังคมวิทยาเกี่ยวกับความรู้ ที่คิดว่าเราต้องพูดกันให้มาก

2. ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจ

ผมคิดว่า เราจะมาพูด ความหมาย

ว่า ใครเป็นประชาธิปไตย หรือความหมายของ 2475 คณะราษฎรต้องการประชาธิปไตยจริงหรือเปล่านั้น ผมคิดว่าเป็นคำถามที่ค่อนข้างจะผิดจากเป้าทั้งหมด ผมคิดว่าถ้าเราจะมองความหมายของ 2475 ให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งพอสมควรแล้ว เราต้องเข้าใจถึงลักษณะธรรมชาติของโครงสร้างอำนาจที่แท้จริงของสังคมไทยด้วย ในแง่นี้ ผมอยากเสนอให้ลองนำเอาข้อคิดของนักสังคมวิทยาอย่าง Bottomore (**Elites and Society**) Bottomore ชี้ให้เห็นว่าลักษณะของผู้นำและผู้ปกครองจะมี 2 ลักษณะที่แตกต่างกัน :

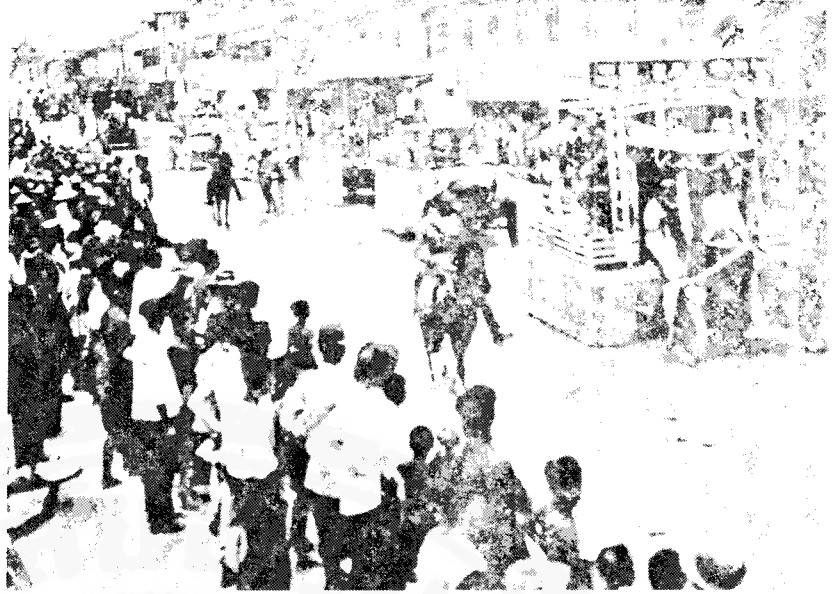
1. ลักษณะที่เรียกว่า **Ruling class** หรือ **ชนชั้นปกครอง**

2. เรียก **Power Elite** หรือ **ผมอยากแปลว่า ผู้นำทางอำนาจ**

ความหมายของความแตกต่าง 2 อันนี้คือว่า ชนชั้นปกครอง เป็นกลุ่มผู้ปกครองที่ได้มาซึ่งอำนาจ โดยอาศัยพื้นฐานของฐานะทางเศรษฐกิจ แต่ส่วน ผู้นำทางอำนาจหรือ Power Elite นั้น ได้อำนาจมาโดยการเข้ายึดกลไกของรัฐ หรือกลไกของข้าราชการ ถ้ามองในแง่ที่อย่างนี้แล้ว ผมคิดว่า ลักษณะโครงสร้างอำนาจไทยทั้งก่อนและหลัง 2475 เป็นลักษณะของผู้นำที่ได้อำนาจมาโดยการยึดกลไกของรัฐมากกว่า ผมคิดว่า ความสำเร็จของการปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 ก็ได้สะท้อนให้เห็น ท่านประสบความสำเร็จเพราะสามารถยึดอำนาจ กลไกของรัฐ และตรงนี้ 2475 ก็ทำคล้าย ๆ กัน มองในแง่นี้ ผมมองไม่เห็น 2475 แตกต่างอะไรมากมายนักตรง pattern หรือ แบบแผนของการต่อสู้ในทางอำนาจ และคณะผู้ก่อการ 2475 ก็ขึ้นมาในฐานะที่เป็นผู้นำทางอำนาจ คือยึดกลไกของรัฐในทางพลเรือนและทหารเป็นสรณะมากกว่า เพราะฉะนั้น ผมคิดว่า ถ้าเราจะตีประเด็นเรื่อง 2475 ไปไกลมาก เรื่องประชาธิปไตยเรื่องอะไร โดยที่ไม่มองความเป็นจริงนี้ จะทำให้เราพลาดเป้าหมายเหลือเกิน ผมคิดว่า ถ้าเราจะดูให้แคบ ๆ อ่อนน้อมต่อมตคนสักนิด ว่าความจริงแล้ว 2475 ก็เป็นเรื่อง

ของกลุ่มอำนาจหรือผู้นำภายในกลุ่มข้าราชการ คุณพรภิรมย์ได้พูดในตอนหลัง ซึ่งมีความสำคัญอย่างสูง คือ เรื่องการศึกษาเพราะในช่วงหลังปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 สิ่งที่ทำให้บ้านเมืองเปลี่ยนแปลงไปมากคือ การสร้างระบบราชการสมัยใหม่ โดยการศึกษา เพราะฉะนั้น กลุ่มคนที่มีอำนาจสำคัญในทางการเมืองนี้ไม่ใช่ชาตินิยมอย่างเดียว แต่เป็นการศึกษา เทคโนโลยี ที่เพิ่มมา ในมิตินี้ผมไม่อยากจะให้มองข้ามไป ผมไม่อยากจะพูดถึงเรื่องการศึกษาละเอียดมากมายนัก แต่ผมคิดว่านี่เป็นจุดที่ควรจะมีมอง ไม่ควรมองในแง่บุคคลหรือคณะมากนัก ผมคิดว่า ถ้าเรามองพลังพวกนี้จะได้ชัดพอสมควร

เรื่องโครงสร้างอำนาจ เมื่อที่ผมพูดถึง **Bottomore** ในแง่ที่ว่า ไม่ว่าจะเป็กลุ่มการเมืองฝ่ายเจ้ากัดีหรือขุนนางที่ปฏิวัติในปี 2475 ต่างก็เป็ลักษณะของผู้นำทางอำนาจทั้งนั้น ผมเอาข้อคิดของ **Bottomore** มา ที่จะแยกคำว่า **ruling class** พวกนี้ไม่ได้จัดอยู่ในประเภทของ **ruling class** หรือชนชั้นปกครอง เพราะว่าโดยโครงสร้างอำนาจในสังคมไทย แม้จนถึงปัจจุบันนี้ก็เหมือนกัน ซึ่งมันได้เปลี่ยนไปแล้วในบางส่วน คือว่า ที่เราพูดถึงตะวันตก การเปลี่ยนแปลงของตะวันตก เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นการผสมผสานระหว่างอำนาจทางการเมืองกับอำนาจทางเศรษฐกิจ แต่ผมคิดว่าในลักษณะของสังคมไทย โดยเฉพาะจุดของ 2475 อำนาจการเมืองกับอำนาจเศรษฐกิจค่อนข้างแยกกัน ผมขอใช้คำว่า “ค่อนข้างแยกกัน” ผู้เสนอได้พูดถึงพลังการตลาด พลังอะไร ผมคิดว่าพลังตลาด พลังทางเศรษฐกิจในสังคมไทยค่อนข้างอยู่นอกขอบข่ายการควบคุมของอำนาจรัฐ แต่ในขณะที่เดียวกัน พลังตลาดนี้ คือสิ่งที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ กับอาจารย์ชัชอนันต์ เรียกว่า **ชนชั้นนายทุนที่ไม่เป็นอิสระ** เพราะว่าเป็นคนจีน ในฐานะที่เป็นคนต่างชาติ ถึงแม้จะมีพลังเศรษฐกิจเท่าใดก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถเข้ามาในวงอำนาจทางการเมืองได้ ฉะนั้น ในลักษณะนี้อำนาจ

ทางการเมือง อำนาจทางเศรษฐกิจในโครงสร้างอำนาจของสังคมไทย จึงค่อนข้างจะแยกออกจากกัน แต่ไม่ได้หมายความว่า จะต้องแยกออกจากกันเสมอไป นี่คือความหมายของการเปลี่ยนแปลงในช่วง 2500 ซึ่งผู้เสนอพูดถึงเหมือนกัน แต่ว่าไม่ได้พยายามโยงจุดนี้ให้มันชัดขึ้น ความจริงปัญหาการเปลี่ยนแปลงของจอมพลสฤษดิ์ ผมถือว่า ช่วง 90 กับ 2500 เป็นช่วงของการเปลี่ยนแปลงเพื่อแสวงหารูปแบบ แต่พอถึงจุดของ 2500 มันเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญไปจาก 2475 เพราะในช่วงที่กลุ่มผู้นำทางการเมืองมีทำที่ หรือ นโยบายที่ค่อนข้างปฏิปักษ์ ต่อกลุ่มเศรษฐกิจ แต่ผมคิดว่าหลังการเปลี่ยนแปลง 2500 ผมคิดว่าอำนาจการเมืองกับอำนาจทางเศรษฐกิจเริ่มเข้ามาสมทบกัน นี่เป็นความแตกต่าง ซึ่งถ้าจะอ่าน 2475 จากนั่น ผมคิดว่า คงทำให้มอง 2475 ได้ชัดขึ้น

3. ประเด็นต่อไป เมื่อเราแยกกลุ่มลักษณะของผู้นำ ลักษณะโครงสร้างในสังคมไทย เราจะเข้าใจความหมายของการเปลี่ยนแปลง 2475 อย่างไรบ้าง ผมอยากมองดูว่า 2475 เป็นเพียงภาพสะท้อนของวิกฤติของการเปลี่ยนแปลง ผมนึกถึง ข้อสังเกตทางทฤษฎีง่าย ๆ ของ **Lipset** ในแง่ที่ว่า ความเสื่อมโทรมของไม่ว่าระบบอะไรก็ตาม มันมีทั้งเสื่อมโทรมในสองด้าน ไม่ว่า **ความชอบธรรม** หรือ การยอมรับของคน และ ในด้าน**ประสิทธิภาพ** คือ ความไม่สามารถบริหารงานบ้านเมือง อะไรพวกนี้ เรื่องนโยบายดุลข้าราชการ นโยบายการคลังการบริหาร

ก่อน 2475 ผมจะไม่พูดถึง แต่นั่นแสดงให้เห็นว่า ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก่อน 2475 เริ่มถึงจุดเสื่อมทั้งสองระดับ ประกอบกับข้อคิดต่อไปของ **Lipset** ในแง่ที่ว่า วิกฤติที่เกิดขึ้นจากปัญหาความชอบธรรม เพราะเกิดคนกลุ่มใหม่ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ที่อยู่ในระบบราชการ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นคนที่เกิดมาจากผลของการปฏิรูปของรัชกาลที่ 5 คือ การขยายการศึกษาแล้วดึงคนหัวกะทิเข้ามาสู่ระบบราชการ แต่คนเหล่านี้ไม่ได้มีส่วนร่วมในอำนาจการเมือง นี่คือ ข้อที่เป็นจุดวิกฤติที่ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ เรียกร้องที่จะมีสิทธิ มีเสียงทางการเมืองมากขึ้น ผมให้ข้อสังเกตถึงคำพูดของกรมพระนครสวรรค์ฯ ตอนแรกคือ ขณะที่ว่า คนที่มีอำนาจเห็นกระแสคลื่นของการเปลี่ยนแปลง แต่ตลอดเวลาเริ่มตั้งแต่ สมัยคึกราบบังคมทูลถวายความเห็นให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมัย ร.ศ. 103 จนถึง 2475 กลุ่มผู้นำในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ก็ยังยืนยันที่จะใช้ระบอบการปกครองแบบอาญาสิทธิอยู่ตลอดเวลา การทดลองในเรื่องต่าง ๆ ดุลิตธานี ผมคิดว่าไม่มีความหมาย ถ้าเราจะมองถึงความหมายของเหตุการณ์ควรดูที่การกระทำมากกว่าที่คำพูด เพราะการกระทำนั้นยังพยายามที่จะยืนยันจิตใจในเรื่องอาญาสิทธิ แต่ให้เป็นอาญาสิทธิที่ **liberal** เท่านั้น ซึ่งอันนี้เป็น การจำกัดขอบเขต ซึ่งมันรับไม่ได้กับของกลุ่มคณะราษฎร ซึ่งเป็นกลุ่มพวกแรกที่มีการศึกษา และต้องการการมีสิทธิมีเสียงทางการเมือง และเป็นกลุ่มที่ระบอบสมบูรณาญา

สิทธิราชย์ ไม่สามารถทำได้ ดังจะเห็นได้จาก การที่ในสมัยรัชกาลที่ 7 พยายามปรับปรุงเรื่องสถาบันต่าง ๆ ซึ่งจบลงด้วยการตั้งสภากรรมการองคมนตรี ซึ่งเป็นเรื่องที่ แยกกลุ่มที่กำลังเรียกร้องออกไปจากเวทีอำนาจการเมืองทั้งสิ้น ผมคิดว่า วิฤตตินี้ค่อนข้างสำคัญและเป็นวิฤตติที่นำไปสู่ 2475

เมื่อถึงจุดวิฤตติอย่างนี้ เราจะมองการเปลี่ยนแปลง 2475 อย่างไรบ้าง ผู้เขียนได้บอกว่าการเปลี่ยนแปลงของ 2475 ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงปรัชญาการเมืองและกฎหมายให้เหมาะสมกับความต้องการของยุคสมัย นี่ก็จริง มีกฎหมายต่าง ๆ ที่ผู้เขียนพยายามยกขึ้นมาหลาย ๆ ฉบับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลง แต่ว่าก็มีคำถามต่อไปอีก 2-3 ประการ ซึ่งผมขอตั้งเป็นคำถามและพวกเราก็ก็นำคำตอบเอาเองก็แล้วกัน คือ :—

1. พวกกฎหมายฉบับต่าง ๆ เหล่านั้นตลอดจน คำแถลงนโยบายของกลุ่มคณะราษฎรนั้น มันเป็นความต้องการของใคร ที่ว่าเป็นความต้องการของยุคสมัย และเป็นความต้องการที่หนักแน่นแค่ไหน เมื่อเผชิญกับระบอบค่านิยม ประเพณี ซึ่งยังคงมีอยู่และซึ่ง คณะราษฎรเองก็ยังยึดถืออยู่ คือยังอยู่ในระบอบราชการ ผมคิดว่าบทเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญ 2475 สะท้อนให้เห็นอย่างดีว่า คณะราษฎรนั้น ก็ยังต้องการผูกขาดอำนาจต่อไป เพราะฉะนั้น จุดอ่อนของคณะราษฎรก็ไม่ต่างมากนักจากจุดอ่อนของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

2. ถ้ามองกฎหมาย เราไม่สามารถมองได้อย่างผิวเผิน เพราะกฎหมาย อาจเป็นส่วนสะท้อนความต้องการหรืออำนาจของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด ในลักษณะของ 2475 ซึ่งเป็นช่วงของ หัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลง จะต้องเอาการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายมาเทียบดูกับสภาพความเป็นจริง คือหมายความว่า นอกเหนือจากที่มองดูว่าเป็นกฎหมายแต่ละฉบับแล้ว สิ่งที่เราจะทำต่อไปคือว่า มันมีความหมายอย่างไรในทางปฏิบัติ

3. การเปลี่ยนแปลง 2475 เมื่อมาเผชิญกับพลังของประเพณีเก่า มันมีปัญหาว่า 2475 มันมีพลังพอที่จะเข้ามาแทนที่พลังเก่าหรือเปล่า หรือถ้าไม่พอ ยังมีลักษณะที่จะประสมประสาน มีอิทธิพลที่ตกค้างกับพลังเก่าอยู่หรือเปล่า ที่บอกว่า ถึงแม้ว่าประชาธิปไตย รัฐสภา จะล้มเหลวก็ตาม แต่มันยังมีลักษณะของกลุ่มอิสระต่าง ๆ ที่ ในช่วงไหนที่รัฐบาลใช้ อำนาจเผด็จการถึงจุดหนึ่งแล้ว ก็จะมีเสียงประท้วงจากมวลชนเป็นต้น ผมอยากให้คุณพิจารณาเหล่านี้ที่ผมไม่สามารถมาพูดรายละเอียดเหล่านี้ในที่นี้ได้ แต่อยากให้คุณจำว่ามีความหมายอย่างไรคือผมไม่ให้คุณดูเหตุการณ์เหล่านี้ เป็นเพียงเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในตัวของมันเอง คือถ้าเราดูเหตุการณ์พวกนี้โยงกับ 2475 แล้ว ผมคิดว่า มันจะมีความหมายในทำนองเดียวกับเราดูเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 อะไรพวกนี้สรุปรวมความ ผมอยากให้คุณตั้งใจดูเขียนสักนิดว่า มันก็เป็นความพยายามที่น่าชมและก็อย่างที่ผมได้พูดมาแล้วว่า ความจริงเรื่องนี้ มันไม่ใช่เป็นเชิงวิพากษ์นิพนธ์ แต่เป็นขั้นที่คน ๆ หนึ่งอยากแสวงหาคำตอบสักอย่างหาคำอธิบายสักอย่าง แต่ก็มีจุดอ่อนจุดโหว่ และลักษณะที่กระจัดกระจาย ซึ่งผมคิดว่า จุดอ่อนที่มี มีอยู่สองประการ ที่คุณนครินทร์รวมทั้งพวกเราในที่นี้ต้องแก้ไขก็คือว่า :—

1. เมื่อพยายามที่จะตั้งอะไรเข้ามาแล้ว ผมคิดว่า เราต้องตั้งคำถามหลักเสียก่อนว่า สิ่งที่เราตั้งเข้ามานั้นคืออะไรกันแน่

2. ถ้าจะทำกับมันแล้ว เมื่ออยากจะทำให้สัมพันธ์กับโครงสร้างระยะยาว ก็อย่ามามองเวียนอยู่กับเรื่องมันเป็นประชาธิปไตยหรือไม่เป็นประชาธิปไตย

พอพูดถึงจุดนี้ ถ้าพูดถึงความล้มเหลวความสำเร็จแล้วนี้ ถ้ามองที่มันเป็นทางผ่านและผมมองในแง่บวกที่มองจากแง่มุมของตะวันตก ที่พูดมาแล้วว่า ในขั้นตอนที่เป็นทางผ่านทุก ๆ จุด มันนำไปสู่จุดของการปลดปล่อย หรือ emancipation ของมนุษย์เรา

ตอบผู้วิจารณ์ :

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

ขอบคุณผู้วิจารณ์ทุกท่าน คือมีปัญหามากที่ผมเองคงตอบทั้งหมดไม่ได้ จะเลือกตอบบางปัญหาที่ผมคิดว่าสำคัญ

ผมเองก็ยอมรับในการล่มสลายที่จะเสนออะไรไว้หลาย ๆ เรื่องในรายงานของผม นับตั้งแต่เรื่องใช้ปี 90 แต่ผมคิดว่าอันนั้นเป็นข้อสังเกต ซึ่งผมวงเล็บว่า โดยประมาณ ซึ่งปัญหาเรื่องเวลานี้มีปัญหามาก

ประเด็นสำคัญที่อยากจะพูดถึง คืออย่างนี้ :—

ที่อาจารย์เสนอ พูดไว้ถูกต้อง จุดอ่อนที่สำคัญที่สุดใน รายงานนี้ ที่ผมเกริ่นไว้อย่างเดียวว่า เราดูการรับรู้นั้น เราต้องดู **หน้าที่ทางสังคม** ซึ่งผมเองก็ไม่ได้เขียนอะไรไว้เลย อาจารย์พรภิรมย์ก็พูดไว้ถูกว่าผมเองคงต้องดู ความรับรู้มัน ต้องสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของรัฐ คุณสมศักดิ์บอกให้คุณ context แต่ผมขอตั้งไว้ชนิดเดียวว่า พูดอย่างนี้มันพูดง่าย แต่เวลาทำแล้วยากมาก คือเราหวังไว้อย่างหนึ่งว่า การเปิดประเด็นประวัติศาสตร์นิพนธ์ หรือประวัติศาสตร์ภูมิปัญญานั้น เราหวังแต่เพียงอย่างหนึ่งว่า มันอาจทำให้ เราได้แง่คิดใหม่ต่อการกลับมามองข้อสมมติทั้งหลาย ความรู้ทั้งหลายที่มีอยู่เดิม ซึ่งผมใช้ปี 90 นั้น ก็ล่มสลายมาก ต่อการพิสูจน์อะไรในนั้น แต่ผมคิดว่า ขอให้ถือว่าเป็นโดยประมาณ และให้เป็นข้อสมมติที่รอการพิสูจน์ต่อไป

มันมีหลายประเด็นที่คุณสมศักดิ์ยกข้อมูลมาเทียบกับผม ซึ่งเป็นรายละเอียดที่ผมคงไม่เทียบด้วย เหตุผลที่ไม่เทียบเพราะว่าคำของคุณสมศักดิ์เองก็เทียบได้ บางครั้งอ้างบางหน้าก็อ้างไม่ครบ ผมมีหนังสือผมเช็ดดู

เวลาพูด ผมตั้งไว้คนเดียวว่า การอ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์นั้นมียุ่ 2 อย่าง คือหลักฐานตั้งใจกับไม่ตั้งใจ ผมคิดว่า นี่เป็นเบื้องต้นทั่วไปของการอ่านหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในหลายกรณี ผมอาจจะยอมรับว่าผมเขียนไม่กระจ่างในบางประเด็น แต่ผมไม่เคยพูดในบางประเด็น เช่น ผมยอมรับเดือน บุญนาค กับ ไพโรจน์ ชัยนาม ก็พูดว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีมาแต่โบราณ อันนี้ผมยอมรับความจริง แต่เขียนไว้ประโยคเดียวในจำนวนหนังสือ 500 กว่าหน้า และเกี่ยวกับประเด็นนี้อันหนึ่ง ซึ่งผมไม่เคยเอามาเกี่ยวพันด้วย คือ งานเขียนของ จิตร ภูมิศักดิ์ ใน **ความเป็นมาฯ** รู้สึกอยู่หน้าราว ๆ 300 กว่าเกี่ยวกับเรื่องการตีความสมบูรณาญาสิทธิราชย์ อันนั้น ผมยอมรับประเด็นนี้

มีประเด็นหนึ่งซึ่งอาจารย์เสนห์ เห็นว่า ผมพันหลักอยู่กับเรื่องสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ผมก็คงจะยอมรับว่าพันหลัก แต่คิดว่า ที่ผมเริ่มต้นอันนี้เป็นเงื่อนไขเฉพาะประวัติศาสตร์ที่เจาะจงนั้นเพราะผมเห็นว่าเป็นแนวคิดเดียวที่ทุกคนพูดเหมือนกันหมด คนหนึ่งพูด “วิถีการผลิตแบบเอเชีย” คนหนึ่งพูด “รัฐเพาะปลูกข้าว” อีกคนพูดถึง “สังคมข้าราชการ” 30-40 สำนักก็ตาม ทุกคนก็ใช้แนวคิดนี้ร่วมกันหมด เพราะฉะนั้นผมจึงทิ้งปัญหาไว้อันเดียว ถ้าเราเริ่มจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มันก็ไม่มีทางอื่นนอกจากต้องทำให้สมบูรณาญาสิทธิราชย์นี้มันกระจ่าง กระจ่างอย่างไร ผมก็ยังไม่เสนอในที่นี้ ผมก็ยังไม่ทราบในหลายกรณี ผมคิดว่าผมไม่ได้วิเคราะห์อะไรไว้มากนัก เหตุผลก็คือว่า ผมเองก็ยังไม่รู้ว่ามันคืออะไร บางทีเราไม่รู้ว่ามีอะไร เราก็ยังวิเคราะห์ไม่ได้เหมือนกัน

อภิปราย : ประเสริฐ จิตติวัฒน์ พงศ์*

ผมติดตามงานของคุณนครินทร์ มาก่อนหน้านี้ อีกเรื่องหนึ่ง ที่ลงพิมพ์ในวารสาร **รัฐศาสตร์สาร** ผมคิดว่า คุณนครินทร์กำลังอยู่ในช่วงที่พยายามแสวงหา คือรายงานที่เขียนมา เป็นรายงานที่หนา และก็ใช้ความวิริยะอุตสาหะมาก ลงแรงมาก เรื่องที่สนอในวันนี้ ผมอ่านดูแล้วคล้าย ๆ กับ literature review ซึ่งถ้าในลักษณะนี้จะเป็น literature review ที่ดีมากในมาตรฐานของผม คือช่วยให้ผู้จะมาศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลง 2475 มีพื้นฐาน มีข้อมูล และต้องระวังตรงไหนบ้าง มันมีความหลายหลาก การมองปัญหาจุดเน้น ความเห็น ที่คนต่าง ๆ ถ้าหากเป็นในรูปของการทบทวนวรรณกรรม ผมคิดว่ารายงานนี้ดีมาก

ที่ผู้วิจารณ์ ท่านแรกวิจารณ์ไป ผมรู้สึกว่ามันจะเป็นกรณีพิเศษ คือรู้สึกว่าคุณพูดเร็ว และค้นคว้าศึกษามากเป็นพิเศษ ผมฟังแทบไม่ค่อยทัน รู้สึกว่าคุณหนังสือก็เยอะ แต่ในความรู้สึกของผมที่ได้อ่านรายงานนี้ ผมคิดว่า เป็นรายงานที่ถ้าจะยุติธรรมแล้วเขาได้ทำงานหนัก แล้วก็มีการโยน โดยเฉพาะที่เขียนไว้ว่า “พรมแดนแห่งความรู้” ผมคิดว่า ความสำคัญคงจะอยู่ตรงนั้น นี่ไม่ใช่งานวิจัย ผมคิดว่า ถ้ามาวิจารณ์ในลักษณะเป็นงานวิจัย ผมรู้สึกว่า อาจไม่ค่อยตรงเจตนาของผู้เสนอบทความ

* คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

